

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SEYAHATNAME

AVRUPA VOLKANI PATLAMADAN

II. Dünya Savaşı Eşiğinde
Bir Kıtaya Yolculuk

CEMİL SÜLEYMAN
ALYANAKOĞLU

Yayına Hazırlayan: Hüseyin Bargan

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2022

timas.com.tr

AVRUPA VOLKANI PATLAMADAN
II. Dünya Savaşı Eşiğinde Bir Kıtaya Yolculuk
Cemil Süleyman Alyanakoğlu

Seyahatname

TİMAŞ YAYINLARI | 5614
Tarih Kitaplığı - Seyahatname Dizisi | 6

YAYINA HAZIRLAYAN
Hüseyin Bargon

EDITÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Eylül 2022, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-4556-3

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı / İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 49687

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

AVRUPA VOLKANI PATLAMADAN

II. Dünya Savaşı Eşiğinde
Bir Kıtaya Yolculuk

CEMİL SÜLEYMAN
ALYANAKOĞLU

Yayınla Hazırlayan: Hüseyin Bargan

CEMİL SÜLEYMAN ALYANAKOĞLU

Fecr-i Âti topluluğunun önemli yazarlarından biri olan Cemil Süleyman Alyanakoğlu, 24 Şubat 1886'da İstanbul'da doğar. Babasının görevli sürgün edilmesi nedeniyle çocukluğu Beyrut ve Halep'te geçer. Sidon'da Frerler Okulu'nda ve Halep İdadisi'nde okur. Beyrut Amerikan Koleji'nde tıp eğitimi alır. 1906'da Kadırga'daki Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olur. Halit Ziya'nın etkisindeki hikâyelerini *Servet-i Fünun*, *Aşîyan* ve *Tanin*'de yayınlar. İkinci Meşrutiyet sonrasında kurulan Fecr-i Âti topluluğunun önde gelen kurucuları arasında yer alır. *Timsal-i Aşk* (1909) adlı hikâye kitabı, topluluğun ilk yayını olur. *Siyah Gözler* (1911) adlı romanı, ona şöhretin kapılarını açar. Daha sonra ikinci hikâye kitabı *Ukde* (1912) yayınlanır. 1912'den sonra doktorluk yılları başlar. 1918'e kadar farklı cephelerde görev alır. 1918'de Sadiye Hanım'la evlenir. İlhan, Suna ve Süleyman adlı üç çocuğu dünyaya gelir. 1919-1926 yılları arasında Antalya, Çanakkale, Samsun ve İstanbul'da görev yapar. Belirsiz bir nedenden dolayı 1926'da yurt dışına çıkar. 1926-1934 yılları arasında Suriye, Filistin, Hicaz, Antakya ve Necit'te doktorluk yapar. 1929-1931 yıllarında Antakya'da çıkmakta olan *Yeni Mecmua*'da hikâyeler yayınlar. Aralık 1934'te yurda döner. İstanbul Vapurculuk Şirketi ve Denizyolları İşletmesi'nde gemi doktorluğu yapar. Hikâye, hatıra ve gezi yazılarını Eylül 1937'den itibaren *Kurun* ve *Vakit* gazetelerinde yayınlamaya başlar. Avrupa seyahati sonrasında rahatsızlanır ve 30 Nisan 1940'ta İstanbul'da vefat eder. Uzun yıllar kendisi gibi eserleri de unutulmuş olan yazarın eserleri günümüzde yeniden yayınlanmakta ve gazetelerdeki yazıları günyüzü görmektedir.

HÜSEYİN BARGAN

1971'de Kırklareli'nde doğdu. Kırklareli Atatürk Lisesi'ni bitirdi. 1992 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi'nde, doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı.

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	7
CEMİL SÜLEYMAN'IN HAYATI.....	11
ROMENLERİN BASARABYA'SI.....	21
BİRİNCİ DURAK KÖSTENCE.....	27
BÜKREŞ'TEN GEÇERKEN.....	33
BERLİN EKSPRESİ'NDE.....	39
POLONYA HUDUT İSTASYONU'NDA.....	43
KRAKOV'DA BİR AKŞAM.....	49
ALMAN HUDUDUNDAN GEÇERKEN.....	56
ALMAN HIRSI ALMAN İŞTİHASI.....	63
ALMANYA'DA HAYAT.....	68
BERLİN VE BANLİYÖLERİ.....	74
BALTİK DENİZİ'NDE-1.....	79
BALTİK DENİZİ'NDE-2.....	85
ALMANYA'DAN DÖNÜŞ.....	90
KİEL KANALI'NDAN GEÇERKEN.....	97
HOLLANDA SULARINDA.....	106
ATLANTİK GECELERİ.....	111
TAHTELBAHİR KORKUSU.....	117
CEZAYİR'DE BİR GÜN.....	122
İSTANBUL YOLUNDA.....	128

SEYAHAT NOTLARI GEMİ HAYATI	133
ESKİ GÜNLERDE POSTA VAPURLARI	140
KARADENİZ'DE FIRTINA.....	146
YOLCU TİPLERİ I.....	153
YOLCU TİPLERİ-II	
BÖYLESİYLE EVLENECEKLERİN VAY HÂLİNE.....	158
YOLCU TİPLERİ-III	
BU DA BİR MUSİKİŞİNAS İŞTE.....	166
YOLCU TİPLERİ-IV	
KOCASINDAN KAÇAN BİR KADIN	172
YOLCU TİPLERİ-V	
GENÇ KIZLAR ARASINDA	179
YOLCU TİPLERİ-VI	
İKİ ÇİÇEK BİR BÖCEK.....	186
HENRY FORD'LA BENİM ARAMDAKİ FARK	194
DİZİN.....	201

SÖZ BAŞI

Cemil Süleyman'ın "Avrupa Mektupları" ve "Seyahat Notları" onun yayımlamayla düşündüğü ama gazetelerde kalıp gitmiş okunası değerli metinlerdir. O, Fecr-i Âti'den arkadaşı olan M. Behçet Yazar'a 1938'de yazdığı bir mektubunda eserlerini birkaç ciltte toplamak istediğini ve bunlardan birinin adının "Seyahat Notları" olacağını söyler. Fakat yazgısı ömrünün bu son verimlerinin gün yüzü görmesine müsaade etmez.

Cemil Süleyman, yurda döndüğü 1934 yılından yaşamının sonuna kadar Denizyollarının Karadeniz ve Akdeniz'de seyahat eden Etrüsk, Ankara, Erzurum, Güneysu, Batum ve Aksu vapurlarında doktorluk yapar. Aksu gemisinde görevliken geçirdiği bir kaza sonucu 5 Ocak 1937'de bir bacağı diz kapağının altından kesilir. Kesilen bacağı bir cenazenin tabutuna konularak Kasımpaşa Mezarlığı'na gömülür. Fakat buna rağmen o, hareket hâlinde olmaya ant içmiş gibidir. Bu elim kaza Cemil Süleyman'ın kalemine daha bir sıkı sarılmasına ve *Kurun* gazetesinde haftalık yazılarıyla yayım dünyasına ciddi bir dönüş yapmasına neden olur. Hatıra, makale, hikâye ve deniz yolculuklarına dair hoş şeyler yazar. Gençlik yıllarında, konuşmalarına kadar musallat olan Halit

Ziya'nın artık yaldızı dökülmüş kitap üslubunu, otuz yıllık bir inzivadan sonra kaleminden atmış titiz bir biçem, ince nükte ve anılarla zenginleştirdiği yazıları ilgiyle takip edilir. Fena bir taklitten ibaret gördüğü ve okurken tüylerinin ürperdiği o eski dönem hikâyelerini yeniden kaleme alır. Yeni hikâyeler, yeni denemeler yazar. Ve hiç de basmakalıp şeyler yazmaz. Çoklukla hatıralara, Karadeniz'deki yolculuklara ve yolcu tiplerine dair okunası metinlerdir bunlar.

Avrupa Mektupları ise onun vefatından önce *Vakit* gazetesinde yayımladığı on dokuz mektuptan oluşan soylu metinlerdir. Cemil Süleyman, Almanya'da yapımı tamamlanmış olan Kadeş adlı yolcu gemisinin yurda getirilmesi için gönderilen mürettebatın doktoru olarak görevlendirilir. 30 Temmuz 1939'da bindikleri Basarabya adlı Romen gemisiyle Köstence'ye, oradan da Polonya üzerinden Almanya'nın kuzeyindeki Rostok'a kadar trenle giderler. Romanya, Polonya ve özellikle de Suriye Cephesi'nde beraber olduğu Almanlar hakkındaki görüş ve tespitleri oldukça ilginçtir. II. Dünya Savaşı patlak vermeden yaptığı gözlemleri oldukça yerindedir. Almanların toprak için, maden için Polonya'ya saldırmasının bir hak olduğunu savunan bir Alman'a karşı içinden: "Hiç zulme karşı kıyam etmiş bir millet, zulümden intikam aldığı için yüreğinde hâlâ zafer aşkı tutuşurken ona kül basar, mazlum hakkı yemek için yalana koşar mı?" diye cevap verir.

Fakat bu uzun tren yolculuğu ona bir işkence gibi gelir. Trenle yolculuk yapmaktansa Ümit Burnu'nu, Bering Boğazı'nı dolaşmaya razıdır. Deniz kokusu burnunda tüter. Cemil Süleyman tam bir deniz tutkunudur. Karadeniz, Ege ona dar gelir. Büyük okyanuslar, büyük fırtınalar, tayfunlar gözünde tüter. Onun bu gezi yazıları deniz yolculuklarına dair şimdiye

kadar yazılmamış övgülerle doludur. 9 Ağustos'ta Rostok'tan devrıldıkları Kadeş vapuru; Baltık'ı, Kuzey Denizi'ni, Manş'ı, Atlantik'i ve baştan başa Akdeniz'i geçecektir. Tam da onun istediği türden bir yolculuk. Bu görev yolculuğu Cezayir'de verdikleri moladan sonra 25 Ağustos'ta İstanbul'da sonlanır. Ve bu Cemil Süleyman'ın son görev seferi olur. Annesi gibi ciğerlerinden rahatsızlanan yazar sonuçsuz kalan tedavi sürecinden sonra 30 Nisan 1940'ta hayata veda eder. Kitaplaştırmak istediği yazıları gazetelerde öylece kalır.

Hiç kuşkusuz Cemil Süleyman'ın bu güzel gezi yazılarının ilk kez okurun karşısına çıkması ve edebî dolaşıma girmesi kültür hayatımız adına bir kazanç, sanatkâr Cemil Süleyman'ın edebî şahsiyetinin daha bir ortaya çıkması adına da bir vesiledir. Seyahat kitapları okumanın tadını bilenlerin bu renkli eseri merakla okuyacaklarından eminim. Ulaşamadığım bazı metinleri temin etmemde yardımcı olan Mustafa Zaidan'a teşekkür borçluyum. Cemil Süleyman'ın *Kendi Cennetlerinde* (Haziran 2022) adlı hatıralarından sonra, bu değerli eserin de gün yüzü görmesini sağlayan Timaş Yayınevi ailesine şükranlarımı sunarım.

Dr. Hüseyin BARGAN
Bahçelievler, Haziran 2022

CEMİL SÜLEYMAN'IN HAYATI

Fecr-i Âti topluluğunun, döneminde ilk akla gelen önemli simalarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu, 24 Şubat 1886'da İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Alyanak Mustafa Paşa'nın oğlu Kaymakam Yarbay Süleyman Bey, annesi Refika Hanım'dır.¹ Cemil Süleyman, öğrenim hayatına doğduğu semt olan Yüksekaldırım'daki Kalender Çeşmesi İlkokulu'nda başlar. Aile, Şehzadebaşı'nda Balaban Mahallesi'ndeki asude baba ocağı, konak yavrusu kışlık evlerinde yaşarken Cemil Süleyman, Kadırga'da mektebe gitmektedir. Asıl adı Mehmet Cemil olan Cemil Süleyman'ın Leman ve Selman adlarında iki kız kardeşi ve Celil adında bir erkek kardeşi vardır.²

Babasının sürgün yemesi üzerine bütün aile, 1894'te bir akşamüzeri Avusturya'nın Venüs adlı gemisiyle Beyrut'a gider. Annesi Refika Hanım daha İstanbul'dayken ciğerlerinden hastadır. Beyrut'tan sonra Yarbay Süleyman Bey, Ocak 1895'te Halep'e gönderilir. Bu sefer aile; kış ortasında, ciğerlere işleyen şiddetli yağmur sağanakları, korkunç kar

1 Mehmet Tekin, *Fecr-i Âti Yazarlarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu*, Kültür Ofset Basımevi, Antakya 1991, s. 15.

2 Berkiz Berksoy, *Cemil Süleyman Bir Kuramsal Okuma Denemesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 58.

fırtınaları altında, hayvan üstünde on bir gün yolculuk yaparak biraz daha uzak bir menfaya gider.

1897'de aile, Sidon'da yaşamaya başlar. Babası Süleyman Bey bu bölgedeki bir redif alayının kumandanıdır. On bir yaşında olan Cemil Süleyman'ı ailesi buradaki Frerler okuluna verir. Küçük Cemil elinde kitap çantası bu antik şehirde taştan taş sekerek okula gitmektedir. Pierre Sylvester, ders aldığı hocalarından biridir. Oturdıkları ev bir İtalyan konsolosunun eviyle yan yanadır. Bu dönemde konsolosun kızı Luciyo'dan İtalyanca dersleri alır. Kendilerine ait bir portakal bahçeleri vardır. Aile her sabah erken kalkar, ağaçların altında sofralarını kurar, çocuklar sütlerini orada içer. Saadet ve neşe bu dönemde yüreklerden taşmaktadır.³

1903 yılı Cemil Süleyman'ın hayatında büyük bir kırılmaya neden olur. Halep Mekteb-i İdadisi'nden mezun olduğu yıl annesi Refika Hanım ciğerlerindeki geçmeyen rahatsızlık yüzünden başı oğlunun dizleri üzerindeyken vefat eder. Aynı yıl Cemil Süleyman Beyrut'ta Amerikalıların idare ettiği üniversitenin tıp fakültesine girmek için hazırlık sınıfının imtihanını verir. Arapça ve Farsça hocası Faik Efendi'nin refakatinde Elmine adındaki bir Mısır vapuruyla İskenderun'dan Beyrut'a hareket eder. Cemil Süleyman, Antep'teki bir medresede iyi yürekli ve sadık bir insan olarak andığı hocası Faik Efendi'den din ve dil dersleri almıştır.⁴ Annesinin vefatı sonrasında tek başına baba ocağından ayrılışı ve Beyrut'a okumaya geldikten iki ay sonra babasından aldığı bir mektupla babasının halasının kızıyla evlendiğini öğrenmesi on yedi yaşındaki Cemil Süleyman'ı oldukça kırılgan yapar.

3 Cemil Süleyman, "Eski Sidon Şehri", *Kurun*, 20 Kanunusani 1938.

4 Cemil Süleyman, "İlk Gurbet Gecesi", *Vakit*, 8 Haziran 1939.

Cemil Süleyman'ın ilk yazısı, 1905 yılında *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanır. Bu yazı esasen Kilisli Rıfat Bey'in veremle ilgili kitabı hakkındaki bir değerlendirme yazısıdır. Aynı yıl Cemil Süleyman, çocuk olarak ayrıldığı İstanbul'a bu kez tıp eğitimini tamamlamak amacıyla genç bir doktor aday olarak geri döner. Yarı ömrü uzak müstemlekelerde, sahralarda geçtikten sonra İstanbul'a dönmek ona esaretten kurtulmak gibi gelir. Akrabaları ve yeni arkadaş çevresiyle geçirdiği tahsil dönemi, onun için saadette dolu bir refah devresidir.

Erenköy'ünden gittiği Kadırga'daki Mekteb-i Tıbbiye'den 1906 yılında mezun olur. Dönemin edebiyat sevdalısı diğer gençleri gibi bol bol Edebiyat-ı Cedide yazarlarının eserlerini okur. Özellikle Halit Ziya'nın *Aşk-i Memnu* ve *Mai ve Siyah*'ını sekizer defa okuduğuna dair kayıtlar vardır. Halit Ziya'nın etkisindeki hikâyelerini *Servet-i Fünun*, *Aşıyan* ve *Tanin*'de yayımlamaya başlar. Ava olan düşkünlüğü, müzik ve resme olan ilgisi arkadaşları arasında kendisine karşı sempati oluşmasını sağlar.⁵

Baha Tevfik, Süleyman Bahri ve Emin Bülent bu dönemde Cemil Süleyman'ın edebiyat ve spor arkadaşlarıdır. Bu dönemde sporun şekli ve mefhumu başkadır. Futbol meraklısı Galatasaraylı Emin Bülent ve arkadaşları Kuşdili'ni, Yoğurtçu Çayırı'nı harmana çevirirken Cemil Süleyman, edebiyat çevresinden arkadaşı Süleyman Bahri'yle günlerce devam eden yürüyüşler ve av eğlenceleri yapar.⁶ Hayatın bu canlı ve orijinal sahnesinden aldığı zevki ve neşeyi, hiçbir sefahat

5 M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938, s. 108-109.

6 Cemil Süleyman, "Kış Gecelerinin Rüyası" *Vakit*, 2 Mayıs 1940.

muhitinden almaz. Ondaki av merakı, uzun seneler hayatında bir iptila gibi başını sarar. Onun müziğe olan ilgisi amcasından gelmektedir. Hatıralarının bir yerinde “Hepimiz Hacı Kirâmî Efendi’nin şakirdi idik.” demektedir. 1934’te Türkiye’ye Arabistan’dan dönüş yaptığında vapurdan İstanbul’a ayağını bastığı ilk gün, plaklardan dinlediği ve sesine hayran olduğu Safiye Ayla’yı görmek için Çağlayan’a gitmiştir.⁷

20 Mart 1909’da Hilal Matbaası’nda toplanan Fecr-i Âti topluluğunun gelecek vadeden gençlerinden biri de Cemil Süleyman’dır. *Servet-i Fünun* dergisinin bininci sayısında yer alan Fecr-i Âti yazarları Faik Ali, Refik Halit, Celal Sahir, Şahabettin Süleyman, İzzet Melih, Müfit Ratip, Emin Bülent, Ali Süha fotoğrafları içinde Cemil Süleyman’ınki de yer alır. Yazdığı hikâyeler ve roman tefrikaları üniversite gençliği arasında oldukça ilgi devşirir ve Cemil Süleyman’ın parlama-sını sağlar. Yayımladığı hikâyelerini Fecr-i Âti topluluğundaki genç edebiyatçı arkadaşlarına ithaf eder. Başta Emin Bülent olmak üzere; Tahsin Nahit, Hamdullah Suphi, Ali Süha, Fazıl Ahmet ve Fuat Köprülü bu isimlerdendir. Batı’daki benzerleri gibi yazdıkları eserleri bastırarak bir kütüphane oluşturmak isteyen topluluğun ilk yayımlanan kitabı Cemil Süleyman’ın *Timsal-i Aşk* (1909) adlı hikâye kitabı olur. Aynı yıl *Servet-i Fünun*’da *İnhizam* romanı tefrikası başlar. Fakat onun zamandaşlarına nasip olmayacak derecede parlamasını sağlayan eseri *Siyah Gözler* (1911) adlı romanıdır. *Siyah Gözler* romanı yayımlandığı sırada, *Çalılıkusu* (1922) romanı kadar büyük bir okur kitlesine ulaşır. Arkasından ikinci hikâye kitabı *Ukde* (1912) yayımlanır. Bu yıllar Cemil Süleyman’ın

7 Cemil Süleyman, “Radyo Sanatkarlarımız Arasında,” *Kurun*, 24 Aralık 1938.

hekimliğine hâkimliği de katmak ihtirasını taşıyan yazılarıyla şöhretle mest, sıhhatle keyifli olduğu yıllardır.

Çalışkan ve disiplinli bir kişiliğe sahip olan Cemil Süleyman, yoğun edebî çalışmalarıyla birlikte, Ekim 1909-Haziran 1910 eğitim döneminde Dârülmuaallimîn'de fen uygulama öğretmenliği de yapar. Ayrıca sinir ve iç hastalıkları alanında yaptığı ihtisasını da Ağustos 1911'de tamamlar. Cenap Şahabettin, 1912 yılında Cemil Süleyman'ı karantina idaresine alır. Bu tarihten itibaren Cemil Süleyman'ın doktorluk yılları başlar. Büyük veba salgını nedeniyle önce Cidde'ye, Karaman'a gönderilir. Daha sonra Tebük ve Karadeniz Boğazı'nda Manastır Ağzı'nda görev yapar. Sonra da Galata Karantina Ofisi'nin şefi olur.⁸

1912'den 1918'e kadar savaş cephelerinde bulunur. Bu yıllarda cephe cephe dolaşır. Balkan Savaşı'nda Yanya'da, Meçova'da görev yapar. Cephe dağılsa da Cemil Süleyman esir düşmez. Bir gece Berat yolundan Avlonya'ya ulaşır. Adriyatik Denizi'ni bir balıkçı kayığı ile geçer. İtalya'dan Mısır ve Suriye yoluyla İstanbul'a döner. Tekrar Bulgar Cephesi'ne gider. Birinci Dünya Savaşı'nda Kâzım Dirik ve Cemal Paşa ile beraber Suriye'de bulunur.⁹ 1915'te Suriye Şeria Savaşlarında büyük bir kaza atlatır. Vadi-i Şuayip'ten geçerken atıyla beraber uçuruma yuvarlanır. Çok şiddetli buhranlar geçirir. Harbin o sıkışık zamanında tedavi için İstanbul'a gönderilir. Ölümünden dönen Cemil Süleyman uzun bir tedavi sonrasında aynı yılın eylül ayının sonunda sağlığına kavuşur. Cemil Süleyman'ın, bu ağır dönemini anlattığı otuz kırk sayfalık

8 M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938, s. 108-109.

9 "Cemil Süleyman", *Kurum*, 16 Eylül 1937.

Gündelik Notlar adlı eseri kendisi doktor olan ölümcül bir hastanın “iç döküm” yazıdır.¹⁰

Cephedeki son görevi ise 15 Aralık 1918’e kadar sürdürdüğü Batum’da Şark Orduları Baş Menzil Müfettişliği Sertabipliği’dir. Savaş yıllarında iki defa yaralanan Cemil Süleyman 1917 yılında Harp Madalyası, 1918 yılında da Demir Salip Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Cemil Süleyman otuz iki yaşına geldiğinde savaşın sonuna doğru Sadiye Hanım’la evlenir. İlk kızı İlhan 1918’de dünyaya gelir. Terhis olup İstanbul’a geldiğinde Boğazlarda dağ gibi dretnotlarla karşılaşır. Hükûmete azılı bir İttihatçı olarak tanıtılması üzerine Antalya Hastanesi İkinci Hekimliği’ne tayin edilerek İstanbul’dan uzaklaştırılır. Cemil Süleyman, Eylül 1919’dan Mart 1923’e kadar “Şarkın Cenneti” adını verdiği Antalya’da çalışır. İkinci kızı Suna 1920’de ve oğlu Süleyman 1922’de Antalya’da dünyaya gelir. Millî Mücadele’yi destekleyen Cemil Süleyman, fahri olarak Antalya Müdafaa-i Hukuk Azalığı’nı da yürütür. Cumhuriyet’in ilanından sonra Çanakkale Sıhhiye Müdürü olarak iki yıl görev yapar.¹¹ 1924’te İstanbul Manastır Ağzı karantina doktoru, 1925’te de Samsun Sıhhiye Müdürü olarak çalışır. Ayrıca Samsun’da Sıtma ile Mücadele Heyet Başkanlığı ve Öksüzler Yurdu’nda tabiat bilgisi öğretmenliği de yapar. Aralık 1925’te usulsüz harcama yaptığı iddiasıyla heyet başkanlığından çıkarılmış ve hakkında dava açılmıştır.¹²

10 Cemil Süleyman, “Gündelik Notlar 1-7”, *Vakit*, 28 Mart-15 Nisan 1939.

11 Mehmet Tekin, *Fecr-i Ati Yazarlarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu*, Kültür Ofset Basımevi, Antakya 1991, s. 18.

12 Berkiz Berksoy, *Cemil Süleyman Bir Kuramsal Okuma Denemesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 61.

Bu olay üzerine Cemil Süleyman, çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Suriye'ye gitme kararı alır. Bir gemiyle Beyrut'a gider. Beyrut ve etrafındaki şehirlerde doktorluk yapar. Yazıya döktüğü hatıralarından da görüleceği gibi geçmiş günleri tekrar yaşama zevki Cemil Süleyman'da bir iptiladır âdeta. Kaynaklar onun Suriye'ye hükûmet izniyle 1927'de gittiğini yazar. Fakat "Kaderin Cilvesi"¹³ adlı yazısında Sultan Vahdettin'in (ö. 16 Mayıs 1926) cenazesinin Şam Sultan Selim Camii'ne getirildiğinde orada olduğunu dile getirmektedir. Suriye, Filistin, Hicaz ve Necit'te uzun yıllar gurbet hayatı yaşar. 1929-1931 yıllarında Antakya'da verem uzmanı olarak çalışır. Friedman verem aşısıyla tedavi uygulamaları yapar. İstanbul'da bu aşıyla tedavi uygulayan Dr. Fuat Sabit "Friedman ajanı" olmakla suçlanmıştır. Bu haberin o zamanlar Türkiye dışında bulunan Antakya'ya da ulaşması üzerine Cemil Süleyman buradan ayrılır. Antakya'dayken burada yayımlanmakta olan *Yeni Mecmua* adlı dergide hikâye ve yazıları çıkar. Cemil Süleyman 1931-1934 yıllarında Hicaz Kralı II. Abdülaziz'in özel doktorluğunu yapar. İskenderiye Limanı'nda ilk Türk bayrağını gördüğü zaman, memlekete dönmek ihtiyacı, menfaat ve hayat bağlarına galebe çalar. Yaklaşık dokuz yıllık gurbet hayatına "Artık yeter" deyip, 31 Aralık 1934'te İstanbul'a döner. Döndüğü gün memleket özlemine gidermek için bütün gün durmamacasına büyük bir aşkla vapurdan tünele, trenden tramvaya binerek özlediği İstanbul'un hayat sahnelerini bir an önce kucaklayıp yaşamak istemiştir.

13 Cemil Süleyman, "Kaderin Cilvesi", *Kur'un 3 Birincikanun 1938*.

Dönüşünden bir süre sonra ailesini de getirir. Soyadı kanunu gereği, aile unvanı olan “Alyanakoğlu” adını, soyadı olarak alır. İstanbul Vapurculuk Şirketi ve Denizyolları İşletmesi’nin Karadeniz ve Akdeniz’de seyrüsefer yapan gemilerinde doktorluk yapar. Aksu gemisinde görevliyken geçirdiği kaza sonucu 5 Ocak 1937’de Beyoğlu Hastanesi’nde bir bacağı diz kapağının altından kesilir. İki ay süren bir tedaviden sonra tekrar işine döner. Bu yeni durum Cemil Süleyman’ı oldukça etkiler.

Hayatta çektiği sıkıntı ve meşakkatlere rağmen her zaman şen ve mesut görünen bir çehresi vardır. Cemil Süleyman uzun bir aradan sonra yazı hayatına 16 Eylül 1937’de *Kurun* gazetesiyle dönüş yapar. *Kurun* matbaasına gelen Cemil Süleyman’ı Hakkı Süha Gezgin’le tanıştırlar. Hakkı Süha; yirmi beş sene evvel Kuşdili’nde gördüğü ama tanışmadığı sıhhatle keyifli, candan gülen, kahkahaları billurlaşarak ağzından taştan Cemil Süleyman’ın yerinde; canından bezgin, yorgun, zayıf, çökmüş ve bitkin bir adamla karşılaşır. Şaşırıp kalır. Hatırlandaki genç, şık, neşeli ve muzaffer delikanlının yerine bu harabe nereden çıkmıştır? Elini sıkamak için kalkarken bir ayağının bükülmeden ilerlediğini ve döşemede bir kütük sesi çıkardığını duyunca dahasının da olduğunu anlar.¹⁴

16 Eylül 1937’den itibaren haftada bir, önce *Kurun* sonra *Vakit* gazetesinde seçkin bir üslup, güzel buluşlar ve ince nüktelerle yazdığı hatıra, makale, hikâye ve yolculuk notlarını yayımlar. Bu yazıları sarı ve ince kâğıtlar üzerine makine ile yazar, nokta ve virgüllerine büyük bir dikkat gösterir; satırbaşlarını mutlaka işaret eder; yazılarının yanlış çıkmasını

14 Hakkı Süha Gezgin, “Cemil Süleyman da Gitti” *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

kanıksamaz ve bu amatör ruhunu şiddetle muhafaza eder. Özellikle Suriye'ye dair yazdığı hatıra- iç dökümü yazılarına ve yolculuk notlarına büyük özen gösterir:

Cemil Süleyman, Almanya'dan alınacak gemiler için 30 Temmuz 1939'da hareket edecek heyet içinde doktor olarak yer alma isteğini bir dilekçe ile bildirir. Asıl niyeti Almanya'dan yeni model bir takma bacak edinmektir. Heyet; Köstence, Bükreş, Polonya, Krakov üzerinden Berlin'e trenle ulaşır. Baltık Denizi, Kiel Kanalı, Hollanda suları, Atlantik ve Akdeniz üzerinden gemiyle 25 Ağustos'ta İstanbul'a dönülür.

Zaman zaman böbreklerinden rahatsızlanan Cemil Süleyman bu seyahatten döndükten sonra ciğerlerinden rahatsızlanır. Önce Şişli Şifa Yurdu'nda, daha sonra da Deniz Yollarının güvencesinde Büyükkada Sanatoryumu'nda tedavi görür. Durumunun ağırlaşması üzerine 27 Nisan'da Cerrahpaşa Hastanesi'ne sevk edilir. 1937 Ocak ayında ameliyat masasına giderken arkadaşlarına: "Artık ölümden korkmam. Vücudumun sekizde birini, Ezrail'e avans veriyorum. Elbette beş on sene daha beni tecil eder."¹⁵ dese de düşündüğü gibi olmaz. Cephelerde ölümle burun buruna gelen Cemil Süleyman, 30 Nisan 1940 Salı günü sabah saatlerinde hayata veda eder. Vefat haberi, *Vakit* başta olmak üzere *Son Posta* ve *Haber* gazetelerinde yer alır. *Vakit* gazetesi ilk sayfasında Cemil Süleyman'ın siyah çerçeve içindeki fotoğrafının üstüne, "Siyah Gözler müellifi Dr. Cemil Süleyman vefat etti." başlığıyla haberi okurlarına duyurur. Üçüncü sayfada Cemil Süleyman'ın kısa bir öz geçmişi verilir.¹⁶ Aynı sayfada Hakkı

15 Cemil Süleyman, "Genç Kızlar Arasında", *Kurun*, 25 Nisan 1938.

16 "Siyah Gözler Müellifi Dr. Cemil Süleyman Vefat Etti" *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

Süha Gezgin'in bir yazısıyla¹⁷ birlikte, Basın Birliği İstanbul Mıntıkası Reisliğinin birlik üyelerinin cenaze törenine katılması ricası yayımlanır. Cenaze, çarşamba günü Cerrahpaşa Hastanesi'nden alınarak Aksaray Camii'nde öğlen namazını müteakip kılınan cenaze namazından sonra Topkapı dışındaki aile mezarlığına defnedilir. Bir gün sonra *Vakit* gazetesinin beşinci sayfasında Cemil Süleyman'ın eşi Sadiye Alyanak, eşinin hastalığı sırasında ve cenazesinin nakli esnasında teselli ve lütuflarını esirgemeyen dönemin valisi Lütfi Kırdar'a, Deniz Yolları baş doktoru Prof. Mahir ve arkadaşlarına, İstanbul Basın Mıntıkası Reisi Hakkı Tarık Us'a ve cenazeye katılan dostlarına bir teşekkür notu yayımlar.¹⁸

17 Hakkı Süha Gezgin, "Cemil Süleyman da Gitti", *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

18 "Teşekkür", *Vakit*, 2 Mayıs 1940.

ROMENLERİN BASARABYA'SI*

Şöhreti kulaklarımızda efsanevi bir akis bırakan Basarabya ile Transilvanya'ya her zaman yolda rast geliriz. Bizi yarışa davet ediyor gibi son süratle yanımızdan süzülüp geçerken gözlerimiz köpüklü sulara dalar, gıpta ve tahassürle içimizi çeke çeke, uzaklaşıp kayboluncaya kadar arkalarından bakarız.

Romenler bu gemileri, İskenderiye yolunda postacılık rekabetini kazanmak, deniz aşırı ülkelerde Romen bayrağını dalgalandırmak için büyük masraflara, büyük fedakârlıklara katlanarak yaptırmışlardır. Onlar, bir kâr değil bir fantezidir...

Küçüklüğümde hatırlarım. Beyaz boyalı Romanya vapurları, o devrin sürat rekorlarıydı. Boğaz'dan geçerken dünyayı birbirine katar, kayıkları karaya atar, dalyanları bir hamlede söker, fırlatırdı. Beyaz boyalı Romanya vapuru, Boğaz'ın öbür ucunda görünür görünmez, dalyan sahiplerini endişe ve korku alır; kayıkçılar sokulacak delik arayarak kaçışırldı. Hâlbuki bunların azami süratleri, on altı mili de geçmezdi. Hidiviye Kumpanyası, on sekiz mil seyreden Osmaniye'yi aldı; fakat rekoru gene kıramadı. Romanya vapurları bir kere zihinler-

* *Vakit*, 2 Eylül 1939.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

de yer etmiş, kanaat değişmiyordu. Sarayburnu'ndan beyaz baca görünür görünmez insanın içinde, yarışta kazanmış gibi heyecan uyandıran bir hâl vardı. Yolcu, biletini almışken cayar, Romanya acentalarına koşardı. Bu sefer biz de Şark Ekspresi'ne yetiştiğimiz için kederlenmedik. Cumartesi günü Köstence postasını yapacak olan Basarabya'yı bekledik.

**

Kadeş vapurunu getirecek olan otuz yedi kişiden mürekkep ikinci katile, rıhtım boyuna sıralanmış; bir Romen zabiti, kolektif pasaporta dâhil isimleri okuyor:

- Salatin... Kamil... Mendu... Bematin...

İsimleri okunanlar, ne söylendiğini anlamıyor ki davete icabet etsin. Herkes birbirine bakıyor, Frenkçe bir şey dinliyor gibi hiç o taraflı olmuyor. Merdiveni bekleyen polis, dinledi dinledi; galiba onun da içi sıkılarak zabitin elinden listeyi çekti, okumaya başladı:

- Salahattin... Kamil... Memduh... Cemalettin...

Gemiciler birer birer merdivenden çıkmaya başladılar, gösterilen yerleri sıra ve intizamla işgal ettiler. Romen zabiti, kendisinin niçin anlaşılmadığına şaşıyor gibi bön bön bakıyor; zabite karşı terbiyeye, disipline bir türlü aklı ermiyordu. Romen gemicisi, elleri cebinde konuşuyor. Yanından zabiti geçerken ağzından piposunu indirmiyor.

Geminin dördüncü kaptanı ile tanıştım, gemiyi gezmek istedim. Oda kontrplaktan yapılmış fakat ne şık ve ne zengin dekorasyon... İnsan kendini bir gemide zannetmiyor. Büyük Avrupa otellerinden birindeymiş gibi zevk ve rahat duyuyor. Fakat Romenler, güzel gemilerine pek fena bakıyorlar. O

muhteşem salonların camları, hemen sefer iptidasından beri hiç silinmemiş gibi. Küpeşmeleri toz bağlamış bronz kısımlar yosunlu bir renk almış. Belli ki personeli idare eden zat, biraz fazla müsamahakâr... Yahut sözü geçmiyor. Bu işler bizde biraz sıkıdır. Orijinal limanlarda, son iskelelerde, bütün gemi personeli, bakım ve temizlik işleriyle meşgul olurlar. Burada, kısa ceketli şık garsonlar var. Fakat hepsi, nereden iki frank bahşiş gelir diye ellerindeki işi bırakıyorlar; gözlerini yolcunun portföyünden ayırmıyorlar. Bir bardak su isterseniz, bir eli bardağı uzatıyor; öteki eli, bahşişe uzanıyor...

Biz gemide bir gece kaldık. Metrdotelle¹⁹ hesap görürken kamarotlara üç, zabite iki lira bıraktım. Teşekkür edecekler zannediyordum. Koridorda önüme biri çıktı:

- Metrdotel o paradan bize bir şey vermez ki, dedi.

Yalan söylüyordu. Ben anlamazlıktan geldim ama ne yapmış yapmış, üçüncü kaptandan da ayrı para almış. Bahşiş değil, bir nevi cizye.

Gemi gece onda hareket edeceği için yemek yemek hakkımız değil. Fakat ben, Basarabya'nın muhteşem salonunda bir Romen yemeği yemek için gemide kaldım; hariçten tabldota dâhil oldum. Servis fena değil. Fakat biraz ağır. İki tabak arasında insanın iştihası kapanıyor.

O gece bize kirli su gibi bulanık bir çorba verdiler. Balık, morino kurusu muydu, yunus balığı cinsinden bir şey miydi? Lokma ağzımın içinde büyüye büyüye keçelendi. Boğazımın deliğinde bir nevi tampon hâline geldi. Tavuk bayağı kokmuştu. Yiyemedim, iade ettim. Tatlı yerine pandispanya verdiler, ona da sesimi çıkaramadım. Üstelik yüz yirmi beş kuruşluk bir

19 Şef garson. [e. n.] Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

hesap pusulası... Bizde tabldot altmış beş kuruştur. Yemekler kıyasa değmeyecek kadar üstündür.

**

Saat on... Gemi rıhtımdan ayrılıyor. Boğaziçi'nin feerik gecelerinden biri. Çok aydınlık ve pırıltıları göz alan bir ışığı var. Gökyüzünde bir avize parçalanmış, denizin üstüne renkli billur parçaları yağıyor. Arka güverte şen bir seyyah kafilesiyle dolu. Gitarlarıyla, mandolinleriyle Luksor'u, Heliopolis'i dolaşmışlar, memleketlerine dönüyorlar. Çoğu fakir ailelere mensup mektepli. Fakat hayatın sırrına ermişler. Dünyanın zevkini onlar çıkarıyorlar. Kendilerine uygun bir o kadar da genç kız ve kadın var. Romen millî elbiselerini giymişler, el ele tutuşmuşlar, birkaç bardak şarapla kendilerinden geçmişler, mehtaplı gecenin altında serenat yapıyorlar.

Pervanenin devri arttıkça altımızdan bir sel uğultusu gibi akıp gidiyor. Gecenin hülyalı sükûnu içinde makine gürültüsü insanın asabını bozuyordu.

Ayrılık gecesi ruhun sükûna ihtiyacı vardır. Ay ışığı, gözlerin hülya perdesidir. Onun arkasından her şey rüya gibi görünür. Yabancı ses, fazla aydınlık, dürtüp tatlı uykusundan uyandırmak gibi dimağın ahengini bozuyor; bir tarafa çekilip başını dinlemek için cemiyetten kaçıp insanlardan uzaklaşmak, bir nevi ihtiyaç oluyor. Fakat nereye gittimse huzursuzluk beni takip etti, kimi kulağımın dibinde ılık çaldı, kimi ağzının içinde bir şarkı geveledi, başımın içini altüst ettiler, bir türlü beni rahat bırakmadılar. Herkes kamalarına inip el ayak çekildikten sonra arka tarafta sancak gönderinin altında sakin ve huzurlu bir köşe bulmuştum, ne kadar sevindim. Pervanelerden fısıkıran köpüklerin ay ışığıyla

oyunlarını seyrediyordum. Boğaz feneri artık görünmüyordu. Bugünün hatırasından ufukta solgun bir iz kalmıştı. Meseleler uzadıkça gözlerim dumanlanıyor, hudutsuz boşluklar içinde varlığım eriyor, benliğimden geçiyordum. Issızlık ve sessizlik ne zevkli şey. İnsan yaşadığını duyuyor; varlığını hissediyor; beyin, göz ve kulak ince bir hassasiyet kesbediyor. Fakat insanlara hiç bu dünyada rahat müyesser olur mu? On dakika sürmedi, iki işgüzar garson geldi. Şezlongları katlaya katlaya uzunluğuna kenara dizmeye başladı. Anladım ufukum kapanıyor, şiir ve rüya yarım kalıyor.

Oradan da kalktım, oradan da aşağıya kamaraya indim. Üçüncü kaptan Ali Deniz, dişiyle şeytan tırnağını koparmış, parmağında bir panaris başgöstermiş, sızısından oyunuyor. Kamarotu çağırdık, doktor istedik. Doktor uyuyormuş, kaldırılamazmış.

- Çare yok, dedi. Biraz yaygara lazım. Biraz inle. Ali Deniz koridora çıktı, inlemeye başladı.

- Aaaah... Ooof... Amaaaan... Ölüyorum... Cankurtaran yok mu?

Kamarot, daha ziyade kendi rahatı kaçacağını anlayınca doktoru yatağından kaldırarak getirdi. Zavallı, kim bilir ne derin uykuya dalmıştı! Gözleri şiş şiş başı bir sarhoş gibi iki tarafa sallanıyor, konuşurken esnemekten çeneleri ayrılıyordu. Saçları dimdik olmuştu. Ali Deniz'i peşine taktı, revire kadar sürükledi götürdü. Açmış bakmış, işi uzatmamak için tekrar kapamış. Baktık, koca tepsinin üstünde bir tek komprime. Mutlaka aspirin olacak. Dediğim gibi de çıktı. Ne âlâ iş. Başın mı ağrıyor, aspirin. Gözün mü ağrıyor gene aspirin; diş ağrısına, karın ağrısına, demek panarise de aspirin...

**

O zamana kadar zaten ortalık ağarmıştı. Pembe ufuktan Şark güneşi, bir altın levha gibi yükseliyordu. Durgun suların üstünde, gökyüzünün renkli akisleri dalgalanmaya başladı. Şimalden esen hafif rüzgâr, ufkun üstündeki pembe bulutları dağıtıyor; mavi suyun kenarında Köstence'nin beyaz binaları, suluboya bir resim gibi uzak ve müphem görünüyordu. Basarabya, rıhtıma zamanında yanaşmak için son süratini vermişti. Zabitlerden birine sordum:

- Yirmi üç çeyrek, dedi.

Koca tekne bir nehir üstünde akıyor gibi kayıyordu.

İnsanların doyamadığı zevklerden biri hiç şüphe yok ki sürattir ve bu zevk her şeyin üstündedir. Ne konfor ve de ne ihtişam.

30 Temmuz 1939, Basarabya

BİRİNCİ DURAK KÖSTENCE*

Köstence rıhtımına yanaşır yanaşmaz ilk göze çarpan şey sivil gümrük muhafızlarıdır. Onları görür görmez Abdülhamit zamanında ihtiyar muhafız görevlileri gözümün önüne geldi. Ordu ve ihtiyatları bir harbe giderken devlet, geri hizmetleri ve memlekette asayişin muhafazasını, askerliğini bitirmiş, son günlerini köyünde ocağının başında rahatça geçirmeye hak kazanmış zavallı ihtiyarlara yüklerdi. Bunlardan taburlar, alaylar teşkil ederek asker kıyafetine sokulur, muhafız alayları adı altında ordu kadrosuna dâhil edilirdi.

İskat kıyafetleri görülecek şeylerdi. Çürüğe çıkarılmış renk renk kumaşlardan yamalı pantolonlar, gaz fitilinden palaska kemerler, püskülsüz fes, ökçesiz kundura, bir ip parçasıyla omuza takılan Martin tüfeği göbeğe kadar uzamış, karşımızdaki çayırılıkta talim yaparlardı, görürdüm.

Köstence Rıhtımı'nın üstünde insan kalabalığının arasında kemersiz, palaskasız bir aşağı bir yukarı dolaşan bu tüfekli ihtiyar gümrük memurlarını görünce askerler gözümün önüne geldi. Kaba tüfekleri var da fişekleri yoktu, hoşuma gitti.

* *Vakit*, 3 Eylül 1939
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Dikkat ettim hiçbir şeyle meşgul değillerdi. Gelene geçene alelade bir seyirci gibi bakıyorlar, rıhtımda bir uçtan bir uca muntazam adımlarla gidip geliyorlardı.

Yalnız, yüzlerce yolcunun pasaportlarını tetkik etmek için bir tek memur vardı. Zavallının eli biraz ağır, kontrol işi saatler sürdü. On ikide ancak kurtulduk.

Bizde bu işler biraz intizam içinde cereyan eder. Sey-yahlara kolaylık olsun diye memurlar Çanakkale'den biner, yolcuların haberleri bile olmadan vize yapılanlar rıhtıma yanaşınca kollarını sallaya sallaya çıkar giderler. Maslahat ve siyaset budur. Tabii ki burada tam üç saat emekli maaşı alır gibi salonun önünde bekledik. Sıcaktan boğulduk, helak olduk...

Kook Kumpanyası güya bize yardım edecekti. İstanbul'dan otuz yedi kişi için yer ayrılması telefonla bildirilmişti. Ayrıca on liraya yakın da telefon parası unvanıyla harç kesilmişti. Köstence İstasyonu'nda karşımıza bir memur çıktı, yardım şöyle dursun gemici başına otuz zabıt için de ellışer ley para alındı. Bu nedir dedik?

Trende yer bulma hakkı!.. Bu da ne demek? Trende yer bulmak Kook Kumpanyası'nın vazifesi değil mi?

Değilmiş. O yalnız bilet satar, komisyon almış.

Bükreş'te de ayrıca yer bulma parası verilecekmiş. Demek her ülke değiştirdikçe böyle.

Evet böyle... İşinize gelirse seyahat edin...

Tabii bir şey! Allah'tan olacak Köstence'den sonra hiçbir yerde gümrük memurlarıyla karşılaşmadan elimizdeki biletlerle Rostok'a kadar yardıma muhtaç olmadan rahat rahat

seyahat ettik. Kook Kumpanyası bileti satıncaya kadar yüze gülüyor, ondan sonra başını çevirip bakmıyordu bile.

**

Trenin hareketine iki saat var. Bizimkiler şehri dolaşmak istediler. Bir araba getirdiler, beni de birlikte sürüklediler. Ben Köstence'ye ilk defa geldiğim zaman pek gençtim. Güzel sesli Romanyalı bir kız severdim. Severdim... diyorum. Ama öyle ölesiye, derdinden deli olasıya değil. Eh, şöyle başımın üstünden geçen bir aşk rüzgârı. Hemen her gencin bu çağda başından esen bir gönül havası. Şimdi o gezdiğim, yürüdüğüm yerlerden tamam yirmi beş sene sonra tekrar geçerken içimde katre katre hüznün olan o demleri hatırlıyorum. Romanyalı kızdan ziyade gençliğe ve geçmiş günlere karşı yüreğimde bir sızı, bir tahassür duyuyorum. Arkadaşlarım soruyorlar:

- Niçin öyle neşesizsin?

Ne diyeyim? Arabanın içinde aşk masalı söylenmez ya...

- Beni aç bıraktınız da ondan!.. dedim. Boş mide ile araba safası olur mu?

Hakikaten o gün, durgun bir öğle zamanı, Köstence'nin de sıkıntılı ve kasvetli bir hâli vardı. Bahusus pazar... Her taraf kapalı. Kafesleri inik mağazaların camekânları arkasında bir renkte ve bin çeşit eşya göze çarpıyor. Lüzumsuz şeyler, manasız oyuncaklar, bir çocuk gibi insanın içinde bir heves uyandırıyor.

Yalnız gazinolar, lokantalar haddinden fazla kalabalıktı. Halk, kapılardan caddelere taşmış, kaldırımlarını geçilmez bir hâle koymuştu. Her delikten radyo sesleri yükseliyor,

Köstence sokaklarını mızıka koğuşunda talim yapar gibi ahenksiz bir velveleye boğuyordu.

Bira bardaklarından taşan beyaz köpükler, günlerini geçirmek isteyenlerin neşesiydi. Renk renk kadın tuvaletleri, mavi ve güneşli semanın altında, caddeleri bir bahar gibi süslüyordu. Birçok yerlerde genç ve neşeli gruplara rast geldik. Millî kıyafetleriyle akın akın şehre inen güzel köylü kadınlar gördük. Otobüsleri dolduran genç kızların hep bir ağızdan söyledikleri millî havalar, bize çok munis geliyordu. Nağmelerinde ve ahenklerinde, ruhumuzun hassas teline dokunan bir tesir vardı. Akisleri kulaklarımıza hiç yabancı gelmiyordu. Nereye baksak ne işitsek her yerde ve her şeyde Şark'ın ruhu, Şark'ın zevki yaşıyordu. Yapılarının şekli, kadınlarının giyinişi, yaşayış tarzları hep Şark ve hep Şarklıydı. Yeni neslin çehresinde yeni peyda olmaya başlayan çizgiler, gece ışığında taze görünmek için makyajı andırıyordu.

Aradan tamam yirmi beş sene geçti. Ne Romanya ne de Romanyalılar bana yabancı hissi vermediler. Biz onlara çok benzedik, onlar da bana, bize benzemeye çalışıyor gibi geldiler.

**

İkiyi yirmi dakika geçe Köstence'den hareket ediyoruz. Bizi Bükreş'e götürecek olan Romen katarındayız. Büyük Avrupa istasyonlarında kampana çalmak âdet değildir. İstasyonun rıhtımına bırakır, oradan gene yüzlerce yolcu alır, dakikası hulul edince hareket eder. Şarklıların Avrupa'da sık sık treni kaçırmalarının sebebi budur.

Burada galiba öyle... İstasyon saatinin yelkovanı, hareket dakikasının üstüne gelir gelmez vagonlar yerinden oynadı, makasların üstünden atlaya atlaya şehrin kenarını dönmeye

başladı. Yeni aldıkları zaman vagonların fena olmadıkları yerinde kalan mihraplarından belli. Fakat ihmâlden ve bakımsızlıktan kadifelerinin tüyleri dökülmüş uyuz kediye dönmüş. Başların değdiği yerde yağdan ve kirden küçük küçük daireler var. Tren ilk istasyondan hareket ettiği hâlde camlarını silmeye, sigaralıkları dökmeye vakit bulamamışlar. Ayakyolundaki ayna çatlamış, sabunlu su lekelerinden benek benek olmuş. İnsan yüzünü seçemiyor. Musluklardan sicim gibi kirli bir su akıyor. Bir kere elimi sabunlamış bulundum. Musluğun altına tuttukça köpürdü, nihayet su tükendi. Ne yapılabilir? Mendilime silmekten başka çare yok. Garplılaşmak fena değil ama, Garplılaşabilmek hünér.

Bir tarihte Karadeniz Boğazı'nda tahaffuzhane müdürüydüm. Romenlerin Rumanya adındaki küçük vapuru fennî tathirat için tahaffuzhaneye gelmişti. Körfezin önünde sıra bekleyen birkaç vapur daha vardı. Hepsi de güneş batmadan istihkâmları geçebilmek için sabırsızlanıyorlardı. Posta vapuru olduğu için ötekileri bıraktım, Rumanya'nın üstüne gittim. Geminin süvarisi birkaç dakika geç kalındı diye sinirlenmiş. İçinin gayzını dökmek istiyor gibi:

- Ah, vous les orientaux! dedi.

- Ah, siz Şarklılar... demek istiyordu. Ne uyuşuk ve ne atıl insanlarsınız...

Bu sefer de benim külahım yerinden oynadı, yüzüne dik dik bakarak:

- Siz coğrafya bilir misiniz? dedim.

Yüzüme bön bön bakıyordu. Ne demek istediğimi kavrayamıyordu.

- Açınız haritayı bakınız. Romanya nerede? Romanya'nın garptaki mevkiıyla Türkiye'nin şarkî vaziyeti arasında siz Garplı ile ben Şarklı arasındaki mesafe kadar bile fark yoktur. Size Garplılık nereden geliyor? Ben onu anlayamıyorum...

Onu, küçük bir savsaklama ile grupta sonraya bırakmanın elimde olduğunu biliyordu. Büyük nezaketsizliği şakaya boğarak:

- Çok sinirlisin doktor, dedi. Ben öyle demek istemedim. Zile bastı, bana bir çay ikram etmek istedi.

Hayır, dedim. Bir şey istemem. Sizden evvel gelmiş gemiler var. Onları daha fazla geciktirmek, Şarklılığa ihanet olur.

Bu gemi süvarisini o günden sonra hiç görmemiştim. Acaba bizim dostluğumuza istinat eden Türk-Romen Muahedesi imza edilirken zihninin içinde o kanaat hâlâ yaşıyor muydu? Bunu bilmek ve o günü, ona hatırlatmak isterdim:

- Ah, biz Şarklılar... Ne kin tutmaz insanlarız... Namuskâr siyasetin cezasını daima çeker ve bir türlü uslanmayız.

1 Ağustos 1939, Trende

BÜKREŞ'TEN GEÇERKEN*

İşgal ettiğimiz kompartımanda bizden başka iki yolcu daha vardı. Biri, bizim fabrikalardan birinde çalışan Simenis isminde bir Alman. Sarı gözleri, kırmızı yüzü, beyaza yakın açık kirpikleriyle yumuk yumuk bakan sevimli bir domuz yavrusuna çok benziyordu. İki sene içinde otuz kelime öğrenmiş bizimle Türkçe konuşuyordu. Zihninde en ziyade yer eden yiyecek isimleriydi. Bir teşbih yapacağı zaman hep onları kullanırdı.

- Sizin yüzünüz çok domates oldu efendim...

- Bu madam saçlağı peyniğ vağ...

O kadar çalıştık:

- Yüzünüz çok kızarmış... Bu madamın saçları ağarmış, dedirtemedik. Mamafih çok neşeli ve şakacı bir kefare idi. Berlin'e kadar bizi katılttı, eğlendirdi.

İstasyonlardan birinde Romanyalı bir kız binmişti. Kompartımanlarda yer yok, koridorda ayakta duruyordu. Zavallıyı öyle melul melul etrafına bakınıyor görünce galiba insaniyet damarları kabardı. Ona yerini veriyor gibi bir vaziyet aldı.

* Vakit, 5 Eylül 1939

Kız oturur oturmaz o da yanındakini itti, kızı sıkıştırdı, araya girdi. Güzel ve ince kız. Kasvetli vagonun içinde sanki bir gül açtı, bir bahar doğdu. Güzel Fransızca konuşuyor, küçük bir serçe gibi cıvı cıvı ötüyor, dört erkeği neşeye, kahkahaya boğuyordu. Artık neler söylemedi, neler anlatmadı. Bükreş'te bir nişanlısı varmış. Pazar günleri onunla istasyonda birleşir, birlikte köylere gidermiş. Dağlara çıkarlarmış. Bugün treni kaçırmış:

- Şimdi kim bilir beni ne heyecan içinde bekliyordur! diyordu.

Boyuna bosuna baktım. Mini mini bir şey. Eğer kendisinin on dokuz yaşında olduğunu söylememiş olsaydı ben onu, on üç on dört yaşında bir mektepli kız zannediyordum. Bir nişanlıdan bahsediş bana büyükler gibi söz söyleyen büyümüş de küçülmüş çocuklar gibi tuhaf geldi, güldüm:

- Niçin güldünüz? dedi. Gülünç bir harekette mi bulundum?

- Hayır, ben sizi çocuk görüyorum. Hoşuma gitti de... O da güldü.

Büyük köprüye geldik, Tuna'yı geçiyoruz. Hemen yerinden sıçrayarak:

- Bakınız, dedi. Burası Layka... Karşı tarafta bizim köyümüz vardır. Köy değil ya, küçük bir çiftlik... Annem orada işlere nezaret eder. Kış gelince patron şehre gider, bütün köy bize kalır. Görseniz, ne güzel cins tavuklarımız, güvercinlerimiz var. Patron hayvanlara meraklıdır. Sürülerle domuz besleriz. Kazlarımız, ördeklerimiz Tuna'da yüzerler. Koyunlarımız, ineklerimiz çayırarda gezerler. Süt bol, peynir bol... Şu gör-

düğünüz tarlalar hep menekşeliktir. Güllerimiz meşhurdur. Esans çıkarmak için hep bizden alırlar...

O anlatıyor, biz hâlâ köprüyü geçiyoruz.

İnsan kafası neler düşünmüyor, ne mucizeler meydana getirmiyor!.. Biz, maalesef kendi memleketimizde büyük eserler görmeye alışmadığımız için Avrupa'ya gelince ağzımız açık bakakalıyoruz. O köprü nasıl yapılır? Küçük bir hesap yanlışlığı kim bilir ne korkunç felaketler doğurabilir!.. Tam köprünün üstünden geçerken Niyagara'ya uçan yolcu treni gözümün önüne geliyor. Aşağı bakıyorum, gözlerim kararıyor. Gazetelere havadis olmak bazen çok fena şeydir. Biz de köprüyü geçtik. Geçtik ama her pencereden başımı çıkardıkça yüreğim ağzıma geldi.

Vagon, toprağa geçer geçmez ihtiyarsız olarak derin bir nefes almışım... Matmazelin bile gözünden kaçmadı:

- Ne o, derin derin içinizi çektiniz... Bir düşünceniz mi var?
- Hayır, bizim madam aklıma geldi de...

**

Saat dört buçuk... Uzaktan Bükreş'in binaları görünüyor. Bahçe aralarından geçiyoruz. Yeşilliklerin içine gömülmüş, zarif evler var. Demir yolunu takip eden şosenin üzerinde; köylü arabalarına, kamyonlara, otomobillere rast ediyoruz. Belli ki bir mamurenin yakınındayız. Ondan sonra yüzlerce ray, yüzlerce makas... Tren bunların arasından nasıl yol bulur da geçer? O karışıklıklara bakarken insanın gözleri yoruluyor, geniş sundurmanın altında, kapalı çarşıya girer gibi, ağırlaşa ağırlaşa sanki makinenin nefesi duruyor. Sonra kalabalığın içinden bir ses yükseliyor:

- Bükreş!

Bize, hamallardan sakınınız, demişlerdi. Kaşla göz arasında bir gemicinin çantası yok oluverdi. Zavallı... Mihverinin üstünde dört dönüyordu. O mahşerin içinde çanta nasıl bulunur? İçimizde Romence bilen yok ki hiç olmazsa derdimizi anlatabilelim. Ben, lisan bildiğime böbürlenirken o cânım Fransızca, hiçbir işe yarayamıyordu. İstasyonun da Romanyalıcısı mı olur? Hem hani ya Fransızca, beynelmilel lisandı? İnsan dünyanın öbür ucuna gitse sıkıntı çekmezdi? Latin ırkına mensup Romanyalı bile:

- Fransızca bilir misiniz?

Diye sorsanız, omuzlarını silkiyor. Yahut bana mı öyle tesadüf etti? Eğer yolumuzun üstüne Romanyalı bir Türk genci çıkmamış olsaydı, kimseden bir bardak su bile isteyemeyecektik. Bütün müşküllerimizi o halletti. Polisle o anlaştı, çantayı o buldurdu. Birlikte telefon dairesine gittik. Sefaretle konuşmak istedik. Hamdullah Suphi'nin Bükreş sefiri olduğunu hatırlayınca bir çocuk gibi sevinmişim. Sağ olsun çok misafirperverdir. Bana otomobilini verir, Bükreş'i doya doya gezdirir. Fişi makinenin deliğine bıraktı, zil çalmaya başladı. Çaldı, çaldı, çaldı...

- Bugün pazar, dediler. Mutadıdır, sinemaya çıkar. Felaket... Namuslu makine, muhabere boşa çıkınca parayı kabul etmedi, fişi geriye fırlattı. Frenk, onu da düşünmüş. Adaleti insanlara emniyet etmiyor. Bu işi bir zemberek parçasına gördürüyor.

Fakat insan yapısı... Belki bozukluk olabilir, dedim. Bir taksi çağırdım.

- Türkis ambasad...

Şoför yüzüme bakıyor:

- Turka ambasado...

Gene anlamıyor. Şapkamdaki ay yıldızı gösterdim. Baktı baktı, omuzlarını silkti. Cahillik ne fena şey!.. Sıkıntıdan boğulacaktım. O esnada gözüme bir papaz ilişti. Kolunun yeninden yakaladım. Latin papazı... Herhâlde kelimelerle olsun anlaşılabilir.

- Ke vole sinyore?

Anlaşıldı, İtalyan papazı... Artık benim ihtiyacımı dinlemeliydi:

- İyo viliyo ambasado del Türko...

Kafasını salladı ve artık ona ne söylediyse söyledi. Beş dakika sonra büyük bir binanın önünde durduk. Bayrağı gördüm. İçim rahat etti. Bu sefer de karşıma sırmalar içinde, iri boylu azametli bir kavas çıktı. O da bir tek kelime Türkçe bilmiyor.

- Hamdullah Suphi Bey... diyorum anlamıyor. Şaşılacak şey!.. Hamdullah Suphi Bey'in de Romanyalıcısı olmaz ya!.. Nasıl olmuş da Hamdullah onun Türkçe konuşmamasına tahammül gösterebiliyor. Hayret ettim. Yanımdan Ermeniye benzer kısa boylu bir kadın geçiyordu. Kavasla boğuşmamızı işitti, iyi bir Türkçe ile:

- Sefir Bey'i mi arıyorsunuz? dedi.

- Hay Allah razı olsun, evet Sefir Bey'i...

- Onlar iki aydır İstanbul'dalar... Ama içeride kâtipler var. İsterseniz onlarla görüşünüz.

Neşem kaçtı. Yürekten sevdiğim bu pek eski kardeşi, hemen hemen on iki yıl oldu, görmedim. O buralarda, ben

dünyanın öbür ucunda... Burada birkaç saat buluşmak ne iyi bir vesile olacaktı. Çok üzüldüm. Önümde giden kısa boylu kadının peşine düştüm.

Erenköyü'nde eski nazır köşkleri biçiminde muazzam bir bina... Loş odalar, arkada, bahçe üstünde muhteşem ve kibar döşenmiş büyük bir salon ve salonun bir ucunda karanlık köşede, sessiz sessiz oturan iki küçük cüsseli insan, ne tatlı ve ahenkli Türkçe konuşuyorlar. Ve ben, bir tehlikeden kurtulmuş selamete ermiş gibi, ikinci defa geniş nefes alıyorum...

Bir bardak buzlu su, bir fincan leziz Türk kahvesi çok makbule geçti. Bütün günün yorgunluğunu giderdi. Her tarafım kurum içinde kalmıştı. Beylerden müsaade istedim. Bol su, bol sabunla doya doya yıkandım. İnsanın kendini temiz hissetmesi kadar tatlı zevk olur mu? Âdeta neşem geldi, vücudumun zerrelerine taze bir usare yayıldı...

BERLİN EKSPRESİ'NDE*

Krepüskülde²⁰ şehri dolaşmak çok zevkli oluyordu. Bükreş halkı, hemen kâmilten caddelere dökülmüştü. Bir saat içinde bana bütün şehri göstereceğini vadeden şoför, asfalt caddeleri seksenle, doksanla geçiyordu...

Bükreş, tam bir Avrupa şehri değildir. Fakat halkın ince zevki, sanatkâr ruhu, dekora canlı bir güzellik ilham etmektedir. Pire'de, Atina'da göze çarpan umran değişikliğinin burada canlanmış gibi adeta bir yaşayışı, bir kımıldanışı hissedilmektedir. Evler, sokaklar, parklar, meydanlar insanı kendi evi, kendi yurdu gibi kandırıyor. Romen lisanı bize çok aykırı gelmesine rağmen insan kendini yabancı hissetmiyor. Hiç tanımadığınız bir adam, bir kız, bir kadın, bir çocuk, gözlerinizin içine güler; sever gibi bakıyor. Ayağınızı bir yere çarpıp sendelerseniz, yanınıza sokularak alakadar görünüyor.

Büyük istasyonun içinde galiba tersim döndü. İstikame-timi şaşırdım. Yabancı olduğumu anlayan bir kadın, yolunu değiştirdi; istasyon binasının önüne kadar benimle beraber geldi. Başka memlekette bir kadın kendini erkeğe yardım

* *Vakit*, 6 Eylül 1939.

20 (Fr.) Alaca kağıtlık, *Le Petit* Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

vazifesiyle mükellef addettiği vaki değildir. Bir alil, bir ihtiyar, kalabalıkta rezil olur. Çok mütehassisim, bu ruh bizim kadınlarda da vardır. Tramvaylarda bana, ekseriya kadınlar kalkarlar, yerlerini verirler.

**

Cebimde kırk sekiz ley kadar Romen parası kalmıştı. Pazar günü bankalar kapalı. Para değiştirmeye imkân yoktu. Yemek yiyeceğim, fakat bu para kâfi gelmez gibi görünüyor. Fransızca bilir diye lokantada bir garson getirdiler. Lakin adamcağız, Fransızca söylemiyor, Fransızcayı Romen diline tercüme ediyor. Karşiki masada bir kadın, sıkışık vaziyetimi kavradı; güzel bir Fransızca ile:

- Müsaade eder misiniz? dedi, size tercümanlık edeyim. Kendi lisanımızı konuşuyormuş gibi, bir çocuk kadar seviyerek:

- Aman madam, dedim. Müsaade ne demek? Beni minnettar edersiniz.

- O hâlde geliniz, bizim masada yiyiniz...

Beni eskiden tanıyormuş gibi kocasına da takdim etmeyi unutmadı.

- İsminizi bilmiyorum, onu da siz söyleyiniz.

- İsmim Cemil. Kendim de doktorum.

- Evet, Mösyö Emil... Ne arzu ediyorsanız bize söyleyiniz. Biz garsona tercüme ederiz.

Sonra paramı aldı, hesap etti.

- Ooo... dedi. Bununla pekâlâ doyarsınız. Mükemmel bir tabak makarna, bir porsiyon et, hatta bir bardak da bira içebilirsiniz. Ne ucuz memleket! Hayret ettim.

Artık alıştık ya... İstasyon saatinin yelkovanı, dokuzu aşırp da yirminci dakikanın üstüne geldiği zaman:

- Dikkat arkadaşlar!.. Tren kalkıyor... demeye kalmadı, vagonlar yerinden oynadı.

Artık kaç kilometre sürat!.. Onu bilmiyorum. Şark treni değil... Berlin Ekspresi... Altımızda ray yok gibi arza temas etmeden süzölüyoruz. Süzölmek ne demek? Akıyoruz, uçuyoruz, birazdan havaya kalkacağız. Çifte hat üzerinde katarların üçü gidiyor, beşi geliyor. Fakat o ne gidiş! O ne geçiş!..

Bir fotoğraf makinesinin diyaframını açıp kapar gibi görünüp kaybolan bir hayal, bir gölge...

Ay ışığında, pencereden menazıra bakıyorum. Gözümün önünde çizgiler, daireler kaynaşıyor. Sade çizgi, sade daire... Daireler birbirine geçiyor, nihayetsiz bir helezon oluyor. Dönüyor, tekerleniyor, sonu olmayan mesafelere doğru akıp gidiyor. Mütemudiyen dönüyor, mütemudiyen yuvarlanıyor. Bir saniye tevakkuf yok... Daima hareket, daima sürat...

İşte Avrupa'da hayat budur; medeniyetin başka vasfı, başka sıfatı yoktur...

2 Temmuz 1939, Rostok

POLONYA HUDUT İSTASYONU'NDA*

Gece, Romanya'nın petrol sahasından geçiyoruz. Vagonun pencerelerinden fabrikaların bacaları ve karartıları görünüyor; mehtaplı gecenin derinliklerinde, siyah duman sütunları, yılan gibi kıvrıla kıvrıla yükseliyor; ay ışığında küme küme korkunç bulut yığınları peyda oluyor; gökyüzünün camlara akseden hayali, bir levha gibi gözleri alıyor.

Bu muhteşem levhanın, bir de akılları gönülleri alan servet ve refah cephesi vardı. Büyük harpte bir damla petrol, bir damla kan düsturu cariydi. Romanya şu avuç içi kadar toprak parçasının içinden, senede yedi milyon ton petrol istihsal ediyor. Tevekkeli değil, aç kartal gözlerini leziz parçaya dikmiş. Polonya'yı bir hamlede ele geçirdikten sonra şöyle adi yürüyüşüyle birkaç hafta içinde de Karadeniz sahillerine inivermeyi düşünüyor. Doğrusu güzel rüya. Topraklardan ince bir petrol kokusu kalkıyor. Bizim gözlerimizin içinde de bu güzel rüyayı yaşıyor.

* *Vakit*, 16 Eylül 1939. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Bugünkü sanayinin ihtiyaç ve telakkilerine göre petrol demek refah ve saadetin hayat usaresi demektir. Kanı akıtılınca insan nasıl yaşamaz, uzviyetin mekanizması felce uğrar. Ecel hulul ederse petrol olmayınca da dünyanın hareketi durur, medeniyet münkariz olur, beşeriyet açlıktan ölür. Bir damla petrol, bir damla kan demektir. Bu doğrudur.

Biz ağaç kabuğundan cam, eski gazete parçalarından jarse kumaş yapıldığını gördük. Bugünün endüstrisi bir harikadır. Fakat mucize petrol damlalarından doğuyor. Her şey onunla yoğruluyor, her şey onunla vücut buluyor.

Çok yazık ki Musul deryası, asırlarla gözlerimizin önünde boş yere akıp gitti. Ganimet için mazlum kanı döken Osmanlı saltanatının kör gözü, altın olduğunu görmedi. Görmedi de değil, Niyagara gibi Elcezire Vadisi'nde akan petrol dalgalarını, insan gözü görmez olur mu?

Fakat kafa almadı, alakadar olmadı. Vergi cibâyeti için köylüye zulmetmek köylünün öküzünü, tenceresini satıp aç ve çıplak bırakmak daha kolayına geliyordu. Hem bunda biraz da vahşet vardı. Aciz inlerken o tahakküm edecek, ezecek, kahredecek, faciadan zevk alacak, zulümden gurur duyacaktı.

Yoksa müracaat edilmedi değildi. En başta Turkish Petroleum olmak üzere bütün dünya gaz sendikaları birer birer geldiler, sondajlarını yaptılar, serveti menfaati tespit bile ettiler. Fakat o zamanın cebin ve korkak siyaseti, birisi ağzını açacak olsa derhâl atılırdı:

- Aman, aman bu bahsi açma! Sonra Rusya müdahale eder.

Hangi Rusya? Ve niçin müdahale edecek? Güya Bakü gazlarına rekabet olurmüş. Rusya bundan zarar görürmüş.

Zihniyeti görüyor musunuz? İşte bizi asırlarca bu kafalar idare etmişti. Ben Trablus'ta harikayı gözlerimle gördüm.

Musul'da çıkan petrol yirmi santimetre kutrunda borularla o nihayetsiz çöllerin ortasından geçerek Trablus'ta sahile akıyor, gaz gemileri musluğun altına geliyor, iki saatin içinde depolarını dolduruyor, o gidiyor bir başkası yanaşiyor. Şimdi Hayfa'da ikinci bir kanalizasyon var. Orada da dünyanın en zengin petrol istasyonlarından biri vücuda geldi. Petrol değil, servet ve refah akıyor.

Biz bu altın oluşunu karşıdan hayran hayran seyrederken onlar elleri ceplerinde bize bakıp bakıp istihza ile gülüşüyorlar:

- Tam dört buçuk asır aklınız neredeydi?

Demek istiyorlar. Evet, aklımız neredeydi? Osmanlı padişahları, evlat kanına girmek için zürriyet yetiştirmek hevesine düşmüşlerdi. Petrolün lakırdısı mı olurdu?

Şimdi vagonun penceresinden karanlık vadiye vuran ay ışığını seyrederken gözlerim hep bu rüyaya dalıyor, refah ve saadetin ışıkları içimde gıpta ve heyecan uyandırıyor.

Geceyi kör bir elektrik ziyasında sarsıntı içinde geçirdik. Kemiklerim kırıldı, başım hurdahaş oldu. Etrüsk'ün konforlu hekim kamarası, tiril tiril beyaz keten örtüler içinde, insana sükûn ve huzur veren rahat yatağı, ipek gibi yumuşak kuş tüyü yastıkları, bol ziyası, musluklarından harıl harıl akan sıcak suyu gözümün önüne geliyor. Deniz kokusu burnumda tütüyor. Harita üzerinde geçeceğimiz yollara baktım. Önümüzde binlerce fersah mesafe var. Biz daha Romanya topraklarındayız. Polonya'yı baştan başa geçeceğiz. Almanya'nın Baltık Denizi'nde en son merhalesi olan Rostok'a gideceğiz.

Bu işkenceye nihayet verecek bir tek ümit var: Sürat... O da olmasa Bering Boğazı'nı geçmeye, Ümit Burnu'ndan dolaşmaya çoktan razıyız.

Diz dize oturuş, kafa kafaya tokuşa tokuşa kendinden geçiş, sıcaktan bunala bunala uykusuz ve sıkıntı içinde inleye inleye bir nevi cezaya mahkum olmak demek ki bunun adı, Avrupa'da tren yolculuğu...

Zaten herkesin gözünde bu rüya yaşıyor. Avrupa deyince renkli ışıklar, aydınlık bulvarlar göz önüne geliyor. İlk istasyonda trene binenler, bin ümit bin hülya ile yola çıktı...

Fakat kendilerinden geçip uyuyabilenlere dikkat ediyorum; çektikleri azap, çehrelerindeki kırıksıklıklardan belli. Biri ağzını bir karış açmış horluyor. Öteki sarsıntıdan başı dönmüş, burnundan sık sık nefes alarak ihtizara düşmüş bir hasta gibi göğsünden hırıltılar çıkarıyor. Şen karakterli Simens'in çehresinde, dişi ağrıyor gibi komik bir takallüs var; mütemadiyen dişlerini gıcırdatıyor. Bakıyorum, rahat görünenler, koridorda ayakta duranlar ve uyumayanlar. Üst tarafı bir harp meydanında gibi iki büklüm bir köşeye sıkışmış; sanki çene atıyor, can çekiyor. Bir başkası; başı omuzlarına düşmüş, dili sarkmış, darağacından inmişe benziyor. Daha başkası boylu boyuna uzanmış, ellerini göğsüne kavuşturmuş, avurtları çukura kaçmış, tıpkı tabut içinde cenaze...

Gecenin kasvetli karanlığı içinde, insana cansız ve neşesiz görünen bu çeşit insan tipleri arasında, geceyi geçirmek başlı başına bir azap, bir ızdıraptı. Ortalık ağırırken içimde sevinç uyandı. Musluğa gittim, yüzümü başımı ıslattım. Serinlik içime ferahlık verdi.

Kompartımana döndüğüm zaman Siemens gözünü açmış, o acayip vaziyetten kendini kurtarmıştı. Pencereyi açmak için de müsaade isteyerek:

- Çok ateş var, dedi.

Sabah karanlığı, nereden aklına geldi bilmem. Bir gün evvelki Romen kızını sayıklıyordu:

- Matmazel Kamelya... Yok mu matmazel... Kağı Kamelya...

**

Bütün ova, mebzul bir güneş yağmurunun altında sararmaya başlamıştı. Ufuktaki pembelik bir bulut gölgesi gibi başakların üstünden çekiliyor, güneş yükseldikçe renkler matlaşıyordu. Arabalarının üstünde türkü söyleyerek tarlalarına giden köylüler görüyorduk. Kadınlar başlarındaki örtüleri çıkararak uzaktan bizi selamlıyorlar, çocuklar koşarken tozlara yuvarlanarak sevinçle, neşe ile gülüşüyorlardı. Hiç kimse bu düzlüklerde kim bilir nasıl feci akıbetlerle karşılaşacağını farkında bile değildi. Başları gökyüzünde, gözleri toprakta... Onlar, yalnız güneşli sabahı görüyor; rızık veren, servet getiren topraklar tahayyül ediyorlardı. Bilselerdi ki servetler gibi, saadetler gibi, ölümler de felaketler de onun altında saklıdır. Türkülerinin nağmelerini araba tekerleklerinin gıcırtilarına uydurarak hep öyle ağır ağır, sallana sallana dindarane bir tevekkül içinde geçip gidiyorlardı. Onlar gibi birçoklarına rast geldik. Yüzlerce insan kabilelerini arkada bırakarak geçtik. İstasyonlarda durmuyorduk. Şehirleri, kasabaları, camlara akseden bir hayal gibi görüp uzaklaşıyorduk.

Nihayet bir yere geldik, tren memurları indi, başka memurlar trene bindi. Anlaşıldı Polonya hududundayız. Onların

da dilini anlamıyoruz ve anlaşıyoruz. Rusça ile Almanca karışık tuhaf bir lehçe. Onlar söylüyor biz dinliyoruz, biz söylüyoruz onlar dinliyorlar. Nihayet biletlerimize birer zımba daha vuruldu, çantalarımıza birer etiket daha yapıştı. Polonyalılar da çok nazik insanlar... Türk olduğumuzu anlayınca bizi güler yüzle karşıladılar. Muayene için kendi elimizle açtığımız çantaları, muayene etmeden kendi elleriyle kapadılar. Ve bize askerce birer selam vererek geçip uzaklaştılar.

Öğle oldu, vagon restoranda yemek yiyeceğim. Burada da Polonya parası lazım. Enternasyonel yataklı vagon memuru, Türk parasını istediği gibi bozdu. Bana her Türk lirası için ikişer zloti verdi. Artık günahı boynuna...

Simens'le birlikte vagon restorana gittik. İhtiyaç için değil, elimizdeki zlotileri sarf etmek için artık neler yemedik. Günümüzü vagon restoranda geçirmek için saat başına bir şey ısmarlamak lazım geliyordu. Bira, limonata, dondurma, yemiş vesaire... Simens'in midesi şişmiş iki eliyle burnunu tıkıyordu. Sordum:

- Ne yapayım? dedi. Yediğim şeyler midemden taşıp burnumdan gelecek diye korkuyorum...

O da olmasa tren yolculuğu hakikaten tahammülfersa bir azap, bir işkence olacaktı.

3 Ağustos 1939, Rostok

KRAKOV'DA BİR AKŞAM*

Polonya ovasındayız. Artık kim bilir kaç kilometre süratle şimale doğru yol alıyoruz. Öbek öbek yığılı buğday harmanlarından o nihayeti gelmeyen çiftliklerden, tarlalardan belli ki Polonya daha ziyade bir ziraat memleketidir. İnsan, gözlerini şöyle ufka çevirince görüyor; sanayi ve bereketi derhâl ihata ediyor. Bizde köylü:

- Bu sene kırk harmanımız var... der, övünür.

Burada hangi elli, hangi yüz elli, bin, beş bin, on bin... Göz alabildiği kadar... Biz, yalnız gözlerimizin ihata edebildiği sahayı görüyoruz. Polonya demek, şöyle vagon penceresinden bakınca görülebilen bir cirit meydanı değil ki... Yarım milyon kilometre murabbainın yakın mesaha-i sathiyesi olan geniş ova... Hep ekili. Bir karış boş toprak yok. Fakat dikkat ettim her yer ıssız görünüyor. İnsana öyle geliyor ki çiftçiler tarlalarını yüzüstü bırakmışlar; silahlanmak için şehirlere, kırlara koşmuşlar. Bütün ovada, bir arada on kişiye tesadüf etmek mümkün değil. Nadiren bir çiftlikte bahçeyle uğraşan, ineklerini sağan tek tük köylü kadınları göze çarpıyor. Nerede

* *Vakit*, 30 Eylül 1939.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

o yüzünden kan damlayan gürbüz Polonya delikanlısı; beyaz bluzlu, kırmızı cepkenli oynak Leh kızları?.. Biri evine kapanmış, penceresinin önünde başını koluna dayamış, sevgilisini bekliyor. Öteki siperde, gözlerini düşmanın geleceği yollara dikmiş, içinde ölüm korkusu, yüreğinde vatan kaygısı, o da sevgilisini düşünüyor.

Kim bilir, bu yeşilliklerin arasında, bu kuş kafesine benzeyen zarif çiftlik evlerinin içinde ne şen ve asude bir hayat kaynaşıyordu. Çiftlik evi değil, ağaçların arasında, her biri birer küçük villa gibiydi.

Yol boyunca, bunlardan yüzlercesine tesadüf ettik. Bazılarının bacasında ince mavi duman tütüyor, açık pencerelerde tek tük kadın çehreleri fark ediliyordu. Belli ki orada hayat var, yaşayanlar vardı. Çok yerlerde hayvanlar başıboş dolaşıyorlar, ekinler henüz tarlalarda. Hâlbuki harman zamanı. Çiftçi mahsulünün başında bulunacak, harmanını dövecek, arpasını buğdayını çıkaracak, ambarını dolduracak, kışlık zahiresini düzecek... Eğer harman zamanında kalkmazsa harp, bu memleket için bir felaket olur. Bir taraftan da Almanların süratle hazırlanmakta olduğu söyleniyor. Hâlbuki bütün geçtiğimiz yollarda, iki hayvanın çektiği uzun köy arabalarından başka nakil vasıtası görmedik. Eğer bu azim iş, yalnız bu dört tekerleğin üstüne yüklenecek ve onu da bu zavallı iki beygir çekecekse bu sene ekin ortada kaldı demektir. Önümüzdeki ay, bu havalinin yağmur mevsimidir...

Bu tehlikeli vaziyet karşısında çiftlik sahiplerinin yüzlerce kamyon yığıp ekinleri kurtarmaları lazımdır. Polonyalılar ne düşünüyorlar? Buna bir türlü akıl ermiyor. Filhakika Danzig için dünyayı kana boğmak insan mantığına sığmaz. Fakat...

**

- İki gemici treni kaçırdı, dediler.

- Ne münasebet? Gemici nasıl treni kaçırabilir! Buna bir türlü aklım ermedi. Herkesin, kendine tahsis edilen yeri muhafaza etmekten başka bir vazifesi yok ki...

- Cezalarıdır, çeksinler... diyeceğim. Fakat biletler ve pasaportlar kolektif. Alman hududundan geçemeyecekler, sefil olacaklar. Bizimle beraber şimendifer memurları da çok sıkıldılar, alakadar oldular. İki dakika sonra bir telefon aldık. İstasyon şefi:

- Burada iki Türk kalmıştır. Akşam Berlin trenine yetiş-tirilecektir. Heyet, Krakov'da beklesin, diyor.

Polonyalılar tarafından bu yakın alaka, bizi mütehassis etti. Krakov'da indik, dört buçuk saat sonra gelecek olan Berlin trenini beklemeye mecbur olduk. Mamafih bir taraftan da fena olmadı. Cebimdeki zlotileri sarf etmek için iyi bir fırsattı. Eski bir hükümet merkezi olan bu büyük Polonya şehrini görmeden geçmek çok yazık olacaktı. Derhâl bir otomobil çağırdım. Parmağımla bir şey karıştırır gibi beynelmilel bir işaretle şoföre memleketi gezip dolaşmak istediğimi anlattım. Ah... Yabancı memlekette derdini anlatabilmek ne zevkli şey...

Fakat izahat veren olmazsa şehirde gezinti, yazısız resim seyretmeye benziyor. Geniş bulvarlar, muhteşem binalar, heykeller, abideler, takızaferler, bir şeyler ifade etmiyor. An-lamadığı için insanın başı muamma içinde kalıyor...

Şimdi ben, Krakov'u gördüm mü diyeceğim? Asfalt cadde Berlin'de de var. Avrupa'nın ne tarafına baksanız, ne tarafını dolaşsanız her şey birbirinden güzel, her şey birbirinden muhteşem. Fakat insanlar gibi şehirlerin de kasabaların da

çehreleri, karakterleri var. Asıl onu sezmek, inceliklerine hulul etmek lazım...

Binlerce halk, sokaklara dağılmış; birbirlerini arar, bir şey anlamak ister gibi, herkes kuşku ve heyecan içinde. Umumi hayatın çehresinde, mutadın haricinde göze çarpan bir başkalık, bir değişiklik var. Ölü evinde çocuklardan saklanan facia gibi, kime ne sorulur da öğrenilebilir?.. Herkes bir şey biliyor da söylemek istemiyor gibi, muhit bir ebkemiyet içinde görünüyor. Şoföre işaretle soruyorum, omuzlarını silkiyor.

Benim bildiğim Avrupa şehirlerinde, akşam saatleri zevk saatleri, neşe saatleridir. Güneş çekildikten sonra parklar sulanır; çiçek renge, ışığa dolanır; musiki başlar; halk, gazi-noların dışına taşar. Bu saatler zevkle, neşe ile geçen gençlik ve çılgınlık anlarıdır. Kulaklar kadın seslerine, genç kızların kahkahalarına alışmıştır.

Etrafıma bakıyorum. Gözüm, gönlüm bir ses, bir nağ-me arıyor. Fakat görüyorum, renkler uçuyor, ışıklar sönüyor. Ufukta fırtına var, şehrin üstünden ölüm ve tehlike havası esiyor...

**

İstasyona geldiğim zaman, Ali Deniz bana Polonyalı bir genci prezante etti. Good Year'da müfettişmiş.

- Güzel Fransızca biliyor dedi. Görüşünüz...

Fransızca mı biliyor? İçimde çocuk gibi bir sevinç uyandı. Onu, büyük gazineye çektim götürdüm. Ona bir bardak viski ısmarladım.

- Siz bir şey içmez misiniz? dedi. Bizim güzel likörlerimiz vardır.

-Teşekkür ederim, alkol kullanmıyorum. Ben yalnız sizi dinleyeceğim. Bana Polonya hakkında bir fikir veriniz.

İçini çekti:

- Bakalım Polonya kalacak mı? dedi.

- Niçin, bir harp olacağına emin misiniz?

- Evet biliyorum. Danzig için dünyayı ateşe vermek değmez diyeceksiniz. Hakkınız var. Fakat bizim için öyle değil. Danzig'den vazgeçmek, kendi eliyle kapısını penceresini taşla örüp içerde boğulmak demektir.

- Filhakika sizin için öyle. Fakat Almanlar için bu bir fantezidir. Bunun için de büyük mesuliyeti üzerine alabilirler mi dersiniz?

- Hangi mesuliyetten bahsediyorsunuz? Yirmi milyon insanın ölümüne sebebiyet veren büyük harbin mesulü, Hollandanda'da muhteşem şatosuna çekilmiş, dünyanın en mesut adamı gibi huzur-ı vicdan içinde yaşıyor. Şimdiye kadar ona bir tek sual teveccüh etmemiştir. Nihayet Hitler'in de olacağı odur...

- Öyle ama bir harp olursa bundan en ziyade mutazarrır olacak gene Almanya'dır. Zannetmem ki Hitler tek başına bugünkü aklı başında koca milleti göz göre göre bir felakete sürükleyebilsin.

- Öyle mi zannediyorsun? Emin olunuz ki Almanya'da, İngilizlerle Fransızların Danzig için harbe gireceğine hatta bizim mukavemet göstereceğimize inanan bir tek kişi yoktur. Böyle kandırılmışlardır. En aklı başında Ribbentrop, bunu gezip yürüdüğü yerde söylüyor. Zannediyorlar ki Alman ordusu Polonya'ya da tıpkı Avusturya'ya girdikleri gibi önlerinde mızıka, ahalinin alkışları arasında, muntazam adımlarla

yürüyüş hâlinde gireceklerdir. Maalesef hepsi bu kanaattedir. Onun için korkuyorum. Hitler, yüzde yüz tecavüz edecektir.

- Sonra ne olacak?

Gözleri dalarak bir daha içini çekti:

- Artık bilmem, dedi. Ne olaksa olacak...

Ve sonra hazin hazin anlatmaya başladı:

- Görüyorsunuz, dedi. Memleket zindan gibi. Kimsenin yüzünde hayat eseri kalmadı. Evler, yakın bir tehlikeye karşı müdafaasını hazırlıyorlar. Erkekler cephede. Kadınlar, çocuklar bir köşeye sinmiş, her an ölümü, tehlikeyi bekliyor...

- Tehlike, bu kadar yakın mı?

- Siz sulh memleketlerinden geliyorsunuz. Burada olup bitenleri bilmiyorsunuz. Biraz daha ileriye gidiniz... Alman hududunu geçiniz, göreceksiniz. Barut fıçısının başında Alman neferi fitili tutuşturmuş, bekliyor. Bir ateş kumandası, bir düdük sesi kâfi. Birdenbire bir infilak olacak, bütün dünya ve beşeriyet ateş içinde kalacak...

Beş yüz tayyarenin birden Berlin veya Paris'in üstüne üşüşüğünü gözümün önüne getiriyorum. Bir dakikanın içinde o muhteşem binaların mukavvadan oyuncaklar gibi birer birer devrildiğini, insanların uçtuğunu, Berlin'in yanıp tutuştuğunu görüyorum. Harbi bir türlü aklım almıyordu.

- Zavallı genç, dedim. Dünyasına doymamış, hadisatı izam ediyor.

Biraz sonra kalktık. Posta saatlerinde istasyonlara hücum eden halkın arasına biz de karıştık.

Herkes, müphem bir şeyden bahsediyor gibi konuşuyor, biri söylüyor, birkaçı kulak kabartmış, dinliyordu. Polonyalı genç, düşündüğümü sezdi:

- Lisan bilmeye hacet yok, dedi. Dikkat edince anlarsınız ki şu yüzlerce halk, bir tek mevzu üzerinde konuşuyor. Çocuklar bile toptan tüfekten, tanktan, mitralyözden bahsediyorlar. Çünkü aylardan beri katarların her gün taşıdığı vagonlar dolusu asker, harp vasıtalarını gözleriyle görüyorlar. Ne şekilde anlatıyorlar?

Bir daha içini çekti:

- Zavallı Polonya kızları, dedi. Bu bahtsız cemiyetin içinde en acınacak onlardır. Evlilik ve nişanlılık çağında muhakkak yedi sekiz milyon Polonyalı genç kız vardır. Bu zavallılar, dünya zevkini, dünya saadetini tatmadan ölüp gideceklerdir...

Bir bulut sıyrılmış, gökyüzünün bir yeri yırtılmış, ufuklara doğru kırmızı bir güneş akıyor, belli ki orada kan ya da tehlike var...

Felaket, tehlikeyi idrak edecek olan insanların dimağı değil ki... Mukadderat denilen gizli bir kuvvetin eseriyiz. Dokuzu yirmi geçe bizi oraya, kan ve tehlike işaretini taşıyan kırmızı ufka götürecek olan treni bekliyoruz.

5 Ağustos 1939, Kiel

ALMAN HUDUDUNDAN GEÇERKEN*

Üçüncü kaptan gemicilere soruyor:

- Nasıl oldu da treni kaçırdınız? Ben size, yerinizden kımıldamayacaksınız demedim mi?

- Piz trenu kaçırmaduk... Tren pizi piraktu da kaçtı... Ha-
çan arkaya paktuk, boş pir vagon turi... Rahat ederuk deduk...
Yan kelduk aşağı, biz pekiliirduk tiren kalkacak deyi... Yarum
saat oldi... Ne kalkan var ne kipirdayan... Beni aldı pir merak...
Haçan uzatmayum başimi... Pizi pirakmışlar yol ustune... Akil
etmemuşlarkim uzatsınlar başlarını... Paksinlerkim içinde
insan var midur... Kavur akli... Ne dil anliyirlar ne işaretten
çakiyirlar... İnsan degül... Allah'ın öküzi...

Ali Deniz asabiyetinden titriyordu. Kolundan çektim:

- İstintakın sırası değil, dedim... Şimdi de treni biz ka-
cıracağız.

Simens, neşesinden gülüyordu. Çıfıtlığı unutmadı. Yarım
Türkçesiyle:

* *Vakit*, 3 Ekim 1939.

- Türkiye’de yavaş yavaş Avrupa’da çabuk çabuk, dedi. Alman hududuna üç saatlik yolumuz vardı. Hepimiz çantalarımızı hazırladık; bermutat Simens’le vagon restorana geçerek تنها bir masa işgal ettik. Öküz etinden biftek, vejatalinle pişmiş omlet, bir türlü boğazımdan geçmiyordu. Simens’in alışkın ve iştahlı midesi öyle öküz etini, katır etini ayıracak vaziyette değildi. Tevzi sahanını önüne çekti, haşlanmış patateslerin üstüne zeytinyağı şişesini boşaltarak boğazının deliğinde öğütmeye başladı.

Alman midesi bir harikadır. Büyük harpte, bir kere vazife ile Şam’dan Kudüs’e gidiyordum. Peşime, ordu baytar müfettişi diye Nütner isminde bir binbaşı Alman taktılar:

- Lisan bilmiyor... Yolda yardım edersin, dediler.

O da Simens tipinde geveze ve maskara bir şeydi. Bütün yolda, çetrefil çetrefil konuşarak beni güldürdü. Filistin hattı o zaman Sebastiya’da nihayet buluşuyordu. Trenden indik, atlara bindik. Şiddetli bir yağmur altında İngiliz süratlisiyle Nablus yolunu tutmuştuk. Tarlaların içinde bellerimize kadar çamura batarak dağlardan boşalan sellerin içine dalarak dereler geçtik, hendekleri aştık, dağlara tırmandık, vadileri dolaştık, bitik ve perişan bir hâlde Nablus’a girdik. Hava kararmıştı. Koca mutasarrıflık bir memlekette bir tek otel vardı. İsmi de Alman Otel... Atlardan indik, muşambalarımızı sıyrarak attık. Büyük salondaki sobanın başında ısınmaya vakit kalmadı, binbaşı Nütner eliyle midesini yoklayarak:

- Yemek, dedi. Yiyecek bir şey yok mu?

O başka bir şey düşünmüyordu. Her şeyden evvel midesini dolduracaktı. Otelin kara fesli şalvarlı patronu, hemen koşarak yemek hazırlattı. Koca bir tencere patates çorbası... Her biri

bir yemek tabağının ortasını kaplayacak büyüklükte beş altı biftek parçası... Büyük bir kayık tabağın içinde tepeleme makarna... Yirmi kadar patates, salata, meyve ve saire...

Sahanlar temizlendi; bira şişeleri boşaldı; patatesler, meyveler çekirdek mahfazalarına kadar yendi, kemirildi. Üzerine de koca bir çay fincanı alafranga kahve içildi. İkimiz de birer dağ keçisi yutmuş boğa yılanı gibi sedirin üstüne uzandık, sıkıntılı sıkıntılı nefes almaya başladık. Ne güzel bir rehavet basıyordu. Yorgunluk içimize işlemişti. Şöyle biraz gözlerimi kapayayım dedim.

Kendimden geçiyordum. Aşağıda bir gürültü oldu. Araba sesi işittik. Arkasından kılıç şakırtıları, mahmuz şingirtıları, yüksek konuşmalar, kumanda verir gibi amirane sesler... Fısıltılar, konuşmalar:

- Bach Paşa geliyor... Bach Paşa geliyor...

O da sobanın başında ısınmaya kalmadı, bir sofraya da ona hazırlandı. Ben kapının arkasından bakıyorum. Nütner sanki hiç o Nütner değil... Bach Paşa ile beraber gelmiş de o da yemek yiyecekmiş gibi güzel güzel sofraya oturdu, havluyu ceketinin boynuna ilişti, çatalı kaşığı eline aldı, yemeye hazırlandı. Hayretimden gözlerim büyümüş, gördüğüme inanamıyordum. Nütner, koca çorba kasesini önüne çekiyor; patatesleri birer birer öğütüyor; makarnayı düdüğü gibi öttüre öttüre sömürüyor; o biralar, şaraplar, armutlar, elmalar...

Baktıkça gözüm karardı, hayret içinde kaldım. O bir insan değil, bir değirmendi. Otelci de şaşıtı...

Zavallı Hitler ne yapsın? Polonya'yı değil, Rusya'yı baştan aşağı fethetse, yüz yetmiş milyon insanı fırına verip önlerine koysa gene bu milleti doyurmaya imkân ve ihtimal yoktur.

Simens'e baktım, koca et parçasının başına çökmüş, tevzi sahanını önüne çekmiş, durmadan nefes almadan öğütüyor, bira şişelerini arka arkaya deviriyor, kanmıyor, her beş dakikada bir çatalın ucuyla tabağa vurarak:

- Garson, bir daha...

Cebinden bir avuç zloti çıkarıp masanın üstüne yığarak:

- Hesap et ve getir... diyor. Öyle ya Almanya'da bu paralar geçmez... Onları burada bitirmek lazım.

Hakikaten de kusur etmedi; yedi, içti ve bitirdi.

**

Camların üstünden ışık dalgaları geçiyor; tren, yavaş yavaş ağırlaşıyordu. Pencereden baktım, büyük bir istasyona giriyoruz. Rıhtımda kalabalık bir halk kütlesi var. Arka vagonlarda bağrıışmalar oluyor; derin ve boğuk uğultular arasında kadın sesleri, bir hazin gözyaşları gibi damla damla aksediyordu. Dikkat ettim, arka vagonlardan asker iniyor. Garsona sordum:

- Burası son istasyon, dedi. Askerler buraya kadar. İstasyondaki büyük levhaya baktım, Katoviç'e gelmişiz.

Katoviç, Polonya'nın Krakov'dan sonra ikinci derecede kasabalarından biri. Fakat karanlıkta bir yer görünmüyor. Büyük elektrik lambalarının altında, silik kadın çehreleri fark ediliyor. Hissedilen, farkına varılan bir şey var. Bir kalp çarpıyor, bir halecan duyuluyor, karanlıklara gizlenmiş dertli başın derdi taşmış, o söylüyor, o inliyor. Durmadan dinlenmeden gözyaşı döküyor.

Tren hareket etti. Ağlaşmalar uzaklara kadar geliyordu. Karanlıkların içinde bir ses boğuldu. Işıklar, uzaklaşa uzaklaşa

kayboldu... Gökyüzüne akseden aydınlıklar ufukta bir tan yeri gibi ince bir iz bırakarak o da bir rüya, o da bir serap olmuştu.

**

Gece yarısından sonra saat iki... Işıklar sönük, harp sonu terk edilmiş bir şehir harabesi gibi, ıssız ve sessiz eski bir istasyonun rıhtımı üstünde bir esir kafilesiyiz. Bulunduğumuz yer bir şehir mi bir virane mi?.. Etrafımıza bakmıyoruz, yüksek duvarlar arasında karanlık bir yer. Önümüzde, elinde fener gibi gidiyor. Nereye gidiyoruz? Dilimizi anlamıyor ki bize anlatsın. İçimizde garip bir tevekkül var. Ayaklarımızın çıkardığı sesler, boş duvarların arasında korkunç akisler yapıyor. Issızlık içinde sesler büyüyor. Fenerin kör ışığında gölgeler uzayarak, yüksek duvarların üstünde hayallerimizin acayip şekilleri teressüm ediyordu. Önümüzde giden fener, bir aralık kayboldu. Yer açıldı içine girdi gibi geldi. Onu takip edenler, birer birer yerin dibine giriyorlardı. Dehlizlerden geçtik, bir deliğin içine daha girdik. Yer altında boş bir kazino... Ocağı söndürülmüş, kapısı çekilmiş, içeriye yağ ve içki kokusu sinmişti. Amele kıyafetinde biri, bir masanın kenarında başını kollarına dayamış, uyuyor. Bir başkası tahta kanepenin üstüne boylu boyuna uzanmış, yorgunluk alıyordu. Bizim de başka yapacak bir şeyimiz yoktu. Ben de köşede bir masa buldum. Mektep sıralarında kalp kulağıyla takrir dinler gibi başımı koluma dayadım. Tatlı tatlı uyumaya başladım.

Aradan ne kadar zaman geçti? Kendimi bir türlü toplayamıyordum.

- Haydi, dediler. Tren hazır.

Gene önümüze fenerli biri geçti. Bizi aynı yollardan, aynı geçitlerden geldiğimiz yere, dünya yüzüne çıkardı.

Ortalık aydınlanmış sabah olmuştu. Bizi, iptida Abdül-mecit devrine ait yandan kapalı İzmit treni vagonlarından birine bindirdiler, bir saat beklettiler, gene indirdiler. Başka bir katar geldi. Bizi kırk dakika mesafede bir istasyona indirdi. Dikkat ediliyor ya artık ben bir şey sormuyordum, bir şey düşünmüyordum. Yalnız içten içe sıkıntıdayım, boğuluyorum, asabiyetimden kendi kendimi yiyorum:

- Bir daha tövbe... Ne Avrupa ne Asya ne Amerika... Hayati bir ihtiyaç olmayınca, zaruret icbar etmeyince, yataklı vagon biletini cebime koymayınca karada, tren yolculuğuna tövbe...

**

Hudut istasyonuna gelmişiz. Belli... Arada bir turnike var. Bir tarafındakiler öbür tarafındakilere benzemiyor. Lisan, kıyafet, jest ve terbiye farkı, keskin bir ışık gibi göze batıyor. Biri, ne kadar içten ve yumuşak konuşursa öteki, emir verir, insanı azarlar gibi lakırdı söylüyor.

Birer birer turnikeden geçiyoruz. Polonyalı, hepimize başıyla ayrı ayrı selam veriyor, bizi selamlıyor gibi gülümsüyor. Ötekiler geçene kaşlarını çatarak parmağıyla karşı tarafı işaret ederek:

- Zek, diyor.

- Zek, ne demek?

Öğrendik, "Geç!" demekmiş.

Mamafih, hakkını söylemeli, biraz haşın davrandılar. Fakat hiçbirimizin çantasına bakmadılar. Nedense onlar yalnız dövize ehemmiyet veriyorlar. Ellerinden gelse banknotların üstündeki numaraları delikli bir kartona yazıp boynumuza

asacaklardı. Kontrol kırk dakika sürdü. İki düşman milletin bir çatı altındaki vaziyeti, hayvanat bahçesinde kafeslere hapsedilmiş yırtıcı hayvanlara benziyor. Aradaki mania kaldırılrsa insana, birbirinin üzerine atılacaklar, boğuşacaklar gibi geliyor. Dikkat ettim, o kadar birbirlerine dik bakıyorlar, için için kaynıyorlar. Belki bugün belki yarın bu aynı cinsten, aynı fasıladan iki insan kim bilir nasıl bir ateş içinde, birbirlerine girecekler, gözleri kanlanmış haris kaplan gibi boğuşacaklar.

İşte Garp lisanında bunlara medeni, diyorlar. Artık medeniyet ne demektir? Onu tefsire hacet yok. O, kendiliğinden anlaşılıyor.

7 Ağustos 1939, Kiel

ALMAN HIRSI ALMAN İŞTİHASI*

Alman toprağına girdiğini insan derhâl anlıyor. Alman, toprağı sürmüyor. Oyuyor, kemiriyor, yabani domuz sürüleri gibi delik deşik ediyor.

Artık içinde kurt mu var, solucan mı var? Ona bakmıyor, elverir ki içinde vücudunun anasına temessül edebilecek, ona hayat ve enerji verecek gıda maddeleri bulunsun.

Breslav'dan geçerken gördüm. Kireç demiş oymuş, çimento demiş oymuş, kum demiş oymuş, çakıl demiş oymuş. Zavallı memleket... Bir harp sonu gibi baştan başa delik deşik... Oyuk içinde... Bir şehre değil, büyük mikyasta köstebek yuvasına benziyor...

Almanya için Polonya'yı işgal edecek diyorlar.²¹ Eğer buna kanaat eder ve bununla doyarsa hiç düşünmeden gözlerini kapamalı, mukadderata razı olmalı. Fakat Alman midesi, bir değirmen gibidir; öğüttükçe iştihaya gelir, iştihası çoğaldıkça öğütür. Silezya'da madenler, Ukrayna'da buğday stoku... Karpatlar'ın zengin ormanları... Balkanlar'ın peynir fiçıları, cennet gibi Adriyatik sahilleri...

* *Vakit*, 4 Ekim 1939.

21 Bu makalenin Alman-Polonya Harbi'nden hemen evvel yazıldığını hatırlatırız.

Bu, birinci plan... İkinci ve daha şümullü olanı geride... Almanya her şeyin fevkindedir, onun için gaye ve hudut yoktur...

Büyük Harp'te onlarla silah arkadaşydık, içimize dost gibi girdiler, sonunda düşman gibi ayrıldılar. Alman neferi, doymak bilmezdi. O zaman Dördüncü Ordu Karargâhı'nda iâşe zabiti olan Fethi Başaran bir gün merak etmiş, hesabını yapmış. Bir Alman neferinin midesine günde dokuz kilo erzak girermiş. O söylerdi.

Bunun yarısını paket yapıp memleketine gönderdiğini kabul edebiliriz. Fakat gene onları doyurmak mümkün olmamıştı. Nihayet bize, Bakü üzerinde ateş açtılar, Türk ordusuna şükran borcunu bu şekilde ödediler...

Şark Cephesi'nde Alman hezimetini hazırlayan onların doymak bilmeyen nihayetsiz ihtirasları değil miydi? Bir taraftan harp oluyor, Alman kıtaları Rus topraklarına savlet ediyor, Alman neferi gözü dükkân vitrinlerinde, harbi bırakıp çantasına çikolata paketlerini istifle meşgul oluyorlardı. O, bir harp değil, Rus mamurelerine karşı bir nevi gazve idi. Büyük kuvvetlerle akın yaptılar, fakat gittikleri yerde üç gün payidar olmadılar. Alman aleyhtarlığı her yerde bu ihtirastan doğmuştur. Alman hırsı, Alman iştihası, cihanın siyasetine dokunmuştur...

Vaziyet bugün de öyledir. Hitler, Alman topraklarının Almanlara kifayet etmediği için değil iştihasını yenemediği için etrafına saldırıyor. Versay'da aktedilen muahedenin üstünden tam yirmi sene geçti. Almanya'da bir gün açlıktan şikâyet eden olmadı. Fazla olarak imar ve tahkimat için Bulgaristan'dan kırk bin amele getirildiğini işitiyoruz. Almanya

bunları da beslemeye mecbur olacaktır. Ya fazla toprak ihtiyacı iddiası uydurmadır veyahut Almanya, haddi zatında açtır. Böyle ise Hitler, kanlı bir sergüzeşte atılırken herhâlde çok düşünecektir...

Mamafih bakıyorum, her tarafta müthiş bir faaliyet var. İnsanlar, karınca sürüleri gibi, arzın içine sokulmuşlar, geceyi gündüze katmışlar, durmadan dinlenmeden çalışıyorlar, mütemadiyen hareket hâlinde, her istasyona yüzlerce insan iniyor, her istasyondan yüzlerce insan biniyor. Herkesin elinde bir seyahat çantası, evden çarşıya gider gibi seyahat ediyor.

Hudutta vagonlar, hemen hemen boştu. Birinci istasyonda halk dolmaya başladı. Breslav'da oturacak yer kalmamıştı. Polanya'nın sessizliği, Almanya'nın hayat uğultusu arasında boğulup gitmişti. Bütün Almanya, korkunç bir ağız gibi açılmış, o ıssız memleketi sanki bir hamlede yutup boşaltmıştı. Bu iştihaya toprak mı dayanırdı!.. Yüzlerce fabrikanın uğultusu, dünyayı tutuyordu. Elimdeki rehber bakıyorum. Tren, son süratle giderken fabrikaların isimlerini okumaya bile vakit bulamıyorum. Bin isimde bin çeşit sanayi müessesesi... Bunların hepsi birden çalışıyor, dakika içinde dünya masnuatı vücuda geliyor. Her gün, binlerce top kumaş... Yüzlerce ton çivi... Vagon doluları cam... Binlerce balya kâğıt... Çeşit çeşit oyuncak... Vapurlarla manifatura eşyası ihraç ediliyor. Dünya'nın serveti Almanya'ya giriyor fakat Almanya doymuyordu...

Bütün geçtiğim yollarda, yüzlerce kilometre arazi üstünde, avuç içi kadar ekilmemiş yer yoktu. Binlerce ton patates, yüzlerce fabrikanın öğütüp büyük zahire piyasalarına döktüğü toprak mahsulatı, Almanya'nın havasında uçan kuşlar, toprak üzerinde gezen ne kadar dört ayaklı hayvan varsa Almanya hepsini istihlak ediyor, hepsini boğup boğup yiyor, gene doy-

muyordu. Her gün sayısız deniz vasıtası, Hamburg'a meyve, kahve, hububat taşıyor. Dünyanın yiyeceği, içeceği pazarlara dökülüyor. Belçika ve Hollanda müstemlekeleri, kredi ile ambarlarının ağzını açmış, dörtte üç mahsulünü yok pahasına Alman piyasasına döküyor, tüccar parasını kurtarmak için mal veriyor, itibar gösteriyor fakat Almanya gene doymuyor, gene hırsını yenemiyor, o ülke istiyor, sömürge istiyor...

Daha dün Ren'i aldı. Avusturya'yı ilhak etti. Çekistan'a sormadan girdi. Polonya'yı da işgal ettikten sonra, Romanya'yı çiğneyip Karadeniz'e inmeyecek mi?

Selânik'in ve Triyeste'nin şimdiden lakırdısı geçmektedir. Onlara bu yolu açan İtalyanların bizzat kendileri olmuştur. Po Vadisi'nde ikinci bir koridor... Triyeste'de ikinci bir Danzig...

Bunu biz, çok yakında göreceğiz. Alman dostluğu, İtalyan siyasetinin ayna içinde görülen bir hayalinden başka bir şey değildir. Almanlar, Büyük Harp'te İtalyanlardan gördükleri ihaneti asla unutmamışlardır. Sırası gelince taşı gedigine koyacaklardır.

Siyasi ittifak Almanlarla İtalyanları bir türlü kaynaştıramamıştır. Bir yerde tesadüf ettikleri zaman (birbirlerine) dik dik bakmakta, biri diğlerinden bahsederken omuzlarını silkerek istihfaf göstermektedir.

İrk farkı, lisan farkı, iklim ve karakter farkı, zaten bunların hepsi bir araya gelince ayrılık kendini gösteriyor; nasıl yaklaştılar ve nasıl sözleştiler? Buna kendileri de şaşırıyor. Fakat ortada paylaşılacak ülkeler, hakkı gaspedilecek küçük milletler var. Bunların elinden ekmeğini almak, alın teriyle kazanılmış millî sermayeye tasarruf etmek, insanlığın ocağına

incir dikmek için kan dökmek lazım. Bu bahiste ırkın, lisanın, dinin ve vicdanın lafı mı olur?

Bugünkü medeniyet, kuvvete istinat ediyor. Hayatını namusuyla kazanmayanlar, insanlığı, fazileti bir tarafa bırakıyor; bir hırsız, bir şaki gibi beşer kfilesinin önüne çıkıyor; yolunu kesiyor.

Bütün bir tarih böyle geçmiştir. Yeryüzünde kendinden başka milletler, refah ve saadet içinde yaşarken onun hırsına ve iştihasına had ve payan yoktur.

8 Ağustos 1939, Kiel

ALMANYA'DA HAYAT*

Huduttan geçtikten sonra tren, geniş ve nihayetsiz bir mamureye giriyor. Lokomotif saatlerle yol alıyor. Evlerin, fabrikaların, bahçelerin, suni ortamların ardı arkası kesilmiyor.

Bazen camların üstünden bir aydınlık dalgasının geçtiği görülüyor. Sinemanın şeridi kopmuş gibi menazır, arada sırada fasılaya uğruyor. Sonra gene evler, bahçeler, fabrikalar, ormanlar başlıyor. Köyler, çiftlikler, şehirler, kasabalar, birbirini takip ediyor. Bütün Almanya, tek parça koloni hâlinde bir şehrin bittiği yerde başka bir kasabanın hududu başlıyor.

Vagon penceresinden gördüğüm büyük ülkenin rengârenk ve acayip tarz-ı mimarisi, Alman üslubunun orijinal kozmopolitliği, çetrefil konuşulan bir lisan gibi, bazen hafızayı yormakta ve bazen göze hoş ve ahenkli görünmektedir. Esasen hususiyet ve karakter farkı da buradadır.

Gotik ve muhteşem bir cephe, ince ve zarif bir üslup, beride çimler ve çiçekler içinde bir malikâne... Ötede, fakir ve münzevi bir köy manzarası... Birinin galiz ve kaba çizgisi, ötekinin zarif ve muhteşem cephesine hiç aykırı görünmüyor. Nazarları, acayip bir vezin ve ahenk içinde, bir yere takılma-

* *Vakit*, 20 Ekim 1939.

dan, bir çizgiye ilişmeden akıp gidiyor gibi çekip sürükleyen bir zevk ve sanat sırrı var ki insana hayret hissi, temaşa zevki veren o.

Mamafih, zevk ve üslup ne olursa olsun, her yerde bir varlık, her köşede taşkın ve kudretli bir hayat enerjisi göze çarpmaktadır. İnsanlar, bir sinema objektifi karşısında rol alan figüranlara benziyor. Film boşa dönecekmiş gibi dakikayı, saniyeyi kaçırmıyor.

Burada bir kahve köşesinde, elini şakağına dayayarak düşünen bir insana rastgelmek hemen hemen mümkün değildir. Herkes mutlaka bir şeyle meşguldür. Yürürken bir şey yapıyor, bir iş görüyor gibidir. Trenle geçerken insan bu kaynaşmayı gözleriyle görüyor. Hayat, perde arkasında müteharrik bir sahne gibi durmadan dönüyor.

Biz hududu geçerken yeni sabah oluyordu. Evlerde balkon kapıları, pencereler, ardına kadar açılmış, daha o saatte yorganlar, örtüler havalanmak için dışarıya çıkmıştı. Günün faaliyeti yatak odalarından başlıyordu. Halk güneş doğmadan sokaklara dağılmış, işçi grupları; fabrikalara, tarlalara, ameleler yol boylarına yayılmıştı. Alil ihtiyarlardan kadınlara, zayıflardan on yaşındaki çocuklara kadar bu memlekette yaşayan her ferdin bir hissesi, mesaisi var. Herkes bir lokma ekmeği bir sa'ye, bir emeğe mukabil elde edebiliyor. Baba ocağa, ana evlada faydasız ve menfaatsiz müfit olmayı aklından bile geçirmiyor...

Berlin...

O bir şehir değil, bir memleket değil, dünya içinde bir dünya, yaşadığımız âlem içinde başka bir âlem...

Geniş bulvarlarda insanlar, tramvaylar, omnibüsler, otomobiller bir objektif arkasından bakar gibi küçülmüş, uzaklaşmış, hakikatin dışına çıkmış görünüyor. İnsan elini uzatsa tutamayacak gibi her şey ayna içinde bir hayale benziyor. Yüksek bir binanın balkonundan aşağı bakarken insan kendini bu âlemin dışında zannediyor. Her şey derin, her şey uzak, muazzam dekor içinde her şey ufak görünüyor. İnsan cüssesine nazaran sahne, geniş ve nisbetsiz gibidir: Şekiller ve çizgiler her şeyde ifrat ve izam edilmiş gibidir.

Alman ferdi hakikatte böyledir: Çizgileri nisbetsizdir. Almanya'da yapılmış kırk numara bir gömleğin içine, kırk numara gömlek giyen iki insan sığar. Gene bol ve uzun görünür. Oturduğum pansiyonun on altı yaşında küçük bir kızı vardı. İskarpinleri benim ayağıma iki parmak bol gelirdi, gülerlerdi.

Bir de Almanya'da kıtlık var, diyorlar. Bu tipte, bu cüssede, doksan milyon insanı göz önüne getirince bu iddianın hiç de mübalağalı olmadığı kendiliğinden anlaşılır.

Zeval topu atılınca doksan milyon Alman'ın çenesi oynamaya başlayacak, bir oturuşta doksan milyon tavuk, doksan milyon kilo patates, en aşağı yarısı kadar da sebze, meyve, şeker istihlak edilecektir.

Almanlar, "Yediğin nisbette çalışmak şartıyla istediğin kadar ye." derler. Ve hakikaten de öyle yaparlar. Esasen Almanya demek, büyük mikyasta bir lokanta demektir. Hemen hemen dükkân yoktur ki içinde yiyecek ve içecek için ayrılmış bir yer, bir köşeye kurulmuş birkaç yemek masası bulunma-

sın. En küçük bir otelin, en adi bir pansiyon evinin, umuma mahsus bir lokantası, bir yemek salonu mutlaka bulunmalıdır. Ve günün herhangi bir saatinde yiyecek içecek mutlaka bulunur. Yemek saatleri mahdud değildir. Bir cadde üstünde Friedrichstraze’de, mübalağasız iki yüzden fazla lokanta vardır. Öyle zannediyorum ki bir harp olursa Almanya midesinden çok muzdarip olacaktır. Müstemlekat yolları kapanır kapanmaz bütün Almanya’da açlık ve yokluk büyük bir felaket olacaktır.

Almanya’da tavuk, inek, koyun, keçi, dişi domuz gibi mahsul veren gıda maddeleri istihsaline yarar hayvanat çok azdır. Bu ihtiyacı koloniler temin eder. Daha şimdiden yağsızlıktan, etsizlikten, yumurta buhranından bahsedilmektedir. Kimya laboratuvarları şimdi en ziyade bu mesele ile meşgul olmaktadır. Yağını çıkarmadık madde bırakmadılar. Mısırı, arpayı bile cendereye verdiler. Karpuz çekirdeği, ağaç kabuğunu kaynattılar, yüksek derecede ateşe kuvvet verdiler. Zavallı hayvanın iliğine, kemiğine kadar erittiler. Sızdırdılar. Hint yağına esans kattılar. Hâlâ uğraşıyorlar, makine yağını vücuda faydalı bir hâle koymaya çalışıyorlar.

Şeker... Artık onu nelerden çıkarmıyorlar. Mısırdan ve koçanından istihsal edilmiş bir nevi şeker gördüm, tatlı ihtiyacını pekâlâ tatmin edebilecek. Fakat Almanlar, 1918 felaketini tattılar, ondan çok korkuyorlar. Malum ya şimdi kendilerine o samimi dost ağuşunu açan Türkler de yok. O kanlı kanlı nefis biftek parçalarını nereden bulacaklar?

Dikkat ettim, Berlin’de hayat farkına varılacak kadar durgun görünüyordu. Ve bana Almanya neşesini kaybetmiş gibi geldi. Her yerde harpten bahsediliyordu. Yalnız bir kanaat vardı, Almanları bu avutuyordu: Danzig için İngilizler harbe girmeyecekler. İngilizler de harbe girmeyince Danzig’i almak,

koridoru geçmek, Polonya'yı işgal edip Romanya üzerinden Karadeniz'e inmek işten bile değildi.

Ah Polonya... Bütün Almanya'nın gözünde bir rüya olan zengin Polonya... O milyonlarla hayvan sürüleri... Ucu bucağı görünmeyen harman yığınları... Bütün yol boyunca imtidad eden mısır tarlaları... Bol patates, nefis tereyağı...

Alman, başka ne düşünür? Petrol kuyuları, demir madenleri, kömür ocakları da ele geçtikten sonra...

Zaten hazırlıklar hep bunlar içindi. Er geç bu iş başarılacaktı. Hitler'den büyük işler bekliyorlardı:

- Göreceksiniz, diyorlardı. Bir ay sürmeyecek...

Friedrichstraze'den sert adımlarla geçen askeri gördüm. Galiba Hitler'in bir günüydü. Onların gözlerinde de bu rüya seziliyordu. Milyonlarla hayvan sürüleri... Ucu bucağı görünmeyen harman yığınları... Yol boyunca imtidad eden mısır tarlaları... Tereyağları, patatesler vesaire...

İki senelik provizyonu bir tarafa yığıdıktan, kömür ve petrol madenlerini ele geçirdikten sonra Almanya, büyük istila planını istediği gibi tatbik edebilirdi. Zaten gaye bu idi. Orta Asya'dan Hindistan üzerine sarmak... Ezeli düşmanı orada boğmak... Balkanlar'dan geçerek Adriyatik kıyılarına dayanmak... Nezaketen Türkiye'den bahsetmiyorlardı.

- Biz, diyorlardı. Otuz milyonluk bir Türkiye görmek isterdik. Yani imparatorluk zamanındaki Türkiye demek istiyorlardı.

Bu büyük macerayı çok dinledim. Mamafih onlar, bir taraftan büyük hazırlıklar yapıyorlardı. Top, asker, cephane dolu yüzlerce vagon şark ve cenup istikametine gönderiliyor, her on dakikada bir yanımızdan bir askerî tren geçiyordu.

Harp, daha şimdiden her şey üzerinde tesirini göstermeye başlamıştı. Gıda maddeleri üzerine yüzde on ilave yapıldığı söyleniyordu. Büyük lokantalarda, arpa ekmeğine benzer ince iki dilim, bir cins siyah hamur verilmeye başlanmıştı. Öğle yemekleri ekseriya konserve et suyu ile yapılmış bir lahana çorbası, kart öküz etinden bir parça biftekle geçiştiriliyordu. Akşam yemekleri, biraz sucuk biraz rafadan yumurta, bir küçük parça söğüşten ibaretti. Biraz aşağı tabaka, sığır kemikleriyle pişmiş lahana ve haşlanmış patates yiyordu. Bütün Almanya'da hayat, bir nevi harp hâliydi.

Ben, bizim para ile yetmiş beş kuruşa bir tabak makarna, yüz otuz kuruşa bir porsiyon et yediğimi hiç unutmayacağım. Bir patlıcan otuza, zarf içinde iki şeftali yirmiye satılıyordu. Beş liralık Türk banknotunu dokuz marka bozuyorlardı. Bir günün ihtiyacına kâfi gelmiyordu bile. Üç gün içinde hepimiz iflas ettik. Rostok'a vasıl olduğumuz gecenin sabahı otelle hesabımızı gördük. Limanda bizi bekleyen gemimize çekildik.

Orada mebzul ve leziz Türk yemekleri vardı. Derdimi anlayan, dilimi konuşan, candan yürekten, bir bayrak altında elli yurttaş... Kendi kendine bir âlem demek...

Amsterdam

BERLİN VE BANLİYÖLERİ*

Limanlar, bize bir sürpriz yaptılar; veyahut anlaşılamamazlık yüzünden bizim bir yanlışlığımız, onlar için bir sürpriz oldu.

Saat birde tren var. Rostok'a hareket edeceğiz. İstasyon memuruna sorduk, bize yer altında bir durak gösterdi. Metropolitende tren bekliyoruz. Birbiri ardınca katarlar gelip geçiyor. Saat bir oluyor. Rostok'a gidecek trenden henüz bir işaret yok. Nihayet bir tanesi geldi, memura sordum:

- Rostok?..

- Ya...

Rostok'un da Almancası İngilizcesi olmaz ya. Vagonu işaret etti, bindik. Gemiciler, arkada üçüncü mevkide kaldılar. Şık, lüks bir kompartımandayız. Seslere dikkat ediyorum, motorla işleyen bir otodrezine benziyor. Zahir Rostok trenleri böyle.

Yumuşak marokenlere gömüldük. Uzun ve sıkıcı bir yolculuktan sonra ilk defa geniş ve rahat bir koltukta varlığımızı, insanlığımızı hissediyoruz.

* *Vakit*, 1 Kasım 1939.

Köstence'den beri kafes içinde hindiler gibi sıkışa sıkışa sıcaktan ve havasızlıktan bunalmıştık. Kömür içinde bir amele gibi kirpiklerimizin etrafında bir sürme çemberi hasıl olmuştu. Uykusuzluktan, susuzluktan helak olduk. Çöl ortasında gibi konfora, medeniyete mütehasir kaldık.

Şimdi yumuşak marokenlerin üzerinde bir sarayda, bir rüyada gibiyiz. Damarlarımızdan bir hayat dalgasının geçtiğini duyuyoruz. Karnımız aç olmasa bayağı neşeleneceğiz.

Berlin... O bir şehir, bir memleket değil, insanın başını iki dişli çarkın arasında hurdahaş eden korkunç bir değirmen. Bu kapısından sağ ve zinde giren öbür kapısından bitkin ve mecalsiz çıkıyor. Benzin kokusu, kömür dumanı insanın başını döndürüyor, kanını zehirliyor.

Gözleri karartan yüksek binalar, nazarları yoran geniş ve medeniyet denilen bin çeşit zatülhareke çelik parçasının içinden çıkan sesler, gürültüler insanın başının içinde uğulduyor; beynini sanki bir burgu deliyor; kafatasının içi boş kalıyor. Derin bir uğultu, ağır bir sersemlik...

Zaman oluyor, insanın hislerinde bir nevi istihale husule geliyor. Musiki nağmesi bir gök gürültüsü gibi ruha eza ve ızdırap veriyor.

Şark'ın sükûnuna alışmış bir dimağ için burada hayat bir dolaptan geçerken duyulan nefes darlığını andırır. Derin sema, geniş ufuk, çölde görülen bir serap gibidir. Sokakta yürürken, bir yerde evlenirken insanlar akla gelmedik kuyut ve şeraite tabidir.

Bir el uzanır, durmak mecburiyetinde kalırsınız. Kırmızı bir ışık görünür, ilerleme tehlikesi var demektir. Bir düdük sesi işitirsiniz, emre itaat manasıdır. Ne tarafa baksanız bir

mania, başınızı ne tarafa çevirseniz bir memnuiyetle karşılaşırsınız.

Merhum Cenap, bir seyahat mektubunda, bir tramvay arabası içinde memnu olan şeyleri sayar:

“... Sigara içmek, yerlere tükürmek, başını pencereden çıkarmak, biletçinin yerinde durmak, tramvay yürürken inip binmek, nisandan eylüle kadar tramvay kapılarını kapamak, gideceği yere varmadan bileti atmak...”

Bu, tramvayda. Abdesthanelerde de şöyle ilanlar göze çarpar:

Burada yüksek sesle terennüm etmek, ıslık çalmak, kendi kendine konuşmak, duvarlara müstehcen yazılar yazmak, resim yapmak, kaplamaların üstünde parmak izi bırakmak, klozetin üstüne tünemek, içeride yarım saatten fazla kalmak vesaire...

Bir parka girseniz, tarlaların arasında, çiçeklerin arasında küçük küçük levhalar göze çarpar:

Çiçek koparmak, kanepelerin üstüne uzanmak, tarhları çiğnemek, kuytu yerlerde muaşaka yapmak... Buradan geçmek, burada konuşmak, burada şarkı söylemek daha ne bileyim nereye başınızı çevirseniz bir yasakla karşılaşırsınız.

Şimdi bir de Yahudi yasağı çıktı:

Bulvarlardan Yahudi geçemez. Arka sokaktan dolaşmalı. Yer üstü yolları Yahudilere memnudur. Yer altından yürümeli. Bu tiyatroya Yahudi giremez.

Bu lokantada Yahudi yemek yiyemez.

Bu berberde Yahudi traş olamaz.

Yahudi sekizden sonra evinden çıkamaz.

Nihayet Yahudi mezara girer. Ve serbesttir.

Bu hayat mı? Maalesef büyük Avrupa şehirlerinde, insan birçok kuyut ve şeraitle karşılaşır. Hürriyetin, serbesti-i hayatın manası kalmıyor. Her yerde polis, her yerde zabıta-i ahlakiye memurları, her yerde belediye müfettişleri. Ellerinde ceza kuponu, durmadan dinlenmeden cizye tarh ediyorlar.

Banliyöler böyle mi?

Temiz hava, bol güneş, her tarafta renk, her tarafta çiçek... İnsan eli tabiata da musallat olmuş, hilkatın şeklini, neslini değiştiriyor. Elinde aşî kalemi, birinden renk alıyor, ötekinin usaresine karıştırıyor. Birinin kokusundan ötekinin nescine hayat ve şîir katıyor. Daldan dala, yaprakdan yaprağa sihirler oyunlar icat ederek harikalar yapıyor. Gülle karanfili, lale ile sümbülü, nergisle menekşeyi birbirine aşıyor. Renk renk hercailer, bir zambak gibi açılmış iri yapraklı menekşeler, rengin ve ışığın birleşmesinden doğan bin türlü hilkat acibeleri, tabiat mucizeleri vücuda getiriyor. Yaprakların arasına gizlenen güzel kokulu hayat usaresinden insanın ciğerlerine neşe ve inşirah doluyor.

Vagonun içi bir kuş kafesi... Ellerinde çantaları, başlarında sıрма şeritli kasketleriyle mektepli kızlar... Kısa etekli spor elbiseleriyle şık ve neşeli bir kadın alayı... Çiftehane-de kanaryalar gibi cıvıldaşıyorlar, gülüyorlar, şakalaşıyorlar. Açık ufuklara bırakılan kuşlar gibi neşeleniyorlar, hevese geliyorlardı. Biz onların arasında üç erkektik. Fakat ne yazık ki dillerini konuşamıyorduk. Benim karşıma düşen bir kıza İngilizce sordum:

- Buradan Rostok kaç saat matmazel?

Galiba Almancayı andırdığı için anladı, parmaklarıyla işaret ederek:

- Dört saat, dedi.

Doğru. Fakat dikkat ediyorum, sağ tarafımızda bize muvazi başka bir hat üzerinden büyük yolcu trenleri gelip geçiyordu. Kıza soruyorum. Bana bilmediğim memleket isimleri sayıyor. Fakat nedense içimde garip bir şüphe var.

Bineli iki saate yakın bir zaman oldu. Aksi olacak, semtimize bir kontrol memuru bile uğramadı. Ali Deniz'in de yüreğine şüphe düştü.

- Bu, pek yolcu trenine benzemiyor ama, dedi. Allah sonumuzu hayra tebdil etsin.

- Sus, dedim. Ağzını hayra aç, yüreğime iner.

İnsanı bazen hadisat söyletir. Dediği gibi de oldu. Yolcular zaten bir istasyon evvel çıkmış, trende bizden başka kimse kalmamıştı.

- Geri geri gidiyoruz, doktor...

- Sana öyle geliyor, manevra yapıyoruz.

Pencereden başımı çıkardım, ellerimle gözlerimi kapayarak:

- Eyvah, dedim. Öyle galiba...

**

Fakat ne olur, hayatta mukadderat yolu da böyle bir çıkmazdan geriye dönseydi. İnsanları geldikleri istikametten ilk günlere doğru alıp götürseydi...

14 Ağustos, Amsterdam

BALTİK DENİZİ'NDE-1*

Baltık Denizi... Hemen hemen dünyanın öbür ucudur. Akla durgunluk veren o uzun mesafeleri aştıktan sonra beklemediği bir zamanda, karşısında birdenbire denizi görüverince insanda yolun nihayete erdiği zehabı hasıl oluyor. Kendisini dünyanın öbür ucundan bir menfez bularak aydınlığa çıkmış zannına kapılıyor.

Karanlıkta kaç kere içime vehim düştü. Siyah bulutların arasında süzülen ay ışığında ilk defa suyun parlak ve şeffaf sathı gözüme ilişti. Fakat pencereden başımı uzattım, sahil daha çok uzakta görünüyordu.

Bütün gün yağmur yağmış, ufuklara korkunç bulutların karanlığı çökmüştü. Her tarafta vücudu ürperten bir loşluk ve ıslaklık hissediliyordu. Hayvanlar duvar diplerinde birbirlerine sokulmuşlar, tavuklar gece olmadan tüneklerine çekilmişlerdi. Yapraklardan ince oluklar gibi sular sızıyor, ıslak otların arasından baygın bir toprak kokusu yükseliyordu. Güneş batmadan ortalık karardı, tabiata garip bir renksizlik ve ıssızlık çöktü. Yağmur, bir kasırga gibi etrafı sarıyordu.

* Vakit, 1 Kasım 1939.

Uzaktan, taşan derenin uğultusunu işitiyoruz. Etrafı sel basar gibi korkunç şarılıtlar duyuyoruz. Gece bastırdıkça tabiatın şekli ve çizgileri değişiyor, gölgeler müfrit bir heybet alarak büyüyor, hayaller uzuyor, renkler birbirine karışıyor, ebedi ve intihası göze görünmeyen vahşi ve karanlık bir gece başlıyordu. Vagonun loş aydınlığı içinde herkese dalgın bir uyku hâli gelmişti. Hatt-ı istivadan kutuplara doğru iklim değiştiren tayyare yolcuları gibi, iki saat evvel nefesimiz darlaşıırken şimdi soğuktan içimiz katılıyordu. Çantalardan kaputlarımızı çıkarmadığımıza çok nadim olduk. Birkaç saat içinde bu kadar derece farkı görülmemiş bir şeydi. Hepimiz birer köşeye büzüldük, rüya görüyor, hülya kuruyor gibi birbirimize bir şey söylemeden mesafeleri, kilometreleri derin bir uyku içinde gibi hissetmeden, farkında olmadan atlayıp geçiyorduk. İstasyonlarda hemen hiç durmadılar. Bir aralık Ali Deniz, gözlerini açtı. O, hiç şüphesiz uykudan uyanıyordu.

- Berlin'den hareket edeli bir saat oldu galiba, dedi.

Gülüştük:

- Hangi bir saat! Nerede ise Rostok'a geliyoruz.

- Deme Allah'ını seversen!..

Anlayacakmış gibi pencereden dışarıya bakıyordu:

- Sahi geliyoruz, diyordu. Karşıda aydınlıklar görünüyor. Hakkı vardı. Baktım, büyük bir kasabanın yakınındayız. Deniznin ışıkları, ıslak toprakların üzerinde donuk akisler yapıyordu. Ağaçların silüeti, gece çekilmiş bir fotoğraf gibi canlı ve vazih seçiliyordu. Birkaç dakika sonra vagonlar ağırlaştı, büyük bir istasyonun loş sundurması altında gıcırdayarak durdu. Kumanda ediyor hissini veren amirane bir sesin, hiç

şüphe yok ki halisüddem bir Alman sesinin boru gibi öttüğünü işittik:

- Rostok...

Saat, tam yirmi üçtü. İstasyonda, ıssız Anadolu şehirlerinin ölü ve hazin hâli vardı. İktisat olsun diye her tarafta lambalar söndürülmüş; bu son gece treninin garip yolcularına aydınlık bir yol göstermek istenmemişti. Nazik polis memurları bize hemen orada istasyon gazinosunu açtılar. Allah razı olsun, bize sıcak bir et suyu içmek imkânını bahsettiler. Gazinoda kalabalığı görenler bu meçhul diyarlar yolcularının kimler olduğunu anlamak için etrafımızı alıyorlar. Almanca bilmeyen insan oluyormuş gibi acayip acayip yüzümüze bakıyorlar, dillerini anlamadığımızı gördükleri hâlde, laf olsun diye gibi, bize şuradan buradan söyleyecek şeyler buluyorlar. Garibeler müzesinde acayip hilkatler temaşa eder gibi, gözlerini bir saniye bizden ayırmıyorlardı.

Ona çok dikkat ettim. Şarklı, harika denilen şeyler karşısında hayranlığını belli etmiyor. Garplı, bakırdan bir kahve cezvesi, sedefli bir nalın görüyor, alkışlıyor. Gördüğünü anlamıyor gibi bakıyor. Hâlbuki bizlerle onların, kıyafetçe bile küçük bir farkımız yoktu. Rizeli gemicilerimizin bazıları, sivil polis memurlarından çok daha zarif giyinmişlerdi.

Yanımızdaki masayı on kadar genç tayyare zabiti işgal etmişti. Genç, dedim. Genç de değil. On beş on altı yaşında tüysüz çocuklar. Bizim Türk olduğumuzu anladılar, yakından alakadar oldular. Bir tanesi yirmi kelime ile Fransızca konuşuyordu. Yanıma yaklaştı. Bana bir sürü çocukça sual sordu. Benim söylediklerimi arkadaşlarına sözde tercüme ediyordu:

- İstanbul buraya çok uzak mı? Türkler bizim gibi mi giyinirler? Türkiye’de niçin Almanca konuşmazlar?

İçlerinden bir çocuk kalktı, yanıma geldi. Bana kılıcını, yakasındaki sırmayı gösterdi. Artık bilmem ne demek istiyordu? Ben de bir münasebet getirerek arkamdaki kaputu sıyırdım, kollarımdaki parlak sırmayı gösterdim. Hayretten gözleri büyüdü:

- Ah zooo! dedi.

Elimi sıktı, eğilerek başıyla beni selamladı:

- Her mayor! Volin vi drink ayn biir?

- Nayn, danke şön mayn kinder...

Görülüyor ki pekâlâ Almanca konuşabiliyordum. Gülüş-tüler ve bana zorla aç karnına o bir bardak acı birayı içirdiler. Artık bana hep böyle hitap ediyorlardı:

- Her mayor, binbaşı bey!

Alman ordusunda binbaşı küçük çapta bir nevi ordu kumandanı demektir. Artık benim bu küçük çocuk zabitler nazarında mevkimin derece ve ehemmiyetini takdir edebilirsiniz. Ondan sonra bir sürü sual daha...

Türk ordusunda da tayyare var mı? Pilotlar Türk mü? Demek Türkler makine de kullanabilirler.

- Ah zoooo!..

**

Geminin baş makinisti... Gözlüklü Bay Memduh...

Uyurken de gözlüğünü çıkarmadığı için onun gözlüksüz hâlini, hakiki çehresini gören yoktur. Gözlük, âdeta onun için bir âlem olmuştur. Birer cam boncuğa benzeyen iki kü-

çük sarı gözü, biraz şiş gibi görünen gözkapakları arasında gizlendiği için size bakarken uyuyor mu, uyanık mıdır, pek iyi farkına varılmaz. Bir şey anlatırken dinliyor zannedilir. Hâlbuki o şekerleme tabir ettiği tatlı bir uyku içinde mışıl mışıl uyuyordur. Uyuduğu ancak nefes alırken sesi ısıklaştığı, hafif hafif horlamaya başladığı zaman anlaşılabilir. Mamafih ona sorarsanız sizi kalp gözüyle temaşa ettiğini, ruhunun kulağıyla dinlediğini iddia eder ki doğrudur. Onu, galiba kanepesinin üstünde uyanık oturuyor zannetmişler, heyecanlı heyecanlı kapısını çalmışlar:

- Polis dairesinden sizi telefon başına çağırıyorlar.

- Ne? Polis dairesinden mi? Bahusus bugünlerde Almanya'da gizli polis teşkilatı var. Şüpheli gördüklerini ortadan kaldırıyorlar da deniyor. İnsan bir Türk düşmanı tarafından iftiraya da uğrayabilir. Zavallı Gözlüklü Memduh Bey, halecandan boğularak uzun bacaklarının üstünde sallana sallana telefona kadar gitmiş, hemen orada bir iskemleye yığılarak mikrofonu eline almış. O bizim gibi değil. Şişman satıcı Alman kadınlarıyla bayağı Almanca konuşuyor. Fakat Gestapo'ya dert anlatmak şişman satıcı kadınlarla alışveriş etmeye banzer mi? Telefonda amirane bir ses:

- Siz kimsiniz?

İki kere öksürerek:

- Şey, Kadeş vapurunun birinci makinisti Gözlüklü Memduh senakârınız...

- Evet, aradığımız sizsiniz, lütfen istasyona kadar gelmek zahmetinde bulunabilir misiniz?

Eyvah! Gözlüklü Memduh Bey gidiyor. Hudut harici olsa gene neyse. Şarki Prusya'ya sevk edilip bir kale mahzeninde balta ile başının vurulması da var...

Hararet derecesinin sıfıra doğru düşmesine rağmen Gözlüklü Memduh Bey, istasyona kan ter içinde geldi. Karşısında beni görür görmez sevincinden bir çocuk gibi boynuma sarıldı. Derin nefes aldığı ne kadar aşikârdı. Fakat içini belli etmezdi. Sonra bunu bir hikâye gibi bize naklederken anlaşıyordu ki o gece mühim bir heyecan geçirmişti.

BALTİK DENİZİ'NDE-2*

Gece yarısından sonra mürettebatı gemiye nakletmek, bizi otele yerleştirmek bir işti. Fakat o, bir kere Gestapo'nun elinden kurtulduktan sonra, onun için bir külfet sayılmazdı. Yüksek irtifada bir İngiliz polisi gibi, caddenin ortasında durdu. Otomobilleri çevirdi, tramvayları durdurdu, koca kabileyi çantalarıyla, ağırlıklarıyla bir postada sevk etmek kudretini gösterdi. Biraz evvel, telefon başında onu tedhiş eden Alman polisleri, onun gür ve amirane kumandaları karşısında bir tarafa sinmişler, uzaktan onu seyrediyorlardı.

Gemiciler tramvayla devam ettiler. Biz, Rostok'un en kalabalık bir caddesinde bir otelin önünde durduk. Gemimizin süvarisi, otelin önünde bizi bekliyordu. Onu görür görmez içime emniyet geldi. Kadeş'e gelmeyi, biraz da onun için, onun şahsı için arzu etmiştim.

Denizcilik, bir nevi ölüm ve tehlike yolculuğudur. Nedense hatar ve müşkilat anında elini uzatacağı yoldaşları, insan bizzat kendisi seçmek, kendisi ayırmak ister. Bu, bir ihtiyaçtır. Mütesanit olmayan, sevgi ve samimiyete istinat etmeyen

* *Vakit*, 2 Kasım 1939.

münasebetler, ölüm ve tehlike anında, insanlar için bilakis bir felaket oluyor. Makûs hilkat, zıt karakter ölüm tehlikesi karşısında bile vicdana müsavat göstermiyor.

Ben şahsi münasebetlerde duygunun, düşüncenin mutabakat derecesini araştırmaya lüzum bile görmem. Zayıf tarafları birbirine uyan, noksanları birbirinden farklı olmayan insanlar samimi duygularla ancak birbirlerine bağlanabilirler. İyiyi ve kötüyü birbirinden ayıran iki vasıf vardır. Temiz kan, iyi terbiye...

Bunun haricinde insan, beline ip takılıp oynatılan bir kukladan başka bir şey değildir. Artık onda ruh ve idrak aramak abestir. Hüsamettin Nişanca, Türkiye'nin büyük tıp âlimi Rifat Hüsamettin Paşa'nın kanından geliyor, onun oğludur. Bizi, bir süvari gibi azamet ve ceberutla değil bir kardeş gibi sevgi ve samimiyetle karşıladı. Zaten sadece bir süvari olsaydı bizi karşılamazdı bile. Hâlbuki bizimle beraber gezdi, bizimle beraber otel otel dolaştı.

Almanya'nın üçüncü derecede bir kasabası olan Rostok'ta, otellerin hiçbirinde bir tek boş yatak bulmak kabil değildi. Gene bizim arkadaşlarımız, biri ötekinin odasında bir kanepeye uzandı; bir başkası yatağını terk etti, sofaya çıktı; bizi ancak yerleştirebildiler.

Lambayı söndürüp odada kendi kendime kaldığım zaman ancak başımı dinledim. O ne sürat, o ne mesafe ya Rabbi!..

Derin semada görünen donuk aya bakıyorum. O şimdi kendi memleketimin semasında da aynı şekilde görünüyor. Hâlbuki biz şimdi dünyanın öbür ucundayız. Baltık Denizi'nin bir kenarında, hayalimizin yetişemeyeceği meçhul ve uzak ufukların arkasında... Tıpkı seyyarelerden düşen bir taş

parçası gibi, yolumuzu şaşırmadan, yerimizi yadırgamadan rahat rahat yatağımıza giriyoruz. Biraz sonra uyuyacağız. Hatta bizim buraya kadar gelişimiz bir hadise bile değil. Erenköy'ünde misafirlğe gider gibi, üç gün evvel İstanbul'dan kalktım, Basarabya vapuruyla Köstence'ye değil de sanki Haydarpaşa'ya geçtim, oradan trene binerek Rostok'ta bir tanıdığın evine misafirlğe geldim. Burada da mehtap, burada da karşıda damların üzerinden görünen parıltılı bir deniz var. Semasında sivrisinek değil de gece demeyip gündüz demeyip vakitli vakitsiz vızıltılı harp tayyareleri uçuşuyor. Zaten tayyare dediğimiz de birkaç yüz bin kentrilyon kere büyütölmüş bir sivrisinek azmanınınndan başka bir şey mi? Yalnız bu, insanların yüzüne konup iğnesini derisine batırmıyor da onun yerine arzın şurasına burasına bombalarını salıveriyor... Görölüyor ya... Hadisatı, insanlar ne kadar basit muhakeme edebiliyorlar. Hatta onları gülünç hâle koyabilmek için hayallerinin kapaklarını açarak hülyalarını kanatlandırıyorlar. Semanın hudutsuz ve nihayetsiz boşluklarına salıveriyorlar...

Rüya denilen şey, esasen hayal ile hülyanın hafıza aynasına akseden ikinci nüshasından başka bir şey midir?

Boğaziçi'nden vapura bindim, ertesi sabah Köstence'ye çıktım. O gece Romanya'yı, ikinci gün Polonya'yı, daha ertesi gün de Almanya'yı geçerek Rostok'a geldim.

Şimdi gözümü açıyorum, bakıyorum. Sabah olmuş ve ben, dünyanın öbür ucundayım.

Güzel ve güneşli bir sabah...

Rostok caddeleri, dünyanın bütün ticaret limanları gibi hayat ve hareket içinde kaynaşıyor. Bir yere yetişmek için acele ediyor gibi gelip geçen insan kafileleri mütemadiyen

dönen ve hareket eden cam küreleri gibi baktıkça göz alıyordu. Alman kadınları yiyeceklerini, içeceklerini tedarik etmişler, ellerinde çantaları ve yemiş sepetleriyle alışverişten dönüyorlardı. Hemen hepsinin yanında da küçük birer köpek eksik değildi. Boyunlarındaki küçük çingirakları çingırdatarak hanımının bir önüne bir arkasına geçiyor, onunla beraber tin tin yürüyerek bir saniye peşinden ayrılmıyordu. Dükkânlar omuz omuza dolu idi. Kapıların dışına kadar sıra tutmuşlar, imarethanede bedava çorba dağıtılır gibi kabını kacağını dolduran çıkıyor, biri gidiyor beşi geliyordu. Aldıkları şeylere bakıyorum. Portakal kadar bir küçük lahana, iki tek turp, üç havuç, birkaç elma gibi kıvr zıvr şeyler. Bir de kadının kendine bakıyorum, onların bir tanesi, bizimkilerin iki boyunda, herhâlde dört sıkletinde... Bir Almanın mutlaka üç veyahut beş çocuğu vardır. Eğer bu şekilde idare yapıyorlarsa muhakkak aç kalıyorlar demektir.

Buna mukabil, evlerine kucak kucak çiçek taşıyorlar. Karanfilin bizde görülmemiş şekilleri; sümbüllerin, menekşelerin envar; güllerin, zambakların harikuladesi...

Bu soğuk memlekette çiçek nasıl yaşar ve nasıl yetişir? İnsan hayret eder. Evlerin bahçeleri, nadide bir çiçek meşheridir. İnsan elinde tabiat âdeta disipline edilmiş, asilleşmiş, her şey hendesi bir şekil almıştır.

İnsanların yaşayış tarzları nasıl şartlara ve kaidelere tabi ise hayvanlar ve nebatat da aynı ihtimam, aynı takayyüt içinde, aynı şartlara malik olarak yaşamaktadır. Memleketin reisi, insanların, hayvanların ve çiçeklerin de reisi ve hamisidir. Hadisat aynı nizam ve aynı intizam içinde cereyan eder. Bir şeyin aksaklığı öteki şeylerin de bozukluğuna delalet eder.

Almanya, her şeyden evvel nizam ve intizam memleketidir. Bunun haricinde Almanya ve Almanlık mevcut değildir.

Bize, otelde bir öğle yemeği verdiler. Harp ilan edilmedi. Fakat her yerde tek kap, tek elbise, tek kundura düsturu cari. Biz de tek kaba razı olduk. Bir parça sığır bifteğiyle bol patates haşlaması vermişlerdi. Peynir istedik, meyve getirttik. O gün için midemizi hadd-i kifayede doldurduk.

**

Akşam, artık gemideyiz. Alman topraklarına karşıdan bir yabancı gözüyle bakıyoruz. Bana öyle geliyor ki o güzel memleketin, o işlenmiş toprakların üstünde bir ölüm havası esiyor. Bütün o gördüğümüz insanlar, yüzlerinden kan fışkıran sıhhatli ve gürbüz delikanlılar, evlerinin bahçelerinde bir çiçek gibi narin ve nazlı büyüyen çocuklar...

Şimdi hepsi, bana boğazlanmaya götürülen sürüler gibi hazin ve mazlum görünüyorlar. Bir hiç, bir kapris için ateşe atılacaklara benziyorlar. Bir tanıdık vatandaş bize dedi ki:

- Almanya'da arazi darlığından bahsediliyor. Almanya ya başka milletlerin aleyhine genişleyecektir yahut insanları azaltmak için Almanya harbe girecektir. Bunun başka türlü mantıki izahı yoktur.

15 Ağustos 1939, Amsterdam

ALMANYA'DAN DÖNÜŞ*

Gemi, çeyizlenen bir kız gibi boyanıyor, süsleniyor, her ihtisastan işçilerin bizi yola çıkarmak için humma ve faaliyetle çalıştıkları bir düğün evine benziyordu. Top top kumaşlar, rulolarla muşambalar, lambalar, abajurlar, telefonlar, duşlar, lavabolar, modern bir yolcu gemisi için lazım olan, akla hayale gelmez bin çeşit eşya, yığın yığın ortaya birikmiş. Bir taraftan elektrik telleri çekiliyor, bir taraftan kablolar döşeniyor, her gün kamyon dolusu eşya taşınıyor, gene arkası alınamıyordu. Gemi deyince akla lalettayın bir tekne geliyor. Fakat o teknenin yuttuğu koca servet göz önüne gelince zihin duruyor. Nakliyat o kadar devam etti, üç gün içinde bana Rostok boşaldı gibi geldi. Fakat noksan henüz ikmal edilemedi deniyordu. Üst tarafı Kiel'de alınacak, uzun yol için kömür oradan tedarik edilecek.

Almanya'da kömür, zümrüt ve elmas gibi zıkıymet eşyadan sayılmaktadır. Nitekim o kadar çalışıldı, ancak Kiel'e gidebilecek kadar kömür alınabildi.

* *Vakit*, 4 Kasım 1939.

9 Ağustos'ta hareket ediyoruz. Gemi ilk defa bir sefere çıkıyor. Fakat ne sefer!.. Baltık'ı, Şimal Denizi'ni, Manş'ı, Atlantik'i ve baştan başa Akdeniz'i geçeceğiz.

Mamafih iyi bir tesadüf oldu. Berlin sefirimizle ailesi ve çocukları, refakatlerindeki sefaret memurları ve aileleriyle birlikte epeyce bir yekûn tutuyoruz. Uzun yol, gamlı geçmeyeceğe benziyor. Günlerce bir vagon içinde diz dize kara yolculuğunun azabına katlanan bir insan için uzun deniz seyahatinin lafı mı olur?.. Saray gibi konforlu ve muhteşem gemi... Banyonuz yanıbaşınızda, tiril tiril keten örtüler, yumuşacık kuş tüyü yastıklar, temiz hava, bol güneş, mebzul gıda ve bilhassa leziz Türk yemekleri... Cennet denilen malikâne de bundan daha konforlu bir yer değil ya...

O gece fabrika tarafından gemide bir ziyafet verilmişti. Her taraf donatıldı. Büyük yemek salonu, Türk ve Alman bayraklarıyla süslendi. Fen adamları centilmen insanlar... İlmin, fenin girdiği yerde nedense siyaset hâkim olamıyor. Bilakis siyasetin düşman ettiği insanlar, birbirlerine samimiyetle ellerini uzatıyorlar. Hakikaten içten ve yürekten bir sevgi ile yakınlık ve incizap gösteriyorlar. Mesela o gece siyasetten de bahis açıldı. Büyük Harp'in silah arkadaşları Türk ve Alman dostluğu mevzuu bahseldi. Milletler baş başa kalabilirler, kendi aralarında ne güzel anlaşabilirler... Eminim o gece orada bulunan hiçbir Almanın dimağında Polonyalıların memleketlerini işgal edip onlardan hayat ve istiklal hakkını gasbetmek düşüncesi yaşamıyordu. Bhusus insanlığa karşı bu gaddar düşüncenin sonunda ölüm ve bir de mevcudiyetini tehlikeye koymak da vardı. Sonra Almanya gibi hariç memleketlerin mahsulatıyla yaşayan doksan milyonluk muazzam bir millet için harp açmak, hayat menfezlerini kendi eliyle

tıkamak demekti. Fakat kim bilir ortada “yıldırım harbi” diye yeni bir ıstılah dolaşıyor. On sekiz günde Polonya’yı, bir haftada Romanya’yı, on iki günde Balkanlar’ı çiğneyip, otuz yedinci gün Adriyatik sahillerine vasıl olmak gibi bir hülya... Fakat kim bilir ilmin ve fennin hududu yoktur. Olabilir de kimsenin bundan haberi yoktur. Alman neferi elinde bir projektörle elini kolunu sallaya sallaya hem yürür hem ekin biçer gibi bir sağa bir sola ölüm ve ateş saçarak alayları, fırkaları, kolorduları bir hamlede pestil gibi yere serebilir. Bir zamanlar gazetelerde buna benzer havadisler neşredilmemiş de değildir. Almanların bir adese icat ettikleri söyleniyordu. Güya bu cihazı tevcih eder etmez elektrik cereyanı kesiliveriyormuş, motorlar duruyor, tayyareler patır patır dökülüyor, otomobiller işlemiyor, elektrikle çalışan her şey mintarafillah felce uğruyor. Eğer böyle bir şey var da ona güveniyorlarsa o başka... Fakat normal şerait dâhilinde hadisat için zaman ve mesafe tayin etmek çocukça bir düşünce olur.

Büyük Harp’te, Liman von Sanders’in kumandasında bizde de bir Yıldırım Ordusu teşkil edilmişti. İngilizler, buna mukabil bir “paratoner ordusu” gönderdiler. Az kaldı meşhur Alman generalini, Nasıra Karargâhı’nda, yatağının içinde diri yakalıyorlardı. Paratoner, yıldırım çakmadan sivri ucunu göstermişti. O günlerden beri ben, büyük iddiaların akıbetinden çok korkarım. İngilizler, bu gibi hadisatta ruhları nasırlaşmış bir millettir. Sinir harbi onların keşfettiği bir yoldur. Muvaffak olurlar.

Bende hikâye çok, size tarihî bir misal:

Şeria Muharebeleri’nde İngiliz tayyarecisini esir almıştık. Yaralıydı, benim hastaneme verdiler. Kendisi İngiliz asilzadelerinden bir gençti. Oxford’u bitirmiş, vatan müdafaası için

değil, kendi zevki için tayyareci olmuş. Ölüm nedir, bunu anlamak için İngiliz ordusuyla Şeria Cephesi'ne gelmişti. Onunla çok samimi idik. Hiçbir düşüncesini saklamazdı. Bir gün merak ettim, sordum:

- Harbin neticesi hakkında fikriniz nedir? Hangi taraf kazanacak diye düşünüyorsunuz?

Hiç tereddüt etmeden:

- Tabii bizim taraf, dedi.

Çünkü lakırdılarını daima riyazi düsturlara tatbik ediyor gibi söylerdi:

- Evet, çünkü biz hesap ettik, sizin cephede günde yüz elli kişi hatt-ı harp haricine çıkıyor. İster kurşun, ister hastalık ve isterse açlık ve sefalet yüzünden olsun. On günde bin beş yüz kişi eder. Bir ayda dört bin beş yüz, on ayda kırk beş bin... Zaten sizin silahendaz ordunun mevcudu da bundan fazla değildir.

Hakikaten de öyle oldu. Tam bir sene sonra cepheleer çözüldü. Allenby'nin süvarileri bir sonbahar manevrasında gibi Filistin'i İngiliz süratlisiyle geçti. On birinci gün Şam'a iki kilometre mesafede Rabve Tepeleri'nde görüldü. Buna harp denemezdi. Sabırla dut yaprağının ipek oluşu nevinden bir şeydi. Fakat şaka değil. Koca bir imparatorluk devrildi. Bunu Almanların daha iyi bilmesi lazımdır. İkinci Versay daha acıklı, daha meşakkatli olacaktır...

**

- Zevalde donanma girecek, medhal kapanır, giremezsiniz dediler. Onun için biz Rostok'u on birde terk etmeye mecburduk. Herhangi bir sebep ile geç kalmak işimize gel-

miyordu. Allah göstermesin, biz Alman sularındayken harp ilan edilirse bir ambargo daima muhtemeldi. O canım gemiyi bırakıp bir de tekrar o yollardan dönmek vardı. Düşündükçe aklım çıkıyordu. Gemi ağır ağır yol aldıkça niçin otuz mil yapmıyoruz diye Gözlüklü Memduh Bey'e öfkeleniyordum. Denize açıldık, biraz rahat ettim. Fakat kim bilir kömür almak için daha kaç gün Kiel'de kalacaktık...

Engine açıldıkça denizler büyüyor, hafif hafif salıntılar başlıyor, hanımlar etrafımıza toplanmışlar, birbiri arkasından soruyorlar:

- Dalgalar daha ziyade büyür mü? Gemi daha çok sallanır mı? Fırtına olursa batır mı?...

Daha ne bileyim hiçbirimizin müspet bir cevap veremeyeceğimiz bir alay sual... Ben cevap veriyorum:

- Dalgaların daha ziyade büyümesi muhtemeldir. Geminin daha fazla sallanacağı muhakkaktır. Fırtına olunca da geminin batması lazımdır.

Hep bir ağızdan bağırarak:

- Demeyiniz Allah aşkına Doktor Bey. Mahsus söylüyorsunuz, bizi korkutuyorsunuz.

- İyi ya, korkutuyorsam niçin korkuyorsunuz...

Leyla Hanım, Hikmet Hanım'ın kız kardeşi:

- Ya sahiden batarsak?

- Bu sefer, Leyla Hanım'ın kız kardeşi Hikmet Hanım:

- Ben ölmek istemem doğrusu... Hayata daha doymadım.

Kocasına diyecekti, utandı.

Esmer güzeli bir taze.

Münevver Hanım:

- Aa... Niçin ölecekmişim? Daha Ankara'ya gideceğim. (Sonradan anladık, bir nişanlısı varmış.) Memleketime kavuşacağım. Annemi çok göreceğim geldi. Kim bilir, beni görünce ne kadar sevinecek...

Şan Hanım, genç kızların sporcu cinsinden, biraz katıca yürekli:

- Ben ölümden korkmam doğrusu... Rüyanın uzunlu kisası mı olur.

Hepsi birer birer yemekte belli oldu. Zaten benizler hafif hafif sararmaya başlamıştı. Birinci değilse de ikinci ve nihayet üçüncü lokmadan sonra herkes birer vesile bularak sofradan kalkıyorlar. Yavaş yavaş salon tenhalaşıyordu. Aklıma bir garip hatıra geldi.

Bir tarihte gene böyle salıntılı bir hava ile İskenderiye Limanı'ndan çıkmıştık. Yemekte ta karşıma genç bir papaz tesadüf ediyordu. Yirmi iki yaşlarında kadar genç ve tüksüzü ne tuhaf oluyor. Hindinin yavrusu gibi hiç kendine benzemiyor. Galiba zavallıyı deniz tuttu. Bir balık yemişti, gitti çıkardı. Gaseyan etmenin ne felaketli bir hadise olduğunu bilirim. Papazcağıza acıdım. A, baktım, papaz kaşla göz arasında gelmiş yerine oturmuş, ikinci balığı yiyor. Hayret ettim doğrusu. Mamafih yedi ama midesi kabul etmedi, gitti, onu da çıkardı. İkinci tabak, kızartılmış et miydi herhâlde ağırca bir şeydi. İçimden:

- İster misin, dedim. Para verdim diye papaz gelsin bunu da yesin...

Sanki dilimin ucundaymış. Baktım, kediler gibi yalana yalana papaz gene geliyor. Bu sefer dayanamadım:

- Mideniz almıyor, bari yemeyiniz, rahat ediniz, dedim. Başını iki tarafa salladı:

- Hayır, dedi. Mide boş olursa daha fena...

Ulema kısmı nekes olur. Fakat bu, acayip bir şeydi. Şimdi kim bilir kaç sene oldu, papazın tüysüz çehresi gözümün önünden gitmedi.

Guruba doğru deniz sakinleşmeye başlamıştı. Kamaralarına çekilenler, birer birer aydınlığa çıkıyorlar, ızdırap sonlarında süzgülüşen çehreler, temiz havaya çıkınca yeniden canlanıyor, güneşin ışığından renk alıyor, gözlerin içinde taze bir neşe, canlı bir hayat enerjisi kaynaşıyordu.

Lacivert atlasın üstünde güneşin oyunlarına baktım. O ne ince iş!.. O ne sihirli ve sanatlı bir nakıştı!.. Bakarken gözlerim kamaştı...

Kiel, uzaktan görünüyor; camlara vuran kızıl ziyalar, bir yangın gibi gökyüzüne aksediyordu. Biraz sonra ışıklar söndü. Hazin akşam oldu. Uzak ellerde bir günümüz daha sona erdi...

16 Ağustos, Amsterdam

KIEL KANALI'NDAN GEÇERKEN*

Bize Alman donanmasının Rostok'a geleceğini söylemişlerdi. Bütün yolda hiçbir gemiye tesadüf etmedik. Bilakis onları geldik, Kiel'de bulduk. Üç büyük dretnot, iki cep kruvazörü ile sekiz destroyerden mürekkep bir filo idi. Galiba Alman donanması da bu idi. İstihbarat dairesi bir harp ortasında gibi daha şimdiden şaşırtma havadisler neşriyle meşguldü ve galiba bir sürprize hedef olmaktan korkuyordu.

Kiel'de geçirdiğimiz günler pek yıpratıcı olmuştu. Hava soğudu. Gece hararet derecesi sıfırın altında beşe kadar düştü. Yağmur, hemen hemen hiç fasılasız yağıyor, denizcilere bir an nefes aldırmıyordu. Birinci makinistten kaloriferlerin yakılmasını istedik.

- Ağustosun ortasında kalorifer mi açılır? diye haber gönderdi.

Öyle ya ağustosun tam ortası. İnsana gülerler. Hâlbuki güvertede şimal havası zehir gibi esiyordu. Fırtınadan kaçan kuşlar gibi hepimiz bir köşeye sindik, sabır ve tevekkül içinde hareket günümüzü bekledik.

* *Vakit*, 18 Kasım 1939.

Tayyareler her gün tepemizde akrobatik uçuşlar yapıyorlar, deniz gemileri dalış kabiliyetini tecrübe ediyorlardı. Bu manevralar bizim için çok eğlenceli bir fırsat oldu. Bütün günümüz hadiselerle, müşahedelerle şen ve hareketli geçiyordu. Açık denizlerde yapılan manevraları, top seslerinden, boğuk boğuk gelen torpil infilaklarından anlıyorduk. Bir şey söylemiyorlardı. Fakat her yerde bir hareket, bir faaliyet göze çarpıyordu.

Onlar bize kömür vermekte geciktikçe içimi kurt yiyor, buradan bir kere denize açılmak için sabırsızlanıyordum. İçimde tıpkı rüyada kaçmak isteyip de bacaklarını kımıldatamamak gibi kalbimi sıkan bir eza vardı. Kayzer Kanalı'nı geçip Şimal Denizi'ne çıkmak bir nevi nefes almak gibi geliyordu. Zaten o gece Hollanda sularına giriyoruz ve artık dost memleket sahillerinde olacağız. Bakınız, ihtiyarsız olarak dost memleket sahilleri diyorum. Niçin? Almanya bizim düşmanımız mı? Daha dün bizimle silah arkadaşlığı eden, senelerce aynı akıbete doğru birlikte sürüklendiğimiz, ona verdiğimiz bir namus sözü için koca imparatorluğun devrilmesine razı olduğumuz bir millete düşman gözüyle bakmak çok abes olurdu. Gene düşman gözüyle bakmıyorum ve bakmamak için kendimi tutuyorum. Fakat itiraf etmeleri lazımdır ki bize karşı çok ağır nankörlük gösterdiler, bizim kendi çocuklarımızın gıdasından keserek onları beslemek için ihtiyar ettiğimiz fedakârlıkları unuttular. Almanya'nın felaketine biz sebep olmuşuz gibi bilhassa resmî ağızlardan işittiğimiz sözler bizi hayret içinde bıraktı.

Hâlihazırda dostluğumuza filhakika kıymet verenler yok değil. Fakat onlar aynı cephede mazlum milletlere karşı birlikte harbe girmemizi istiyorlar. Hiç zulme karşı kıyam etmiş

bir millet, zulümden intikam aldığı için yüreğinde hâlâ zafer aşkı tutuşurken ona kül basar, mazlum hakkı yemek için talana koşar mı?..

Türk milletinin elinden gelmeyecek iş budur. Eğer Almanya davasında haklı olsaydı, İtalya'dan başka birçok dost ve müttefik bulabilirdi. Fakat öyle görünüyor ki Almanya, büyük harpten ders almamıştır. Ben eminim, bir köşe başı gelince arkasından derhâl kirişi kırmış bulunacaktır.

Binaenaleyh Polonyalıların yurdunu istila davası göz önüne gelince insanın içinde nedense dostluk hissi doğmuyor. Kendisinin yurdu istila edilmiş gibi içinde bilakis bir tevahhuş hissediyor. Ben bunu bir Alman mühendise zımnem anlatmak istedim de bana parmaklarının vahşi takallüsleriyle her şeyi sıkıp ezmek istiyor gibi acayip ve asabi işaretle yapıyor:

- Siz ne söylüyorsunuz, dedi. Biz yaşamak istiyoruz. Toprak istiyoruz. Maden istiyoruz.

O zaman hayat sahası bugünkü gibi dillerde dolaşmaya başlamamıştı. Heriften ödüm koptu. Beynime bir yumruk indirecek:

- Sen öl... Çünkü ben yaşayacağım... diyecek zannettim.

Onun için Almanya'dan bir an evvel ayrılmak için yüreğimde bir nevi duramamazlık hissediyordum. Mamafih gemiye taşınan eşyaya bakıyorum, ne bitmez tükenmez noksanlarımız varmış. Son günün akşamı oldu, geminin motoru hâlâ eşya ve yiyecek taşıyor. Çuval çuval patates, küfeler dolusu lahana, pırasa, havuç, turp, pancar... Daha şimdiden kışlık sebzenin envaı... Patlıcan yenecek şey değil ki tanesi otuz kuruşa... Mamafih o fedakârlığı da yapmışlar. Soğuk hava mahzenlerini yiyeceklerle tıklım tıklım doldurmuşlar. Artık

su yerine bira içiyoruz. Frigorifik tesisat mükemmel işliyor. Meyveler, yapraklarından buzlar sarkarak çıkıyor. O gün akşama kadar vinçler motorlar çalıştı. Hamburg'dan evrakımız geldi ve nihayet:

- Her şey hazır, dediler.

Genç süvarinin kumanda köprüsüne sıçradığı görüldü. Çünkü o köprüye çıkmaz, sıçrar. Geminin arka tarafında bir şeyle meşgulken onu bir anda hem iki numaralı ambarda hem de hesap kamerasında görürsünüz.

Bir düdük sesi... Artık demir alıyoruz. Danimarka yarımadasını ayıran Kayzer Vilhelm Kanalı'ndan geçeceğiz. Bu kanal, bildiğimiz Kiel Kanalı'dır. Boyu elli beş mildir. Ondan sonra Elbe Nehri'nin mansabındaki Elbe Kanalı gelir ki o, deniz ortasında işaretlerle tahdit edilmiş su içinde bir geçittir. Şimal Denizi'ne müntehi olur. Bizim gibi Almanya'yı çabuk terk etmek isteyenler için bir nevi kurtuluş yoludur.

Biz doklardan içeriye girerken hava kararıyordu. Gece kanalda seyir, biraz müşküldü. Fakat genç kaptanlarımız o geceyi uykusuz geçirmeyi zihinlerine koymuşlardı. Hepsi köprü üstünde gözleri ışıktan bir ok gibi karanlıklara dikilmiş, heyecan ve tecessüs içinde geceyi tarassut ediyorlardı. Kanala girerken ortalık henüz kararmıştı. Dokların açılıp kapandığını gündüz gözüyle görmek müyesser olmuştu.

Kanalın iki tarafına sıralanmış villalardan bize mendil sallayanları görüyoruz. Venedik'te gondol safasına çıkmış gibi kanalın içinde ağır ağır ilerlerken herkes bahçelerinin rıhtımına çıkmış, modern gemi üzerinde dalgalanan kırmızı bayrağa bakıyor. Belki de bu bayrağın hangi millete mensup

olduğunun farkında bile değiller. Onlar el çırpıyorlar, biz şapkalarımızla selamlarını iade ediyoruz.

Zarif köşklerin, kübik villaların arasında Berlin'in sayfiyelerinde gördüğünüz vagondan bozma evler var. Gözlerimi en ziyade onlar işgal ediyor. Çeşit çeşit sarmaşıklar arasında ne olduğu belli bile değil. Küçük pencerelerden çocuk başları görünüyor, platformların üstüne yemek masalarını çıkarmışlar, bütün aile etrafına toplanmışlar, önlerinde içki şişeleri suya karşı akşam safası yapıyorlar.

Bunların ikisinin bir araya gelmişleri var. Onlar başlı başına bir zevk ve sanat eseri. Bunların içinde orta hâlli bir aile pekâlâ mesut yaşayabiliyor. Büyük Harp'te Ruslardan iğtinam edilenlerle Avrupa hattından çıkarılan altmış bin vagondan bu şekilde istifade edilmektedir ki bu, hakikaten dâhiyane bir buluştur.

Bazılarının içleri görünüyor. Penceresine göre perdesi, salonuna göre masası, sandalyesi... Bir ev değil, bir villa maketi. İnsanları galiba içlerine sığıyor değil de birinin başı, birinin ayağı dışarıda kalıyora benziyor.

Gemi, ağır ağır devam ediyor. Ortalık artık kararmış, biz hemen sahile sürünerek geçiyor gibiyiz. Evlerin içindeki insanları, aynalara akseden hayalleri, duvarlarda dolaşan gölgeleri iyice seçebiliyoruz.

Arada sırada evler fasılaya uğruyor, bahçeler ormanlar başlıyor, gene bir köy... Gene bir çiftlik, gene bir villa...

Oralarda yaşayan insanların çok eskiden hatırımda kalmış gibi, başımın içinde izleri, günden güne derinleşiyor. Sanki hatıraları, sergüzeştleri benimle beraber yaşıyor. Ne zaman

istesem bir manivelaya dokunacağım, şerit kendi kendine dönecek, onları tekrar yaşatacağım.

Ben yalnız ona dikkat ediyorum. Bu memlekette herkes aynı nizam, aynı ahenk içinde yaşıyor. Ekmeğini, soğanını almış, bir duvar dibine çömelmiş, kediler gibi kendi kendine homurdana homurdana yemeğini yiyen bir tek insan görmek kabil değildir. Yemek saatleri muayyen. Memur bürosundan, amele atölyesinden çıkıyor; muayyen yerlerde, insanlar gibi tertemiz sofralarında yemeklerini bir arada neşe ve saadet içinde yiyorlar. Yorgunluklarını alıyorlar, tekrar iş başı saati vuruyor, işçilerinden hükümet reisine kadar herkes aynı ahenk, aynı nizam içinde işlerine dönüyorlar. Gündüzü, gecesi, uykusu, eğlencesi, hepsi aynı kaideye, aynı şeraite tabi. Biri diğerinden aykırı adım atan bir tek insan yok. Mezara da öyle giriyorlar, ahirete de öyle gidiyorlar.

Bir fakir aile, haşlama patatesini, lahana çorbasını temiz bir kaba koyuyor; havlusunu dizine çekiyor; bir elinde bıçağı, bir elinde çatalı, onu tıpkı bir biftek yer gibi lezzetle, iştihâ ile ve bilhassa usul ve nizamıyla yiyor ve ondan hakikaten bir biftek parçası zevk ve lezzeti duyuyor. Öyle yağları parmaklarının arasından akarak, elinin tersini pantolonunun arkasına silerek yemeği müstehcen bir ameliye hâline sokan bir tek insana tesadüf etmek mümkün değildir.

Bütün geçtiğimiz yerlerde gördük. Yemek zamanıydı. Bu saatte herkes bilaistisna tertemiz sofralarının başına toplanmışlardı. Onların içinde milyonlarla oynayan patronlar da vardı. Günde iki marka çalışan amele kısmı da fark ediliyordu. Uzaktan detay seçilmiyor, fark da o kadar göze çarpmıyordu.

Küçük barakalarda oturan aileler gördük. Bütün gün çalışarak rahatı, saadeti hak ettikten sonra sofralarının başına oturmuşlar, radyolarını açmışlar, bu saatte radyolarını açan herkes gibi ruhlarının gıdasını alıyorlar. Gülüşüyorlar, şakalaşıyorlar, onlar da herkes gibi hayatta yaşanan günlerin zevkini, lezzetini çıkarmak için şen ve bahtiyar görünenleri tetkik etmeye çalışıyorlardı. Evlerin önünde herkesin bir bahçesi, kanalda gezmek için bir sandalı, bir motoru mutlaka vardı.

Gece karanlık bastırıp sahiller bir gölge, bir hayal gibi müphem görünmeye başladığı zaman, tabiatın da şekli, çizgileri silinmeye başlıyordu. Evlerin hayali, ağaç kümeleri, seçilmez bir karartı hâlinde görünüyordu.

Süveyş Kanalı'nda, gece aydınlıktır. Enginlere bakınca oralarda çöllerin rüyası yaşar. Yıldızların ışığında badiye kervanlarının geçişi görünür. Başında toprak testi ile Nil'e inen sürmeli Arap güzelleri, birkaç hurmanın gölgesinde geniş getiren deve silüetleri, o iklimlerin kendilerine mahsus karakterleridir. Her göze çarpan iki çizgi arasında bir ilham gibi insanın içine doğan bir güzellik, o güzelliğin arasında serpilip canlanan bir şiir parçası, gözleri cezbeden bir tabiat köşesi vardır. Burada tabiat gözleri oyalıyor. Hâlbuki çöllerde zihni işgal ediyor. Burada her şey kıymetli bir düşünce mahsulü olmasına rağmen galiz ve monoton devam ediyor. Çöl bilakis orijinaldir. Bin rengin, bin ışığın aksettiği bir billur parçası içinden görünür gibi onun ne aydınlık sabahları, ne renkli ufukları vardır. İnsan o basit tabiat çerçevesi içindeki varyeteye hayret eder. Kum yığınlarının üstüne işlenmiş nakışların karşısında kendinden geçer. Serabın önünde durur, hilkatın mucizesine dalar, başının içi zevkle, ilhamla dolar...

Süveyş Kanalı'ndan bir geçiş, yaşanmış uzun bir sergüzeşte tekabül eder. İnsan iki plaj arasında yol alırken Hindistan'ı görür, Çin'i tahayyül eder, Cava'nın ateşiyle yüreği tutuşur, Salome'nin rüyasıyla yaşar.

Buradan geçerken insan ne görüyor ne işitiyor ne tahayyül ediyor.

Gittikçe basan bir sis dalgası insanı boğuyor, yüreğini sıkıyor, geçtiği yollara bakarken iki metre ilerisini seçemiyor. Göğsümün üstünde bir ağırlık var, rahat nefes alamıyorum. Yukarıda süvari ile Alman kılavuzunun münakaşasını işitiyorum.

- Bu şerait altında gemi yoluna devam edemez. İlk istasyonda demirleyeceğim.

- Vaziyet tahmin ettiğiniz kadar tehlikeli değildir. Pekâlâ yola devam edebiliriz.

Kanal o gece mutattan fazla kalabalıktı. Arka arkaya yol bekleyen belki on beş kadar gemi vardı. Hepsi de sis dalgasının çekilmesini bekliyorlardı. Kılavuzun ısrarında pek hüsnüniyet yoktu. Nitekim Lotsen İstasyonu'nda gemiyi bağladı. Fakat halat suda iken melun herif süvarinin haberi olmadan sancak pervanesini işleterek halatı pervaneye sardırды. Eğer biz farkına varmadan yola devam etmiş olsaydık büyük bir kazanın vukuu muhakkaktı. Çabuk farkına varıldı. Dört saatlik mesafeden dalgıç getirildi, büyük bir felaketin ve suikastin önüne geçildi.

Elbe Kanalı'ndan geçiş herhâlde dünyanın en zor ve muğlak işidir. Harita üzerinde bir işaretin yerini ve rengini şaşırmak kâfidir. Bir yanlış manevra koca tekneyi bir çamur yığınının içinde hak ile yeksan edebilir. Bereket versin, son

dakika kaptanlar yerlerini terk etmediler. Geminin kumandasını bir dakika yabancı ellere bırakmadılar. Kılavuz kaptan, sandalına binip gemiden ayrılırken Kadeş, Türk sancağının altında kendi sahiplerinin eline geçmiş bulunuyordu. Denize açılırken o da bizim gibi derin ve rahat nefesini alıyordu.

18 Ağustos 1939, Rotterdam

HOLLANDA SULARINDA*

Solgun güneş, çıplak sahili kızgın bir kum sahrası gibi sarartmıştı. Şurada burada birkaç çalı kümesi göze çarpıyordu. Bütün sahil ıssız ve vahşi görünüyordu. Denemezdi ki bu çıplak kumsalın arkasında, bu dikenli toprak yığınlarının biraz ötesinde Amsterdam vardır. Dışarıdan bakarken sahilin ufuklara kadar devamı gibi sahra görünüyor, her şey su سطحından aşağıda kaybolup gidiyordu. Hâlbuki bu toprakların altında bir cihan, bir dünya var. Ölümden sonra ahiret gibi, mahşer içinde bir dünya... Bu dünyanın da üstünde fevkal-beşer bir cihan...

Fakat limana girerken bin çeşit tesisat var. İnsanın zihni riyazi düsturlar karşısında gibi karışıyor. Yüzlerce otomatik vinç, türlü türlü tahmil ve tahliye vasıtası, çocukların makine parçaları gibi iptida o kadar basit görünüyor. Fakat dağlar gibi ecsam, kendi kendine harekete gelince insan, zekâ-yı beşerin cemadata intikal ettiğini tevehhüm ediyor. Bir başa bağlı gibi yüzlerce vinç bir anda dünyanın dört ucuna dağılacak olan gemilere tevzi ediyor...

* *Vakit*, 19 Aralık 1939.

Öyle akla ve hayale gelmez milletlerin bayrağını taşıyan gemilere rastgeldik. Zannettik ki beynelmilel bir sergideyiz. Camekân arkasında dünyanın metainı temaşa ediyoruz.

Amsterdam Limanı yüklediği eşyaya, ihtiva ettiği atölyelere ve tezgâhlara nazaran birçok kısımlara ayrılmıştır. Kömür verdiği, hububat yüklediği, sanayi eşyasının tahmil edildiği yerler hep ayrıdır. Limanın bir kısmı gemi inşaatına, bir kısmı balıkçılığa ve bir kısmı posta vapurlarına tahsis edilmiştir. İnsan, içerilere girdikçe bir tuzak içinde kalmış gibi bir daha çıkamayacağını zannediyor. Gece olunca karanlık sular insana vehim veriyor.

Amsterdam için “Şimalin Venedik’i” derler. Bir nehir deltasının üzerinde birbirlerine köprülerle bağlı küçük adacıkların üstüne kurulmuş bir su şehri olan Amsterdam’ın, Venedik’i andıran birçok yerleri vardır. Fakat Amsterdam’da bu kısım, daha ziyade sanayi müessesatının kâin olduğu bir yer olması itibariyle Venedik’in feerik gece hayatı burada yoktur. Akşam olunca doklar kapanır, müessesat tatil eder, Haliç’in ıssız ve cansız sahilleri gibi buraya da keder ve kasvet çöker. Işıklar söner, sular kararır, gece olur. Venedik’in aşk geceleri, gondol içinde serenadları burada yoktur. Şehir biraz içerde kalmış gibidir.

Biz, acentenin otomobiliyle biraz gezinti yaptık. Şehrin aydınlık yerlerini dolaştık. Her yerden renk ve çiçek taşıyordu. Bir sulh ve asayiş memleketi olduğu ne kadar göze çarpıyordu. Hiçbir insan çehresinde derinleşmiş bir çizgiye tesadüf edilemezdi. İlk okuduğumuz coğrafya kitapları, bize Lahey’den bahsetmişlerdi. Fakat şimdi orada da adaletin manası ve medlulü kalmadı. Alman erkânıharbiyesi ne zaman

isterse bu toprakları da çiğneyebilecek. Sulh mahkemesinin kapısından bir müstevli gibi girebilecek.

Buna karşı şimdiden hazırlıklar bile yapılmakta, büyük bir kısım arazinin su altında bırakılması düşünülmektedir.

Amsterdam'dan geldiğimiz gibi dönüyoruz. Onların kömür cihazları bizim kömürlük ağızlarına uymadı. Roterdam'a gitmeye karar verdik.

**

Roterdam... Birinci derecede bir Avrupa ticaret limanıdır. Amsterdam'dan birkaç misli daha işlek ve daha teşkilatlıdır. Cava yolu, buradan başlar. Batavya'da nihayet bulur. Bu küçük krallığın nüfuz ve intifa sahası bir imparatorluk kadar geniş ve büyük servet kaynaklarına maliktir. Az kuvvetle büyük nüfuzun sebebi de adalet ve müstemleke halkının hukuk ve izzetinefsine, kendi vatandaşı kadar hürmet ve riayet göstermekte olmalarıdır. Bir Cavalı, bir Hollandalıya yabancı gözüyle bakmıyor; onu, istismara gelmiş bir sömürücü telakki etmiyor. Bilakis refaha, medeniyete kavuşturan bir kurtarıcı diye minnet ve şükran hissi besliyor. Müstemlekeciliğin ruhunu anlayan belki bir tek millet Hollandalılardır. İşte müstemlekecilikte sır dedikleri budur. Üst tarafı cebre, kuvvete dayanır.

**

Roterdam'da gece tayyare baskınlarına karşı müdafaa tecrübeleri yapıldı. Büyük projektörlerle keşifler icra edildi. Projektiller atıldı. Güzel bir hava donanması seyrettik. Herhâlde bunun hakikisi bu kadar eğlenceli olmasa gerek. Fakat biz çok eğlendik. Gece yarısından sonraya kadar çok neşeli

saatler geçti. Hanımlar da inandılar ki hava muharebeleri hakikaten bu kadar eğlencelidir. Tayyarecilik hevesi Leyla Hanım'dan başlamıştı:

- Neden olmasın? diyordu. Kadından tayyareci yok mu?

- Erkeklerden de tayyareci var ama ben yangın kulesine bile çıkamam.

Hikmet Hanım:

- Ben tayyareden hiç korkmam doğrusu.

Şan Hanım, o, esasen Almanya'da sporcu yetişmiş. Alışmış da bir bahsi münakaşa ederken gözlerini açar. Kızarsa insana yumruğunu gösterirdi. İçlerinde galiba en zayıfı bendim. Küçüklüğümde hatırlarım. Bazen çitlenbik ağacına çıkardım da inemezdim. Babamın askeri gelir imdadıma yetişirdi. Yüksekliğe karşı tahammülsüzlüğüm o devirden başlar. Hayatta da hep zemin katları tercih ettim.

İki projektörün arasında pırıl pırıl parlayan tayyareye bakıyorum. O derin boşluk gözümün önüne geliyor, başım dönüyor. İnsan paraşütü beline takıverince kendisini emniyetle boşluğa bırakabilirmiş. Ben, paraşütün açılmaması ihtimalini düşünüyorum da ya paraşüt, yangın kulesinin tepesine takılır kalırsa diye korkuyorum. Maazallah insanı oradan kim çıkar da indirebilir?

Baktım herkes birdenbire kahraman kesiliverdi. Meğerse orada bulunanların hiçbirisi tayyareden korkmazmış. Benim denizciliğim de fırtınalı gecelerde biraz korkunç ve tehnelidir ama ne de olsa insanın eli ayağı bir şeye değiyor. Deniz, boşluk kadar korkunç görünmüyor.

Nihayet kömürü burada alabildik. Ertesi gün Rotterdam'dan da hareket ettik. Gündüz gözüyle kanaldan geçiş çok eğlenceli olmuştu. Yeşil ve düz bir ovanın ortasından gidiyor gibiyiz. İki tarafta zarif binalar, çiçek bahçelerinin ortasında şık ve asude çiçek yetiştiriyorlar. Çiçekçiliğin bu kadar müterakki olduğu yer nadirdir. İnsanlar tabiatı ellerine almışlar. Ona, kendi zevklerine göre renk ve şekil vermeye çalışıyorlar ve muvaffak oluyorlar. Bir kız, elinde bir buket taşıyordu. Tabiatın ince sanatına hayran oldum. Bir ayçiçeği büyüklüğünde siyah bir karanfil. İlk defa görüyorum. Hercai menekşelerin akla hayret veren güzelliği, sümbüllerin, lelelerin bütün yeryüzünde görülmemiş şekilleri var. Esansçılık büyük bir servet getiriyor. Çiçeğe karşı iptila şeklinde bir heves göze çarpıyor. Elinde çiçek taşımayan kız ve kadın yok denebilir. Balkonlardan pencerelerden bahar taşıyor gibidir. İnce zevk, ince sanat, Hollanda'ya hâkim olan iki büyük kuvvet ki onlara başlı başına bir vasıf veriyor.

Büyük şimendifer köprüsü döndü, bize yol açtı. Barakanın içinde bir tek insan düğmeye basıyor. Koca çelik kitlesini istediği gibi harekete geçiriyor. Elektrik kuvveti değil, insanların zekâ kudreti... Ben de bu cemiyete mensup olduğum için olacak. İnsanın büyük eserine baktım, göğsümün içinde tatlı bir gurur duydum.

Saat dört buçuk. Artık Hollanda sularını terk ediyoruz. Cenup istikametinde son sürat yol alıyoruz.

- Biskaya-

ATLANTİK GECELERİ*

Gece onda Padokale'yi geçiyoruz. İki sahil donanmış gibi gökyüzüne binlerce elektrik ampulünden dalga dalga aydınlık aksediyor. Belli ki bir tarafı Fransa bir tarafı İngiltere. Biz küçük medeniyet parçası... İki büyük medeniyet ülkesinin arasından gece karanlığında bir gölge gibi geçiyoruz. Işıkların ince helezonlar hâlinde aksettiği durgun ve karanlık bir deniz üstünde cenuba doğru akıp gidiyoruz.

Sabah... Maşrıktan pembe bir ışık hâlinde doğdu. Lacivert sathın üstünden erguvani bir gölge geçti. Enginlerden gelen sessiz ve kabarık dalgalar gemiyi bir beşik gibi hafif hafif sallıyordu. Atlantik'in bu kadar sessiz ve nevâzişker²² olduğu anlar pek nadirdir. Fakat hanımlar yine dert yandılar.

- Ne deniz!.. Ne deniz!.. diyorlardı. Sabaha kadar öğüre öğüre canımız çıktı.

Onların fikrinde gemi sallamayacakmış...

Haliç'te iki çifte piyade ile Kağıthane safasına çıkar gibi geminin yumuşak su sathı üzerinde kayıp gitmesi lazımmış.

* *Vakit*, 30 Ocak 1940.

22 (Farsça) şefkatli, yumuşak. [e. n.]

İçimden çok istedim. Biskaya'da şöyle küçük bir sürpriz... Hem geminin muvazene derecesi tecrübe edilmiş olur hem de deniz nedir, dalga nedir şöyle küçük bir malumat nevinden bir fikir hasıl edilirdi.

Bir tarihte hatırlarım. On iki bin tonluk Arabik isminde bir İngiliz gemisiyle Gaskonya'da bir denize tutulmuştuk. Denize tutulmak değil iki büyük dalga çarpıştı. Bir uçurum açıldı. Koca gemiyi bir şarap varili gibi yuttu, kapandı. Panik hâlâ gözümün önündedir. İnsanların ölüm ve tehlike anında çıkardıkları acı ve vahşi sesi ilk defa işitiyordum. Bu ses, bu uluma, haftalarca kulaklarımdan eksilmedi.

Geminin su almayan yeri kalmamıştı. Çantalarımız kamaramızı basan sel dalgaları üstünde yüzmeye başlamıştı. Lombozlardan, makinelerin içinden nehirler boşanıyordu. Salonun bütün avizeleri binlerce parçaya ayrılmıştı. Büfede bir tek şişe, bir tek sağlam tabak kalmadı. Bir denizaltı gemisi gibi tekrar denizin üstünde yüzmeye başladığımız zaman hatırladık. Bu körfez biri şimali şarkiden, biri cenubi garbiden gelen Golfstream dedikleri iki büyük akıntının çarpıştığı bir yerdir.

Su sathı yüksele yüksele bazen yirmi metre irtifayı buluyor.

Gemi korkunç dalgalarla boğuşuyor, tekne olduğu gibi yüksekten uçuruma yuvarlanıyor. Artık ne geminin muvazenesi ne makinenin kuvveti ve ne dümenin idaresi mevzu bahis değildir. Bu boşluğa doğru bir nevi sükûttur. Nitekim önümüzde bir buçuk mil mesafede bir şilep gidiyordu. Onu bir daha görmedik. Batmış olması kuvvetli bir ihtimaldi.

Ben denizi işte o gün anladım. Asabımın üzerinde ölümün ürpertisini duydum. Artık bilmem çok genç olduğum için miydi? Dünya hasreti ondan sonra içimde bir acı, bir matem gibi yer etti. Bana hayatı ve güzel tabiatı sevdiren tehlike ve ölüm korkusudur. Hayatı arızasız geçenler bu zevki bilmiyorlar. Mukadder olan akıbet karşısında boş yere telaş ve heyecan gösteriyorlar.

Hâlbuki büyük tehlikelere atılanlar, Atlantik'te seyahati göze alanlar her şeyden evvel imanlarını kuvvetleştirmelidirler. Ölüm ve tehlike insanları arzın ek yerlerinde çeker bulur. İnsana ölüm mukadder değilse ölmeyeceğine kani olmalıdır. Yoksa hayat her yerde insanlar için bir nevi azap ve bir işkencedir.

Bu sefer Atlantik o kadar sakin ve uysaldı. Denizin sathında bir kırıışık yoktu. Yalnız için için bir kaynaşma, derinden derine bir boğuşma oluyordu.

Artık içinde neler vardı kim bilir? Asırlardan beri yüz binlerce insan cesedinin kaynayıp gittiği bu ölüm yuvasında facianın sayısı mı olur? Dört bin mile yakın uzak sahillerden esen ölüm havası şu karşiki pembe çizginin üstüne korkunç fırtına bulutlarını yığarken eski denizciler yelkenlerini açar, altlarında ahşap bir tekne ile Büyük Okyanus'a açılırken yüreklerinde aynı dindarane tevekkülü taşırlardı. Seksen bir bin tonluk Normandie²³ ile o zamanın beş yüz tonluk yelkenlisi arasında hiçbir fark yoktu. İnsanlar makinelerle beraber kuvvetlendiler. Fakat kuvvetlendikçe kudretten

23 SS Normandie: 1935'te suya indirilen Fransız yapımı transatlantik. Hizmet vermeye başladığında döneminin en büyük ve en hızlı yolcu gemisiydi. [e. n.]

düştüler. Şimdi bilmem canlarını o teknelere emniyet edecek denizci var mıdır?

**

- Bir denizaltı gemisi...

- Zannetmem. Belki bir gemi enkazıdır. Kulesi de görünmüyor.

- Fakat bakınız, süratle hareket ediyor.

Görünen şey biraz sonra kayboldu. Gaskonya'da balina avcılığı yapıldı. Şimdi nesli kesilmiş deniyor. Fakat kim bilir belki bir iki aile kalmıştır ve herhâlde o karartı bir balınadır. Sabah, çok erkendi. Dünyanın dört ucundan akıp gelen gemiler hemen aynı rota üzerinde pek yakınımızdan gelip geçiyorlardı. İnsan onlara bakarken gözleri rüyaya dalıyor, kim bilir hangi arzdan hangi iklimden gelip geçen bu dünya habercilerinin peşinden sürüklenip geldikleri binbir sergüzeşt arasında uzun ve üzüntülü hayatı düşünüyor. İnsanların bir lokma ekmek için katlandıklarını gözünün önüne getirerek kendi hayatını, kendi sergüzeştini mukayese ediyor. Bu tahlilden, bu tahayyülden fertle cemiyetle beraber beşerin hayatı, beşerin kitabı vücuda geliyor.

Saat yediye gelmişti. Büyük bir transatlantikle karşılaştık. İngiliz tipi bir gemi. Hindistan yolundan geliyor, Şark'ın servetini, Şark'ın emtiasını dünyanın bir ucundan öbür ucuna taşıyor. Para kazanmanın yolunu bulmuşlar. Durmadan dinlenmeden servet yapıyorlar. Dünyalarını tamir ediyorlar.

Önümüzden yüzlerce milletin bayrağı dalgalanarak gelip geçti. Bunların içinde biz bu kadar asırlık denizci millet neden yokuz? Mahsulatımızı Bulgar ve İtalyan gemileri

taşıyor. Servet oraya akıyor. Hâlbuki dünyanın en zengin bir milleti olabilecek bir vaziyetteyiz. İki bin mile yakın uzun bir sahilimiz var ve bu denizlerde dolaşmak hakkına birçok milletlerden fazla biz malikiz. Evet, niçin zengin olmuyoruz? Pire liman reisi Yunanistan'ın faaliyet hâlinde bin şilebi olduğunu söylemişti. Biz onun onda biri değiliz. Hiç olmazsa bu mertebeyi bulmalıyız. İhracat servetimiz az değildir. Milyonlar her gün başka memleketlere akmaktadır. Saat sekiz olmuştu. Birdenbire kesif bir sis bastırdı. İki tarafımızda düdük sesleri ve bazen pek yakınıımızdan meçhul bir geminin hayali gelip geçiyordu.

Bu kalabalık yol üzerinde çok tehlikeli bir vaziyete düştük. Bir gemi işaretimizi anlamadı. Üzerimize doğru geldi. Müsademe muhakkaktı. Fakat gemimizin çifte pervaneli olması manevra kabiliyetini fazlaştırıyordu. Seri bir dönüşle vaziyet ancak kurtulabildi. Tam iki saat bulutlar içinde seyrettik. Sis açıldığı zaman etrafımızda birçok geminin borda bordaya geldiğini gördük.

Gaskonya üç gün sürdü. Dördüncü sabahı Portekiz sahillerindeyiz. Gecelerimiz eğlenceli geçiyor. Gençler fırsat buldukça bir tango, bir rumba koyuyorlar. Cilalı parkelerin üstünde saatlerle dönüyorlar. Ne kadar olsa genç ve hassas ruh. Gecenin sükununu dinliyor, yıldızların denize akseden hayaline bakıyor, denizin renginden, gökyüzünün ışıklarından ilham alıyor, kuvvet alıyor, gülüyor, söylüyor, neşeleniyor. Günün gamlı çehresini, gecenin karanlık ruhunu bir ışık, bir çiçek gibi şenlendiriyor, aydınlatıyor. Gün geçiyor, akşam oluyor. Mesafeler kısala kısala yolculuk nihayete eriyor.

Ertesi sabah İspanya sahillerine geçiyoruz. 18 Ağustos 8.30'da Cebelitarık Boğazı'ndayız. Gün batarken kalenin

önünden geçiyoruz. Geride bıraktığımız uzun yol bir çöl gibi sararmış, enginlere kızıl bir duman inmiş. Tunca sahillerinin üstünde akşam yıldızı parlıyor. Bir taraftan ışıklar sönüyor, bir taraftan yeni ışıklar doğuyor. Solgun denizin üstünden kızıl duman çekilmiş, ta uzaklarda Atlantik geceleri başlıyor...

18 Ağustos 1939, Cebelitarık

TAHTELBAHİR KORKUSU*

Cebelitarık'ı geçtikten sonra arkamıza bir denizaltı gemisi takıldı. Bizi yirmi beş otuz mil mesafeye kadar takip etti. Bayrağı yoktu, milliyeti malum değildi. İngiliz veya Fransız olsaydı bir dost devletten hüviyetini gizlemezdi. Belki Afrika sahillerinde gözcü bir İtalyan tahtelbahiri olabilirdi. Ortalık kararıyordu. Fakat o, dümen sularımızı takip ederek bizimle beraber hemen aynı çizgi üzerinde seyrediyor; gecenin karanlığında pervanelerden fışkıran fosforlu köpükleri başa alarak alev alev üzerimize geliyordu. Herkeste lüzumsuz bir heyecan...

- Ya düşman tahtelbahiri ise? Haberimiz olmadan bir torpil atarsa...

Düşman tahtelbahiri de ne demek? Düşünülmeden sarf edilmiş bir cümle. Sanki harp ilan edilmiş, biz, herhangi bir devletin karşısında, dost düşman diye tefrik yapıyoruz. Biz temenni ederiz hiç kimse ile düşman olmayalım...

Fakat ne denir? Sınır hâli... Arkamızdan patlayıcı bir şey geliyor, yüreğimizde her an bir infilak endişesi var. Şaka

* *Vakit*, 8 Ocak 1940.

derken galiba birbirimize telkin yapıyoruz ki içimizi âdeta bir korku sardı. Biri topuğunu biraz hızlı yere vursa sekizi birden sıçırıyor.

- Böh!..

Der demez bir çığlık kopuyordu. Mamafih fena da olmadı, neşelenmek için bundan iyi vesile mi olur?

Herkes küpeşteye dayanmış tahtelbahire bakıyor, muzibin biri kumanda veriyor:

- Ökçeler yere...

- Pat...

Hep birden bir sıçrama, çığlık çığlığa feryatlar... Eğer tahtelbahirdekiler işitiyorlarsa mutlaka onlar da gülüyorlardır.

Masanın üstüne bir yumruk:

- Şangırrrr...

Feryat edenler arasında elini kalbinin üstüne götürerek baygınlık geçirenler bile vardı. Eğer hakikaten şöyle uzaktan bir infilak olsa torpil, kazaen kendi kovanının içinde patlasa gemide kimse kalmayacaktı. İsabet vakti olmadan hepimiz kalp sektesinden vefat ediverecektik.

Böyle ani infilaklardan benim de maneviyatım biraz kırık-tır. Şeria Muharebeleri'nden birinde bir kaza geçirdim: Vadi-i Şuayip'ten geçerken atımla beraber uçuroma yuvarlandım. Başımın üstüne düştüm. Çok şiddetli buhranlar geçirdim. O zamanlardan beri gece uyumam, dörde beşe kadar çalışır, sabaha karşı yatağa girerim. Soranlara:

- Aşk böyledir, diyordum. İptida insanın aklını alıyor, sonra uykusunu...

Bazen insanlar da olmuyor değil. Şaşkın şaşkın yüzüme bakıyor:

- Bu yaştan sonra nasıl mı olur demek istiyor kim bilir? Harbin o sıkışık zamanında beni cepheden alıp İstanbul'a göndermeye mecbur olmuşlardı. Bugünkü Şarki Erdün Hükûmeti'nin merkezi olan Amman İstasyonu'nda trene binerken sekiz bombardıman tayyaresinin hücumuna uğradık. Gizlendiğimiz yer başımızın üstüne yıkıldı, toprak altında kaldık. İstanbul'a gelmekten ziyade, aylardan beri asabımı bozan bu infilaklardan kurtulacağım için seviniyordum.

Bizi istasyonda sıkıştıran tayyareler dönmüşler, çadırılı ordugâhın üzerine yirmi kadar bomba atmışlar.

İstanbul'da bir mektup aldım. İnzibat zabiti bu bombalardan birinin benim çadırıma düştüğünü yazıyordu. Ya içinde olsaydım!.. O kadar sevindim ki...

İstanbul'da, o her gün bizi, tatlı uykumuzdan uyandıran ani infilaklardan masunduk. Fakat bir gün, gökyüzünde kıyamet koptu:

- Amerikan tayyareleri geldi, dediler. Başımı gökyüzüne kaldırdım. Aman Allah ne göreyim? Halt etmiş Amman'dakiler. Her biri birer transatlantik gibi üzerimize geliyor.

- Korkmayın bir şey yapmaz, dediler. Onlar keşif tayyaresi.

- Gravvv... Gravvv...

Hangi keşif? Ölüm makinelerinin sunturlusu... Birkaç saat sonra haberini aldık:

- Beyazıt'ta dört, Mahmutpaşa'da yedi şehit...

Keşif tayyaresi ha!.. Sporun tadını almışlardı. Artık her üç günde bir İstanbul semasını ziyaret etmeden rahat edemiyorlardı. Keşif tayyaresi...

Bir şey değil, bizimkiler güya Üsküdar'dan top atarlardı. Ne kadar şarapnel parçası varsa evin bahçesine düşerdi. Düşmanın bombasıyla değil de kendi top ateşimizle de ölmek vardı. Oturduğum ev, tam yerinde, Alman sefarethanenin altındaydı. İki gözüm nişancı Amerika pilotları... Sefarethaneye bomba atacağız diye mütemadiyen bizim tavukların kümeslerini döverdi. Bir defasında zavallı bir kazımı öldürdüler, ona hâlâ yanarım. Mamafih bomba parçasıyla yani demirden bir alet-i ceriha ile ölmüştür, yenmesi şeran caizdir dedik ve yedik.

Bir gün gene sefarethaneye bomba atıyorlardı. Bahçe duvarının üstüne bir bomba düşmüş fakat patlamamış. Biz yukardan bir hışırtı işittik fakat ne olduğunu anlamadık. Aradan on dakika geçmedi. Hizmetçi kızın kucağında sivri bir şey... Tıpkı yangın söndürmeye mahsus minimaxlara benziyor. Ben derhâl anladım, hemen koşarak kızı kucakladım. Bombayı elinden yere bıraksa küçük bir sadme kâfiydi. Merdivenlerden ininceye kadar zaten kendimden geçmiştim. Kapının önüne biriken polisler seslendim. Hemen yetiştiler, beni bir azaptan ve heyecandan kurtardılar.

- İstanbul sizin olsun, diyordum. Benim siperim buradan bin kat emin...

Onun için heyecan göstermekte hanımların hakkı vardı. İnfilak kelimesi haddizatında korkunç mana ifade eder. Yer yarılr, dünya çöker, insan berhava olur...

Bazen tehlikeli bir mıntıkadan geçerken bize birer de el bombası verirlerdi. El bombasını beraber taşımak her an berhava olmaya namzet bulunmak demektir. İnsana onun heyecanı yeter. Onun için kimse görmeden usulcacık bombayı bir taşın kovuğuna sokar, hayvana öyle binerdim, neşem dünyayı tutardı...

Tahtelbahir bir aralık geri kaldı, geminin karanlığında uzaklaşa uzaklaşa kayboldu. Artık dost muydu, düşman mıydı? Onun münakaşasını hanımlar yapıyordu.

18 Ağustos 1939, Cezayir

CEZAYİR'DE BİR GÜN*

Yedi buçukta Cezayir...

İlk temas benimle oldu. Karantina motoru ihtilata müsaade olup olmadığını sorarak doktorunu çıkardı. Doktor, güler yüzlü sevimli bir Fransız genci... Beni senelerden beri tanıyormuş gibi elimi hararetle sıkarak:

- Hoş geldiniz, meslektaş... dedi. Sizi kontrol için gelmedim. Bu bir formalitedir. Daha ziyade meslektaşlarla tanışmak için vesile oluyor.

Filhakika hiçbir Avrupa limanında bizden patenta sormadılar. İçinde hekim bulunan sefain hiçbir kayda tabi tutulmuyor.

Doktorla uzun uzun görüştük. O da galiba biraz siyaset meraklısı... Benden Almanya hakkında izahat istedi.

- Biz hazırız, diyordu. Geçilmesi mümkün olmayan müstahkem kalelerimiz var. İstedikleri zaman başlarını vurabilirler.

* *Vakit*, 24 Ocak 1940.

Bir kahve, bir likör ikram etmek istedim. İştahsızlık gösterdi. Bir Türk sigarası verdim, ona dayanamadı. Fakat aldı, cebine koydu.

- Şimdi vazife halindeyim, diyordu.

O zamana kadar polis kontrolü de bitmişti. Şehre çıkmak serbestti. On gün süren uzun deniz seferinden sonra içimizde toprağa basmak için âdeta bir heyecan vardı. Vakit kaybetmedik. İskelede otomobil hazır. İlk iş bankaya gidip para değiştirmek olacaktı. Şoför zaten alıştı:

- Siz buyurun, dedi. Ben biliyorum.

Ne zamandan beri ilk defa anladığım bir dille konuşuyorum. Arapçayı esasen iyi bilirim. Kendi memleketimdeyim gibi içimde sevinç duyuyorum. İşaretle dert anlatmak benim için tahammül edilmez bir azaptı. Zaten çoğu, işareten bir şey anlamıyordu. Boğuldum. Şimdi burada herkes tarafından anlaşıldığımı gördükçe yeni dile gelen çocuk gibi seviniyor, lüzumlu lüzumsuz önüme gelenle konuşuyordum. Şoförle konuştum, vatmanla konuştum, banka memuruyla içli dışlı oldum.

Tezgâh başında sütlü kahve ile brioche veriyorlar. Tezgâhı idare eden Bordeauxlu bir genç. Şapkamın üstündeki ay yıldızı görür görmez Türk olduğumu anladı. İşini gücünü bıraktı artık bana neler sormadı...

Biraz ötede bir şekerci dükkânında şuh ve güzel bir Fransız kızı vardı. Etrafa neşe ve işve saçıyor, esasen ben de gevezelenmek için vesile arıyorum, ona yanağındaki çukuru sordum:

- Ah, ne yazık! dedim. Galiba bir ameliyat yeri.

- Tuhafsınız, dedi. Hiç ameliyat yeri olur mu?

- O hâlde bir kaza geçirmiş olacaksınız.

Gülmekten katılıyordu:

- Niçin, sizin kadınlarınızda yok mu?

- İnanınız ki yanak üzerinde böyle hilkatten bir sikatriz²⁴!..
İlk defa görüyorum.

- Ne sikatriz? Benimle alay ediyorsunuz.

- Mamafih size pek çok yakışmış, yanağınızın üzerinde güzel duruyor. Ah, ne olur, makinem yanımda olaydı. O güzel çukurun resmini alır, bizim madama gönderirdim. Kim bilir nasıl derin bir hayret içinde kalırdı. Mutlaka o da yanağına ameliyat yaptırmaya kalkardı.

- Ameliyat demeyiniz, rica ederim. O doğuştan olur.

- Demek siz böyle doğuştan güzelsiniz. Gülünüz bir kere rica ederim. Bir daha gülünüz.

Kız yerlere seriliyor. Gelen geçen başlarını uzatıp içeriye bakmaya başladılar. Daha fazla gülmek olmayacaktı:

- O hâlde bu paket burada kalsın, döner ve alırım mat-mazel...

**

Cezayir, bugün yüz bin insanın refah içinde yaşayabileceği büyük ve medeni bir şehir hâline gelmiştir. Bundan yarım asır evvel Osmanlı padişahlarının yüzlerini çevirip bakmaya tenezzül etmedikleri küçük Cezayir kasabasını şimdi tanımayaya imkân yoktur. Şehir, sahil boyunca genişlemiş, karaya doğru derinleşmiştir. Eski karanlık ve dar sokakların yerine geniş bulvarlar, asfalt caddeler açılmış. Parklar, apartmanlar

24 Yara izi. [e. n.]

yapılmış. Cezayir, her türlü fen ve sanat vasıtasının modern bir şekle koyduğu büyük bir medeniyet merkezi hâline gelmiştir. Paris'te, Parisli ne yiyor ve giyiyorsa burada da şık ve zengin camekânların içinde aynı şeyleri bulmak mümkündür. Burada yerli kendi evinde yaşıyor; Fransız, kendi memleketinde gibi ömür sürüyor.

Fakat Cezayirli, elli sene evvelki Cezayirlidir. Halı döşeli yumuşak sedirlerin üstünde bağdaşını kurar, Hindistan cevizinden nargilesini fokurdadır, esrarını çeker, ayaklarının parmaklarını karıştıra karıştıra Anter'le Abele'yi hikâye eder. Üstünde hâlâ mavi entari, arkasında hâlâ beyaz bornoz, çarşıda pazarda bir şehirli gibi değil, şehirlisi de bir köylü, bir fellah gibi dolaşır. Yedikleri şey; kuru bakla, nohut suyuna tirit, içtikleri şey; hurma rakısı, zencefil suyudur. Fransız ilmi, Fransız medeniyeti onları bir parmak yükseltmemiştir.

Şimdi galiba yavaş yavaş uyanmaya başlamış olacaklar ki Fransızların mektep açmamasından (Arap mektebi demek isterler), millî hisleri, millî cereyanları günden güne öldürmekte olduklarından müştekidirler.

**

Bir şehri gezmek için tramvaylardan, otobüslerden daha pratik vasıta mı olur? Terminüse kadar bir bilet alırsınız, ondan iner, bir başka istikamete gidene binersiniz. Ben, üstelik elli frank verdim. Bir de hususi otomobil tuttum. Şehrin girip çıkmadığım bir tek sokağını bırakmadım.

Avrupalıların şehircilik işlerinde muvaffakiyetlerinin bir sırrı olsa gerek. Dün bir çöl, bir harabe hâlinde bıraktığımız Derne... Biraz ötede, Derne'den daha çok mamur olmayan Trablus, gözümün önüne geliyor. Bugün bir de Cezayir'e

bakıyorum. Mısır'ı, Suriye'yi, Filistin'i daha yakından tanımırım. Daha uzaklara gitmeye ne hacet?.. Birkaç sene evvel alelade bir kumluktan ve bataklıktan başka bir şey olmayan İskenderun, şimdi zarif bir sahil şehri olmuştur. Yolları kâmilten asfalt döşelidir. Köyleri ve kasabaları birbirine asfalt şoselerle bağlıdır. Asıl dikkate şayan olan şey şu ki Fransız hükûmeti bütün bu imar işleri için kendi millî kazancından da on para sarf etmiş değildir. Avrupa ve müstemlekelerinde, belediyelerimizin tetkik etmeleri lazım gelen cihet budur. Hatta bence büyük Avrupa şehirlerinden ziyade, memleketlerde bu tetkikatla meşgul olmak daha faydalı olur. Paris'in sokaklarını, Berlin'in saraylarını, Washington'un seksen katlı apartmanlarını görmekten bizim için ne fayda beklenebilir?

Yirmi beş sene evvel Suriye'de yol yoktu. Cemal Paşa ordusunun topları, tahta traversler üzerinde ve asker sırtında kanala nakledildi. Suriye'de yol siyaseti onun gününde başlar. Bir de bugünkü Suriye'de Fransızların vücuda getirdiği eserler var. İnsan, bu azametli farkı görünce mesai gözünün önünde büyüyor. Muvaffakiyetin sebepleri bir muamma hâlinde muğlak ve karanlık görünüyor...

**

Şehirde öğleden sonra bir gezinti yaptım. Fransızlar burada, Paris salonları için süs ve çiçek yetiştiriyor. Egzotik nebatat müzesi, dünyanın en zengin müessesesi hâline gelmiştir. Palmiyelerin envaı, gülün ve karanfilin yüzlerce eşkâli, al lale, beyaz zambak... Ful... Mimoza...

Yarım asır evvel bir çöl parçası olan bu topraklar en zengin ve en leziz mahsul veriyor. Güneşten kaya kesilmiş topraklara,

kuyulardan cetveller açmışlar. En kokulu ve lezzetli portakal ve mandalina bahçeleri vücuda getirmişler.

Fakat zavallı köhne Cezayirli!.. Onun, dünya işleriyle alakası yok. O ahiretini tamir etmekle meşgul. Halı döşeli yumuşak sedirin üstüne bağdaşını kurmuş Hindistan cevizinden nargilesini fokurdatarak esrarını çekiyor.

20 Ağustos 1939, Cezayir

İSTANBUL YOLUNDA*

-20 Ağustos Pazar-

Kömürümüzü aldık, Cezayir'den hareket ediyoruz. Davetlilerimizi iskele başında uğurladık ve derhâl palamarları²⁵ aldık. Hareket saati altı buçuk. Buradan itibaren beş günlük yolumuz var. Afrika sahillerine yakın geçiyoruz. Küçük bir ay parçası, durgun suların üstünde bir cam parçası gibi parlıyor. Çöllerden ılık bir rüzgâr esiyor.

Koca Libya çölü... O da şimdi istismar edilecek bir hayat sahası oldu, mahsul ve servet vermeye başladı. Avrupa'nın elinde bir silah olan bu iddia, her yerde hayalimizi tazip etmektedir.

Maalesef mazide bu böyle idi. İtalyanlar Trablus'a çıktıkları zaman, hepimiz haritaları açtık, baktık. Kocaman bir ülke... İtalyanlar ona, Libya kıtası dediler; bu ismi büyüttüler ve nazarlarımızı tarihe çevirdiler. Çölün tarihi mi olur? Mesela biz, İhtilal-i Kebir'i²⁶ İstanbul'un fethi kadar iyi bilirdik de, Trablus çöllerine ait şöyle malumat kabilinden küçük bir

* *Vakit*, 29 Ocak 1940.

25 Gemileri iskeleyle bağlamaya yarayan kalın halat. [e. n.]

26 Fransız Devrimi. [e. n.]

bilgimiz bile yoktu. Fikri Hoca, Antalya Tarihi'ni yazmamış olsaydı oralarda kimler saltanat sürmüş, Osmanlılardan evvel başka hangi Türk hükûmdarları gelip geçmiş, biri sorsa bön bön yüzüne bakıp kalacaktık. Trablusgarp deyince gözümün önünde Abdülhamit'in en korkunç menfası olan Fizan çölleri tecessüm ederdi. Memleketten bizi âdeta ürkütmüşlerdi. Fizan, şimdi bir mamuredir. İtalya'da doğan çocuk, orasını verimli bir hayat sahası olarak tanıyor; coğrafya ve tarih hocaları, İtalyan gencine çölü sevdirmek için eski Roma satvetinden şanlı efsaneler okuyor...

İtalyanlar işgal ettikten sonra, Habeşistan bile dünyanın gözünde büyümeye başladı. Zengin madenleri, bereketli toprakları, balta değmemiş ormanları, suları, yağmurları var deniyor; menevişli kaplan derileri, altın yeleli aslan sürüleri, güzel renkli yılanları, su samurları, eski bir efsane gibi dillerde dolaşıyor. Kimin gözünde büyüzmez?

Ben bile hatırlarım. O zamanın İmparatorlar İmparatoru Menelik, Abdülhamit'e devekuşu tüyleri, yabani katır, güzel renkli kuşlar gönderirdi. Koca şemsiyesinin altında saltanat süren o maskara Necaşi'ye bu güzel ülke yaraşır mıydı? Ona iptidaları çok acımıştım. Hatay davasında, aleyhimizdeki cereyanlara niçin karışmıştı, bilmiyorum. O günden beri içimde bütün merhamet duyguları silindi.

Mamafih ben Habeşleri severim. İçlerinde hoşuma giden ne ince ve zarif tipler vardır. Ayaklarını görmek istemem. Onlar bir felakettir. Somalilerin arasında şimdi ismi hatırımda olmayan bir kabile var. Kadınlarının dudakları kırmızıdır. İnsan, vücudunun inceliğine ve zarafetine bakınca makyaj yapmış bir Avrupalı kadın vehmine düşüyor. Josephine Baker gibi değil. Küçük ağızlı, ince dudaklı, sedef dişli, çekme

burunlu harikulade bir tip ki bunlardan birine, Cidde ile Mekke arasında bir otomobil istasyonunda rast gelmiştim. Çizgileri o kadar ince ve asil görünüyordu, bir an için başımın üstünden bir rüzgâr esti. Fakat onun da ayakları bir felaketti.

İtalyanlar en ziyade ırklarının değişmesinden bunun için menediyorlar. Bunun için bir de kanun neşretmişlerdi.

Yemen için de ne kadar efsane dinledik. Oraya gidenler, mutlaka karılarının üzerine evlenirlerdi. Şimdi orada Türk melezi bir nesil vardır; Yemen'in en güzel kadını onların arasından yetişir.

O devirde bizi, Yemen'den de ne kadar ürkütmüşlerdi. Dünyanın en zengin kahve mahsulünü veren ve toprakları o cennet gibi Sana'yı, bir cehennem gibi tavsif etmişlerdi. Giden, bir daha dönmüyordu. Koca imparatorluğun maneviyatı kırılmıştı. Hâlbuki Yemen bugün Ceziretü'l- Arap'ın en zengin bir kıtasıdır: İklim itibariyle hemen hemen Mısır'ın eşidir. Bilmem niçin, bizi, kendi yurdumuzla, kendi müstemlekemizle adeta tedhiş ederlerdi. Hayatımda muamma olan ve nihayete kadar muamma kalmaya mahkûm bulunan buna benzer birçok bahisler vardır; anlaşılması mümkün değildir. Ecdadımız fethetmişler ve galiba fethettikleri yerleri de beğenmemişler...

Tarihte o ne müthiş akındır. Ve sonra bütün o gayretler ve bahadırlıklar ne feci bir felce uğramıştır.

Bu, mahlukatın canına kıyıp da av eti yemeyen zalim avcının istighnasına benzer. Zaten çekilen ceza, o ataletin, o miskinliğin müstahak olduğu akıbet değil miydi? Fakat bizim ne günahımız vardı?

Hakiki sevgi ile bu topraklara bağılı olanlar, iradeyi ellerine almamış olsalardı, az kaldı, yurt elden gidiyordu. Binaenaleyh yeni nesle iptida bu sevgiyi aşlamak lazımdır. Türk genci, İstanbul'u, Ankara'yı, İzmir'i sevdiği kadar Van'ı, Muş'u, Siirt'i de sevebilmelidir. Bunun için yegâne pratik çare, memleketi gençliğe tanıtmaktır. Seyahat zevkinin artması memlekete alakayı da ziyadeleştirir.

Ben Trablus'un, Arnavutluk'un, daha düne ait bir hatıra olan Suriye, Filistin ve Irak'ın elimizden nasıl çıktığını pek iyi hatırlarım. Hepsinde de sevgisizliğin ve alakasızlığın tesiri vardır. Fakat bugün yurdun bir karış toprağının elden çıkmasına rıza gösterecek bir tek fert var mıdır? Herkesin içi sevgi ve imanla doludur. Nefer, eline silahını alırken niçin öleceğini biliyor; ölüme şevkle ve hevesle koşuyor. Çünkü müdafaa ettiği toprak kendi yurdudur.

Türk gencini hayata yetiştirirken üzerine titrenecek en mühim süje bu olmalıdır.

Hicaz Kralı İbn Suud, telsiz telgrafı öğrenmek için Londra'ya, Yanbu'dan bir genç göndermişti. İki sene Londra'da kaldı ve Yanbu'ya döndü. Yanbu, Kızıldeniz'in kenarında, Tuzluçöl'e giden kumlu sahilin üstünde, birkaç yüz köstebek yuvasından mürekkep bir harabedir. Londra'da yaşayan bir insanın Yanbu'yu hatırlaması akıldan bile geçmez. Fakat ben o genci gördüm, rıhtıma çıkar çıkmaz eğildi, vatanının toprağını öptü. Yurt sevgisi, vatan aşkı, bütün heyecanların üstündedir. Onu çocuklarımıza aşlamak, her şeyin önünde gelen bir vazifedir. On sekiz milyon, kırk milyonluk kuvvete bedel olur. Spor ve eğlence sonra...

Ay batmıştı. Fakat sahil, bütün gece gözlerimizden kaybolmamıştı. Afrika o gece bir fecri içinde yaşıyordu.

Ertesi gün, açık denizde uzun bir mesafe katettik, gün batarken Adriyatik hizalarına geldik. Uzaktan Sicilya görünüyor; mavi bir duman içinde İtalya'nın cenup sahilleri seçiliyordu.

Ayın yirmi üçünde Matapan Burnu'nu döndük ve o gece de Adalar Denizi'ne dâhil olduk. Ege... Kendi yurdumuz, kendi denizimiz... Bütün gün yol kesmeden hep aynı süratle Boğaz'a doğru akıp gidiyoruz.

Su cereyanlarına karşı makûs bir kuvvet var, bizi o sürük-lüyor; güzel İstanbul'un renkli ufuklarına çekip götürüyor.

25 Ağustos 1939, İstanbul

SEYAHAT NOTLARI

GEMİ HAYATI*

- Oooh beyefendi... Lüks salonlarda yan gelmiş oturuyor. Kamarotlar emre amade... Nefis yemekler, radyolar, grama-fonlar, piyanolar, çeşit çeşit yolcular, türlü türlü memleketler, temiz hava, mavi deniz... Sonra birinci sınıf gemide doktor. Kırk yılda birinin başı ağrıyacak da beyefendi bir aspirin lütfedecek. Bütün yorgunluk ve mesuliyet bundan ibaret. Avuç dolusu para, hürmet, riayet.. Dünyanız iyi... Bakalım ahirette haliniz ne olacak!...

Bunu söyleyen zat, eskiden tanıdığım bir harp zenginiydi. Anadolu'da bir taahhüt almış, Samsun'a gidiyor. Dinledim, hakkı var. Fakat bu, Galata Rıhtımı'nda, çubuğunu yakarak keyifli keyifli gemiye binenlerin düşüncesidir. Ancak denizlerde, bir keçi gibi bacaklarından yakalanarak iskeleye alınan, çantasından sepetinden vazgeçip ancak canını kurtarabilen bir yolcuya sorunuz, o da denizin kahrına nasıl katlanabiliyoruz, ona hayret eder. Sonra, dört gün dört gece yolculuk... Dalgalar arasında hiç çekilir şey mi?.. Akşam Trabzon'dan binmeli,

* *Kurun*, 11 Mayıs 1938.

ertesi gün Galata Rıhtımı'na inivermeli. Bu gibilere deniz, tahammül edilmez bir işkencedir. Fakat bence ne bu, ne o...

Bazen bana sorarlar:

- Bir değil, beş değil, on değil, böyle mütemadiyen deniz üstünde sıkılmıyor musun?

- Niçin, karada mütemadiyen çalışanlar sıkılmıyorlar mı?

Tünel arkasındaki hanlarda, küf kokulu duvarların arasında, gündüz elektrik ışığıyla çalışan insanlar var. Sabah karanlığında yazıhaneyi açıyorlar, güneş yüzü görmeden akşam oluyor. Bu sefer de akşam karanlığında evlerine dönüyorlar. Sabahleyin ayak üzerinde kuru ekmekle bir çay, tekrar yazıhane... Ne o? Beyefendi iş yapıyor, para kazanıyor.

Kalede komisyoncu... Pastırma tomarlarıyla soğan hevenklerinin arasında geçen bir hayat...

Kalem efendisi jurnale yetişecek... Beş dakika geçerse yevmiye gidiyor. Ne yapsın?

Cereyan kesildi, tramvaylar durdu. Sis bastırdı, vapur işlemedi. Bilmem nerenin başvekili geldi, yollar kapandı. Yangın oldu, münakale durdu. Cenaze geçiyordu, ilerlenemedi. Yolun üstünde iki otomobil çarpıştı, tahkikat bitinceye kadar saatler geçti...

Bu, bir olur iki olur. Her gün de bir mazeret-i şeriye ile müdür beyin karşısına geçip inandıracağım diye her hadiseye göre yalan uydurulamaz ya... Onun en iyisi, sabah uykusundan vazgeçip para çantasını evde unutarak lastiksiz sokağa fırlamaktır. Aç karnına spor şayan-ı tavsiyedir. Öğleye kadar başkalarının zevkine, başkalarının hesabına kafa patlatmak da bir iştir. Kuru simitle bir çay... Akşama kadar gene hesap, gene defter. Akşam olunca başı dönerek, gözleri kararak,

ağrıdan şakakları çatlayarak fakirhaneye avdet... Bu da bir nevi hayat.

Hatta onun büyüğü, müdürün bizzat kendisi... Daha müreffeh, daha asude mi yaşar? Bir pazarı vardır, şöyle çoluğu çocuğu alıp gidiş geliş bir Boğaziçi gezintisi yapayım derken gene aynı iş, gene aynı hayat değil mi? Bunun zevk neresinde, saadet neresinde? Bak bak, hep o sokak, hep o köşedeki kırmızı ev. Hep o pencerede oturan pembe takkeli ihtiyar... Aynı bekçi, aynı satıcı. Aynı ses, aynı nağme... Bu da hayat mı?

Harp zengininin hakkı var. Fakat ben saadeti madde ile ölçmüyorum. Benim büsbütün başka zevkim, büsbütün başka âlemim var. Ruhumun gınası var, istighnası var. O, dünyayı benim gözümle görebilse, hadisatı benim ölçülerimle ölçebilse anlar ki bana nazaran o, cemiyet-i beşeriyenin en bedbaht adamıdır. İşte ben bunlardan sıkılıyorum. Harekete o kadar alışmışım ki karaya çıkar çıkmaz başım dönüyor, koşarken önüme bir kuyu rast gelmiş gibi sendeliyorum. Evde geniş karyolada yatarken beni sanki yatağımla birlikte almışlar, Beyazıt Meydanı'nın ortasına bırakmışlar gibi oluyorum. Yataklarımız dar, kamaralarımız basık. Fakat kapımı açıp iki adım atar atmaz geniş ufka, temiz havaya çıkıyorum. Gözlerime renk doluyor, içine ışık doğuyor. Her dakika değişen sahiller, biri ötekine uymayan zevkler, karakterler, küçük küçük vakalar, hadiseler, çeşit çeşit memleketler. İyi gıda, leziz su, bol meyve... İnsan daha ne ister?

Ben hiçbir gün, otomobilim diye esef duymadım. Bilirim ki bu dünya yüzünde, akşam olunca evlerine bir lokma ekmeği götüremeyen açlar, sefiller var. Bir arkadaşım:

- Cebimde elli kuruş olduğu zaman elli bin liralık bir adam gibi başım yukarıda gezerim, derdi.

Parasızlık faziletin düşmanıdır. Fakat gına ve istiğnanın da hayatta en büyük servet olduğunu bilmelidir. Dedikleri gibi, kanaat bir hazine değildir. Zaruretler karşısında teselli bulmanın yoludur. Çölde güneşe bakardım, memleketimin semasında doğduğu için hicranımı avuturdum. Bir yeşil yaprak gördüm, doğduğum evde, penceremin önündeki akasyayı hatırladım. Bir saksı fesleğen benim için bir rüya oldu. Bana aylarca acımı, kimsesizliği unutturdu. Her gün iki yaprak koparır, avucumun içinde buruşturur, memleketimin havasını teneffüs ediyor gibi kokladıkça zevk alır, saadet duyardım. Arafat yolunda bir hacı, portakalı ikiye böldü, yarısını bana verdi. Onu, kabuklarıyla kemirirken aldığım zevki, duyduğum lezzeti unutamıyorum. Seneler geçti, nostalji başladı. Bir akarsu, bir yeşil yaprak gözün görmesi için yedi yüz kilometre mesafe katetmek lazımdı. Bana:

- Denizden sıkılmıyorsun, diyorlar.

Ben çöllerde, senelerce onun hasretini çektim. Bir bardak buzlu su için gözlerimden ateş çıkıyordu. Yanbu'ya hacı taşıyan bir İngiliz gemisinde bayılmışım. Başıma buz koymuşlar. O buz parçasını alarak nasıl titreye titreye heyecanla kemirdiğimi geminin doktoru bir hikâye gibi anlatır, gözleri yaşarırdı.

Şark'a gidenleri görüyorum. İdama sürüklenir gibi korkak bir çekingenlikleri, boyunları bükük melul melul bir bakışları var, insanın içine hüznün veriyor. Şark dediğiniz yerde:

- Ağaç var mı?

- Dağlar taşlar hep orman.

- Su?

- Buz gibi akarsular... Lezzetli ve şifalı kaynaklar. Nehirler, ırmaklar...

- Hava da var. Daha ne istiyorsunuz, Allah'tan ceza mı?

- Demek öyle ha? Iğdır'dan, Karaköse'den daha fena yerler de var.

Trabzon'a gelinceye kadar fikirler değişiyor, yürekler kuvvet buluyor, parmaklarımı birbirine geçirecek gibi sert elimi sıkarak askerce selam veriyorlar:

- Allah'a ısmarladık Doktor Bey. Bizi irşat ettiniz. Teşekkür ederiz.

Zavallı görgüsüz yavrular. Söylediklerimi öyle cankulağı ile dinliyorlar, anlıyorlar ki bütün Türkiye'de, Yanbu, el-Vecih, Konfide gibi menfalar ve cehennemler yoktur. Neşesi geliyor, gururu uyanıyor, şevkle hevesle yoluna devam ediyor.

Kendime bakıyorum, onlara nazaran ben saadet içindeyim. Ayın altı gününü kendi yuvamda, çocuklarımın arasında geçirebiliyorum. Bu tarz yaşamın başka bir zevki, başka bir çeşnisi de var. Günler, devamlı bir tahassür içinde geçiyor. İnsan birbirinden bıkmadan ayrılıyor, birbirini unutmadan kavuşuyor. Malum ya, üç günlük misafirlik sayılır. İzzet ve ikram... Sevdiği yemekler hazırlanır, birlikte gezintiler yapılır; tiyatrolara, sinemalara, konserlere gidilir. Kırılarda dolaşılır, mehtapta denize çıkılır, dostlara ziyarete gidilir, tam üç gün geçip de yüzler ekşimeye başlayacağı zaman tekrar hareket kampanası vurur. Şapkalar çıkar, mendiller sallanır, yeni dostlarla, yeni aşinalarla Boğaz'a doğru süzülürken yeni heyecanlar, yeni tahassürler başlar.

Gemi hayatı başka bir âlemdir. Yaşı ne olursa olsun, küçük büyüğe baba diye hitap eder. Binaenaleyh hepimizin aynı tekne içinde babalarımız, oğullarımız, kardeşlerimiz vardır. Nihayet iskeleyle gidip yolcuları çıkardıktan sonra gemide kalan elli beş altmış kişinin içinde, birbirine hor bakan bir yabancı kalmamıştır. Küçük büyüğü saymaya, büyük küçüğü sevmeye mecburdur. Kendilerinde bu kabiliyeti göremeyenler; baba, oğul, kardeş sevgisi için yüreklerinde yer aramayanlar derhâl fark edilir ve ona ne yapıp yapıp kendi ihtiyariyle gemiyi terk edip gitmek düşer. Hayatının dörtte üçünü bir tekne içinde geçiren, ölürken birbirinin elini tutmaya mecbur olan insanlar için müşterek akıbetler karşısında, bir can bir yürek olmaktan başka selamet yolu yoktur. Camiadan ayrılanlar, ahengi bozanlar, her zaman cezalarını bulmuşlardır. Deniz üzerinde gurur ve tahakküm düşmanı, ölüm ve felakettir. Saniye gelir bir el uzanır, bir can kurtarır. O el, kuvvetin, azametinin değil, sevginin, şefkatin elidir. Denizciler, bu vecizeyi çok iyi anlamış bir zümredir. Ben gemi hayatını biraz da sevgi ve sadakat kaynağı olduğu için idealime uygun buluyorum. Sonra çalışmak ve okumak için bol zaman var. Gemide herkes istediği saatte uyur. İsteddiği kadar uyanık kalabilir.

Kayıtsız hayat... Konfor... Vicdan istirahati...

Bundan zevkli, bundan asude yaşayış mı olur!

- Hasan Bey pokerde bin lira kaybetmiş.

Var da kaybetmiş. Ben niçin kaybetmiyorum? Yok da ondan.

- Deri tüccarı Seyfettin Bey iflas etmiş.

İflas etmiş de ne olmuş? Parasız kalmış. Bunun vehamet neresinde? Olsa olsa bana benzemiştir. Bu da dert mi?

Japonya Çin'i yutuyormuş. İnşallah Çin de Japonya'yı yutar. Bana ne?

İşte denizcilikte bu yoktur. Hiç kimse vazifesi haricinde bir mesele ile meşgul değildir. Onun kendi derdi, kendi âlemi vardır. Bir âlem ki dünya hadiseleri oradan gelip geçer; fakir zengin, genç ihtiyar, binlerce insan kabileleri, ufuklardan ufuklara hicret ederler; genç kızlar, şen kadınlar, denizin kalbinde bin hatıra bırakarak geçip uzaklaşırlar.

Harp zengininin hakkı var. Denizcilikten daha üstün cemiyet hayatı, denizden daha cazip ilham menbâı olur mu?

ESKİ GÜNLERDE POSTA VAPURLARI*

Dünyanın en nefis yemeği önüne konsa, en lüks kamara emrine tahsis edilse, kuş tüyü yatakta yatsa, on garson etrafında pervane gibi dolaşsa memnun olmayan menfi ruhlu insanlara tesadüf ederim. Niçin baklava gibi kesilmemiş de dört köşe yapılmış diye böreğin biçimine kusur bulur; yumuşak yatağın sıhhate mazarratından bahseder; böreği dediği gibi yaptırırsınız, hıfzıssıhhaya muvafık olsun diye altına kıl döşek serersiniz:

- Hayır... Baklava biçiminde börek leziz olmaz, der. Üç köşe daha iyi nüfuz eder. Muska gibi kesmeli. Yataklara kıl yerine talaş doldurmalı. Hava daha iyi nüfuz eder.

İki sefer evvel, Trabzon'a tıpkı bu ruhta, bu akılda bir hanım götürmüştük. Başvekilin yattığı kamarayı açmışlar:

- A... Burası üçüncü mevki, demiş.

- Hayır hanımefendi. Üçüncü mevki değil, burası üst güverte...

- Ben Bremen'de²⁷ seyahat ettim. Onun güverte mevkileri bundan daha konforlu idi.

* *Kurun*, 1 Aralık 1937.

27 SS Bremen- 1928 yapımı Alman okyanus gemisi. [e. n.]

**

Bir tarihte İdare-i Mahsusa'nın Aslan vapuruyla Beyrut'tan İstanbul'a dönüyordum. İsmi üstünde. Hakikaten aslan gibi bir şeydi. Deniz yüklendikçe çatırdar, gıcırda, eğilir bükülür, batar çıkar, dalgalarla boğuşa boğuşa yoluna devam eder, giderdi. Saatte üç mil mi alırdı, dört mil mi? Bilmiyorum. Pos bıyıklı bir süvarisi vardı.

- Gelin çocuklar sofraya, derdi. Allah ne verdiyse... Allah'ın verdiği bakardım. Sığır etiyle pişmiş kuru fasulye... Sade suya imaret çorbası. Lahana kapuskası. Pırasa haşlaması...

Hâlbuki bizim iâşe memurumuz, hakkı inkâr edilmez, bize daha çok iyi şeyler veriyor; meyvesi, tatlısı, hiçbir zaman eksik değil... Maydanozlu levrek, şişte kılıç, ızgara lüfer, zarf içinde barbunya... Etlerin, sebzelerin envaı... Bayanparmağı, dilberdudağı, bülbülyuvası vesaire...

Fakat hanım kızım, Bremen'de seyahat etmiş; somdan mahfazalar içinde istirdiyeler yemiş, sülün etinden sucuk yaparlarmış; garsonlar frak giyerler; beyaz eldivenlerle servis yaparlarmış; ekmek dilimleri parşömen zarfların içinde gelirmiş; kokteyler, viskiler, benediktenler...

A hanım kızım. Topu topu verdiğin günde yüz yirmi kuruş yemek parası. Kahvaltıyı çıkarırsan öğünü elli kuruşa gelmez. Tatlısıyla, meyvesiyle dört türlü yemek yiyorsun. Üstelik bir de diş kirası mı?

Ordövr yokmuş. Fayf oklokti vermiyorlarmış, şingin brod dedikleri gül yaprağı gibi ince kesilmiş, üzerine tereyağı sürülmüş jambonlu sandviç de mi verilemezmiş!.. Geceler uzun. Karnı acıkıyormuş. Biraz havyar ezmesi, haşlanmış yarım

piliç, bir küçük şişe Mader Şarabı... Öyle ya, ne olur, şerefe birkaç şişe Cordon Rouge da açılabilir.

İyi hatırlarım, mesajeri vapurları perşembe günleri Galata Rıhtımı'ndan saat dörtte kalkar; pazar sabahı altıda Beyrut'a vasıl olurdu. Yani iki gün, üç gece... Yemekli birinci mevki için on bir Osmanlı altını verirdik. O günün parasını bugünün piyasasıyla mukayese etmemeli; iştira kabiliyetini göz önüne almalı. Bugünün tam yirmi beş mislidir. Yirmi beş kere on bir 275 eder. Deniz yolları, son iskelesi olan Hopa'ya kadar yemekli birinci mevki ücreti olarak yirmi altı lira alıyor. Hopa bizim gemilerin seyir programıyla İstanbul'a beş günlük bir mesafededir. Ayrıca aile seyahati biletleri üzerinde de yüzde kırk iskonto yapılır. Buna da pahalıdır deyince öfkesinden insanın külahı başından fırlıyor, tüyleri dimdik oluyor.

İnsan bir otomobil tutuyor; canlı balık yiyeceğim diye, bir Büyükdere'ye gidip geliyor; çalgı dinliyor; bir bira, bir bira daha... Böbrek ızgarası, maydanozlu istakoz, kavun, üzüm... Bir hesap... Yirmi beş lira... Mamafih bunu sarf edenin, ben olmadığımı da hesaba katmayı unutmamalı...

Ne diyordum?

Aslan vapuruyla Beyrut'tan kalktık; Trablus, Lazkiye, İskenderun, Mersin, Silifke, Anamur yoluyla Kıbrıs Adası'na geçtik. Yolda kömür bitti, dediler. Para yokmuş, on gün Girit'te havale beklettiler. Yirmi birinci günü Selânik'teyiz. Yirmi dört saat kalacağız, yolumuza devam edeceğiz. Hangi yirmi dört saat? Hangi kırk sekiz saat? Abdülhamit irade etmiş, Yemen'e asker sevk edilecekmiş. Yüzlerce yolcu Selânik'e döküldü. Üç gün sonra Aslan vapuru Hüyde'ye hareket etti. Ben bir otelde yalnız başıma, cebimde üç meci diye ile

kalmıştım. Yafa'ya telgraf çektim. Babamdan para istedim. Galiba yirmi yedinci gündü. Bir Yunan vapuruyla İstanbul'a hareket ettim.

Zavallı Güneysu! Rüzgâr baştan geliyor. Samsun'a altı bin parça yük çıkarıyor. Trabzon'a on saat geç kalıyor.

- Vay efendim vay... Dört buçuk günde Bremen, Hamburg'dan Amerika'ya gidiyormuş. Sanki paçalarımızı sıvayıp gemiyi arkasından biz itecekmişiz gibi, zamanın kıymetini takdir etmiyormuşuz. Pazartesi günü akşamı, hanımı Trabzon'a götürmeyi taahhüt etmişiz de salı sabahı çıkarmışız. Hanım, geceyi otelde rahat bir döşekte istemiş, bizim yataklar katı imiş, dar geliyormuş...

En çok ağrıma giden şey, sesini çıkarmasın diye o kadar yüzüne güldüm, hikâyeler mi söylemedim? Tuhaf tuhaf vakalar mı anlatmadım? Bu gemide kimse dans etmiyor, dedi. Bir ayağım kazaya uğradığı için yalnız onu yapamadım. Fakat ona mukabil, gece yarılarında kadar radyo... Alaturka hoşuma gidiyor, dedi. Arap istasyonlarını açtım. Ondan sıkıldı. Azerbaycan'ı buldum. Erivan'ı çevirdim. Tataristan'ı dinlettim. Daha ne yapalım. Aşağıda Lazların horonuna kadar çeşit çeşit oyunlar, zeybek havaları, kantolar, ud, armonik, gramafon... Daha ne istiyordu bilmem ki... Baş ağrıdı, aspirin verdim. Uykusu kaçtı, masal söyledim...

Trabzon'a geldik:

- A... Nüket Hanım nerede?

Baktım, uzakta bir motor gidiyor. Göksu saksısına benzeyen kırmızı şapkasından tanıdım. O kadar dalkavukluk edeyim, güldüreyim, eğlendireyim de, bir selam vermeden ha!

Benim gibi, bir zavallı kamarotun da ağzı açık kalmıştı. Günde iki defa banyo hazırlatmış, rahatsızım diye kahvaltısını kamaraya taşıtmış, iskarpinlerini boyatır, elbiselerini ütletirmiş. Garson içini çekerek:

- Ah beyim, diyordu. Çamaşırlarını da bana yıkatırdı.

Velhasıl o kadar kibar, o kadar vefakâr bir kadındı!

Ne diyordum? Aslan vapuru...

Hakikaten o Aslan vapuru görülecek şeydi. Mensup olduğu idare, boya vermezmiş de bacadan kurum toplarlar; makine yağına karıştırırlar; un çuvallarından ağaran, çamurdan, demir pasından sararan yerlere onu sürerlermiş.

- Ya beyaz yerleri ne yaparsınız? dedim.

- Ondan kolay ne var? Bildiğimiz badana...

Bir kamaraları vardı. Tahta aralıklarından içerideki yolcunun, gömleğini çıkararak bitlendiği görülürdü. Tepede bir yağ kandili... İnsan kendini bir evliya türbesinde zannederdi. Birinci mevki salonu pervanenin üstünde idi. Bir kamyonda gider gibi, sıra ile kanepelere dizilmiş yolcuların, sarsıntıdan başları birbirine çarpardı. Süvari terliğini çıkarır, gömleğinin düğmelerini çözer, kıllı göğsünü açar, çıplak ayaklarıyla köşede bağdaş kurar otururdu. Sakalı kınalı, çitari²⁸ entarili bir Şamlı. Elinde tespih, hiç durmadan nargilesini fokurdatır; kibar aileler için yatak çarşafıyla bölünmüş bir köşeden çocuk sesleri gelir; beşiğin gıcirtısı, yüksek ahenkle ninni söyleyen Arap bacının yanık nağmesi dünyayı tutardı.

- Dandini dandini dastane, danalar girmiş bostana...

28 İpek ve pamukla dokunan bir tür çizgili kumaş. [e. n.]

Perdenin altından görünen kallavi çapta lazımlığa bakılırsa, büyükler de hacetlerini orada görüyordu galiba. Bir sac mangal... Üzerinde lahana tenceresi, burcu burcu tüter. Soğan soyarken, pastırma doğrarken, sarımsak döverken denizin tutmayacağı da varsa insanın midesi dönerdi ve tabii orada yerler, orada kusarlardı. (Kulakların çınlasın Nüket Hanım. Bremen’de tabii böyle şeyler olmaz) Pantolonu beyaz uçkurla bağlı, mazi mintanlı bir ihtiyar Ermeni garson vardı. Salona o bakardı. Bazen görürdüm. Kahvenin içine düşen hamamböceğini, serçe parmağıyla çıkarıp atarken, yolcular iğrenmesin diye arkasını dönerdi. Terbiyeli, nazik, güngörmüş bir adamdı. Arap, nargilesini çeker; boğula boğula öksürür; halıların üstüne tükürürdü. İkide birde enfiye çeken burnunu şehadet parmağıyla temizleyen ulemadan bir zat vardı. *Mesnevi-i Şerif* kıraat eder, etrafındakiler, anlıyor gibi gözlerini hayret ve takdirle açarak diz çöker, onu dinlerlerdi. Kamarada uyumak ... O da bir başka felaketti. Sekiz kişinin bir arada yattığı koğuş kabilinden bir aralık... İçinde hamamböceğinden, tahtakurusu, bit ve pireye kadar çeşit çeşit mahlukat bulunurdu. Büyük fareler, raflarda ranzalarda dolaşırlar; çorap, para kesesi, takke, enfiye mendili, iskarpin nevinden ne bulursa çeker götürürdü. Ya o horlayanlar... Pastırma ile rakı içip nefesi pis pis kokanlar...

Ah, Nüket Hanım kızım, orası tam senin bulunacağın yerdi. Yalnız o kocaman fareler... Ah, ne korkunç şeyler! Seni görseler, acaba keklik, bıldırcın nevinden eti yenir bir mahluk zannederlerdi de o narin ve zarif bacaklarından çekerler, sürüklerler miydi? diye düşünüyorum, yüreğim ağzıma geliyor.

KARADENİZ'DE FIRTINA'

Gece yarısından sonra saat dört vardiya kampanası çalmıştı. Bir gürültü oldu, gözümü açtım bir baktım, gemi sallanıyor. Komidinin üstünden sürahi düşmüş, kapağı bir tarafa fırlamış, bir aşağı bir yukarı yuvarlanıyor.

Bunlar, her zaman alıştığımız hadiseler... Bazen ranzadan benim de düştüğüm olur. Fakat ikinci bir gürültü oldu, sanki başımın üstünde bir bomba patladı. Sanki birbirinin arkasından yüzlerce yıldırım iniyordu. Kulak verdim, Trabzon'dan alınan yağ tenekeleri. Koca yığın yerinden oynamış birbirinin üstünden kayarak karşılara fırlıyor, variller devrilmiş ardı ardına yerlerde yuvarlanıyor.

Gemicilerin koşuşmaları... Acı acı düdük sesleri... Anlaşıyor ki bir fevkaladelik var. Hemen boyun atkımı sardım, paltomu aldım, yukarıya fırladım. Kamaralarından kendilerini dışarıya atan birkaç yolcu korkudan gözleri büyümüş kamarotun verdiği izahatı dinliyorlar.

- Aman beyim, diyor. Bu da deniz mi? Fırtına dediğin yunuslar, şu salonun içinde hamsileri kovalamalı ki eh deniz var diyelim...

* Vakit, 24 Ocak 1939.

- Ne diyorsun, deniz buralara kadar çıkar mı?

- Çıkar mı da ne demek? Ben bacanın içinden oluk gibi suların ocaklara hücum ettiğini bilirim.

Beni görür görmez lakırdıyı çevirdi:

- İşte Doktor Bey de bilir ya, dedi. Bir gece Ereğli'ye demirlemiştik. Tam otuz gemi verdi. Değil mi Doktor Bey? Neydi o geceki deniz!...

Onu bıraktılar, bana döndüler.

- Ne dediniz? Bu deniz fazlalaşır mı acaba?

- Ne diyeyim? Bilmem ki... İnşallah fazlalaşmaz.

Bir büyük dalga geldi, salonun camlarının üstünden bir sağanak boşanmaya başladı. Dışarısı görünmüyordu. Herkes heyecan içinde:

- Bakınız, dediler. Galiba kamarotun hakkı var. Deniz buralara kadar çıkmaya başladı.

- Evet... Şimdi neredeyse hamsilerle yunuslar da sökün eder. Geminin içinde bir nevi akvaryum... Fena mı?

- Alay ediyorsunuz, Doktor Bey...

Pijamasının üstüne mantosunu geçirerek kamarasından fırlayan bir hanım:

- Aman Doktor Bey... Ne oluyoruz? Batmıyoruz ya inşallah...

- Ağzını hayra aç... Niçin batacakmışız?

- Baksanıza denize...

Bir dalga... Bir dalga daha... Aşağıda yine gürültüler...
Kadın çığlıkları... Ezan sesleri...

- Ah Necdetçiğim seni bir daha göremeyecek miyim?...

- Allah'ım sen çocuklarıma acı.

- Bana bir şey olursa Saliha ne yapar? Mutlaka kendini öldürür!..

Yolcular, gecelikleriyle kamaralarından fırlıyor, etrafımı alıyorlar. Hangi birine ne denir de haber anlatılır.

- Rüzgâr ne zaman durur?

- Deniz ne zaman yatıştır?

- Geminin dibi sağlam mı?

- Makinesi kuvvetli mi?

- Kaptanı tecrübeli mi?

Birbirinin arkasından manasız çocukça sualler. Fakat belli ki gemi, büyük denizlerde boğuşuyor; baştan hücum eden dalgalar, yükseklerde parçalanıyor...

Bir tarihte Gaskonya Körfezi'nin meşhur fırtınalarından birini hatırlarım. Fakat o bir fırtına değil, bir afetti. Dalgalar, bir dağ parçası gibi üzerimize devriliyordu. On bin tonluk bir İngiliz şilebi... O yüksekliğe nasıl çıkıyor?

İki dalga arasında açılan uçuruma nasıl düşüyor? Gözümün önüne geldikçe hâlâ tüylerim ürperir...

Bu gece Karadeniz de galiba bize korkunç bir sürpriz hazırlıyordu. Kapıyı zorlukla açabildim.

Parmaklıklara tutuna tutuna üst güverteye çıktım. İnsanı uçuracak kadar şiddetli bir savruntu vardı. Hesap kamerasını siper alarak kumanda köprüsüne geldim.

Süvari arkasına bir gocuk giymiş, başına sansar derisinden bir başlık geçirmiş, kutup seyyahları gibi tanınmaz bir kıyafete girmişti. Siyah ve parlak muşambalı genç kaptanlar, yüzlerini gözlerini yün atkılarla sarmışlar, ellerinde dürbün, sisli ve karanlık sahilleri tetkik ediyorlar; dümen başında granitten bir heykel gibi duran nöbetçi, gözlerini pusulaya dikmiş, aldığı emri tekrar ediyordu.

- Viya... Viya...

Batı karayel, ateş üstünde bir kazan gibi denizi içinden kaynatıyordu. Suyun yüzünde hiçbir karışıklık yokken dalgalar büyüyor, deniz birinci güverteye yükseliyordu. Pruva-ya çarpan dalgalar başüstünden aşmaya başladı, rüzgârın savurduğu köpükler bir sağanak hâlinde etrafı sardı. Köprü üstündekiler su içinde kaldılar, brandanın arkasında önlerini görmez oldular.

Gemi, Ünye Feneri hizasında... Fakat makineye son sürat verildiği hâlde parakete, hemen hiçbir şey kaydetmiyordu. Süvari, ilerlemekten ümidi kesilmiş bir vaziyette:

- Ne yapalım çocuklar? dedi. Vunaya dönelim mi?

Zaten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Rüzgârı arkaya alıp gemiye yol vermekten başka çare yoktu.

- Nasıl emrederseniz, dediler.

Fakat gittikçe büyüyen dalgalar arasında, süratten kalmış koca tekneyi döndürmek tehlikeli bir işti. Uzun bir zaman

dalgaların fasılları gözetildi. Direkleri sarsarak başımızın üstünden korkunç bir uğultu ile geçen rüzgârın vahşi ıslıkları arasında, ani bir karar alan ihtiyar süvarinin hasta ve kısık sesi işitildi:

- Sancak alabanda!

- Sancak alabanda!

Kürekler işliyor, baca kıvılcımlı bir duman püskürüyor, makine son kuvvetini sarf ediyordu. Birdenbire her taraf gıcırdadı, gemi ızdırap çeken canlı bir gibi iniltili sesler çıkarmaya başladı. Dalgalar, bordadan hücum ediyor; tekne ağır ağır sancağa yatıyordu. Üst güvertede artık durulmaz bir vaziyet hâsıl olmuştu. Pervane boşa dönüyor, gemi kendini kurtaramıyor, derece derece muvazene kayboluyordu ve artık devriliyorduk. Süvari heyecanlı bir sesle:

- Metanetinizi kaybetmeyiniz çocuklar, dedi. Ne yapalım, mukadder ne ise o olacak...

Hepimizi heyecan sarmıştı. Aşağıdaki vaveylayı artık kulaklarımız duymuyordu. Arada sırada bir silkinme oluyor, baş, dalgaların sırtına yaslanıyor; fakat sular yine alçalıyor; boşluklar yine derinleşiyor; inhiraf derecesi otuz altıyı buluyordu. Artık ümit kalmamıştı. O esnada köprü üstünde Laz kıyafetli birkaç gemici peyda oldu. Birisi süvariye yaklaşarak:

- Mustafa Kaptan, dedi. Ha gözümü seveyum. Haçan sular aşağıya dur.. Al geminün başunu karaya ver, arkasını talkaya. Oturursa otursun karaya. Kurtaralum canumuzu. Hep çikalum vunaya...

Süvari kızdı. Zaten burnundan soluyordu. Mülazım kaptanı çağırarak:

- Al şu herifleri yanımdan, dedi. Başımı belaya sokmasınlar...

Karadeniz kuduruyordu. Telsiz telgraf memuru hava raporunu okudu. Rusya sahillerinde on buçuk kuvvetinde yıldız karayel esiyormuş. Havaleli tekne. Bir taraftan da hava tazyiklerine mukavemet etmeye mecburdu.

Birkaç dakika tehlikeli bir an geçti. Zihinler durmuş, renkler uçmuş, herkeste can kaygısı yüz göstermeye başlamıştı. Geminin devrildiğini gören yolcular hep birden mukabil tarafa koşuştular. Tekne yerinden oynar gibi oldu. Müteakiben büyük bir dalga geldi. Baş sancak istikametinde kaldırır gibi oldu. Vaziyet, kurtulacağı benziyordu. Gözler ümitle parlamaya başlamıştı. İkinci bir dalga, başı aynı istikamette daha ileriye attı ve gemi, ağır ağır yol almaya başladı. Sükûn ve itidal içinde geçen çok tehlikeli bir andı. Saniyelerin içinde bütün bir ömrün acıları, tahassürleri saklıydı. Puslu fenerinin ışığında gördüm. Süvarinin çehresi bir ölü hâli almıştı. Heyecandan dili kurumuş, dudakları çatlamıştı. Rahat bir nefes aldı:

- Bana bir çay söyleyin, dedi.

Yolcular arasında bir havadis...

- Süvari yolu şaşırmış. Sürmeneli Hasan Kaptan, köprünün üstüne fırlamış, kumandayı almış, eğer o yetişmeseymiş batıyormuşuz.

Aşağı indiğim zaman herkes salona toplanmıştı. Artık bin kafadan bin ses:

- Efendim, kaptanlık nazariyat işi değildir. Ameliyat olmalı, ameliyat!

- Sen, Sürmeneli Hasan Kaptan deyip geçme... Değme gemici Karadeniz'i onun kadar bilmez. Herif bir dümenin başına geçmiş, Allah'tan ki gemide o varmış!.. Yolcunun biri yanıma yaklaştı:

- Allah sizin yardımcınız olsun, dedi. Bir lokma ekmek için bu denizin kahrını çekilir mi?

Evet, bir lokma ekmek için denizin de kahrını çekiliyor, havanın da güneşin de... Hayatta ben ona dikkat ettim, yalnız insanların kahrını çekilmiyor.

YOLCU TİPLERİ I*

Gemi Hopa'dan sığır alıyor.

Kısa boylu, pos bıyıklı, tıknaz, kasketinin viziyesi yana dönmüş amele kıyafetinde biri, üst güverteden bağıyor:

- Gadanı alıyım dayfa efendi... Öküzün boynuzuna göz kulağ ol, düğümünü bek beğenmiyom. Şöyle bir sığazlayıvir de eyi otursun.

Kim olduğuna dikkat bile etmedim. Sığırların sahibiymiş. O da herkes gibi parasını vermiş, birinci mevkide bir yatak almış. Yemekte geldi, üç sandalye aşağıda bir yere oturdu.

Kıyafet değişmişti. Boynuna beş numara daha büyük, çiçekli pembe patiskadan bir mintan giymiş, nereden bulmuş bilmem, kırmızı benekli mavi bir boyunbağı takmış, yakası arkadan fırlamış, kâkülleri terden şakaklarına yapışmış, enli kaşlı, küçük tekerlek gözlü acayip bir mahluktu. Utangaç bir hâli vardı. Elini cebine sokuyor, olmuyor. Masaya dayanıyor, biçimine getiremiyor. Kollarını göğsünün üstünde kavuşturuyor, beğenmiyor. Kulağının ibiğini tutuyor, içi rahat etmiyor. Herkes gibi şöyle tabii bir vaziyet alamıyordu. Çorba geldi,

* *Kurun*, 28 Şubat 1938.

rahat bir nefes aldı. Derin derin soludu. Önüne yemek dö-
külmesin diye olacak, havlunun yarısını yakasından içeriye
tıkmıştı. Ekmeğin iki dilimini tabağın içine doğradıktan
sonra ilk kaşığı bir hamlede çeker çekmez yüzü buruştu.
Gözleri yaşardı. Ağzı açık açık kaldı:

- Vuy anasını... Emme de ısıcahmış be! Ağzımın tavanını
gavurayazdı...

Karşımda oturan iki hanım birbirlerine bakışarak gülüş-
tüler. Kızardılar, gözlerini indirdiler.

Ertesi akşam muhite ısınmış görünüyordu. Kollarını aç-
mış, bacaklarını germiş, kanepenin arkılığına yaslanmış,
cepleri dolu olanların yaptığı gibi tek başına dört kişinin
yerini işgal etmişti. Hayran hayran bulutların arasından batan
güneşe bakıyordu.

Olmaz şey değil a... Giyinmesini bilmez de ruhunda in-
celik olur. Deli İbrahim'in sakalındaki inciler gibi, uzun saç-
larında sirke dizileri parlayan ne harabati şairlerimiz vardır...
Bu da belki o gizli hazinelerden biridir.

Güneşe baktı baktı, başından galiba bir rüzgâr esti:

- Gamarut efendi... Baa bir şişe arahı gotür... Mezesi de
yanında olsun.

Kamarot nezaketle yaklaştı:

- Meze ne emir buyurulur efendim? Konserveden ançu-
ez, karides, ıstakoz. Taze mezelerden lüfer ıskarası, böbrek,
bonfile.

- Ben öyle gonser monser, ançuz mançuz bilmem. Sen baa
şöyle okkalıca bir tamatos salatası yapıvır. Yanında duruşu
mu olur, bastırma hı, şöyle dohüenalı bir şey olsun...

Garson eğilerek gitti. Yüreği gani, nazik adam beni de unutmadı.

- Tohtur Beğ! Sen de gel, şöyle garşu garşuya bir yol çe-kişdirelim. Niden öyle sümsük sümsük oturuyon?

- Teşekkür ederim, rahatsızım. İçki içmiyorum.

- Tohturlar da böyledür işte. İrahatsızum ne dimeğimiş? Tosun gibi babayığitsin. İki gadehi yuvarla da gor hele. Dapdiri yeğinirsin. Arahı insanı dana gibin boğürtür. Gafaya cilea verir.

**

İstanbul'dan ilk defa gurbete çıkan banka memurlarından, nazlı büyümüş, ütüsüz pantolon giymemiş, kürklü paltolar içinde piliç gibi narin ve kapalı yaşamış, bir Babîâli efendisi gibi hayatında resmîyetten bir dakika ayrılmamış, sinirli, alıngan bir zat tanımıştım. Adı Cazip Bey. Dört ay evvel gene bizimle seyahat etmişti. Gurbete dayanamamış, İstanbul'a dönüyor. Sabah karanlığında yanıma geldi:

- Aman monşer, dedi. O ne felaket adam o!.. Kasap mıdır, sığır çobanı mı? Benim kamarada bir yatak vermişler. Dört gece oldu, gözüme uyku girmiyor. İlk akşam horladı, sabrettim. İkinci akşam sarhoş geldi, sesimi çıkarmadım. Fakat iki gecedir herif kamarada pastırma ile rakı içiyor. Trabzon'dan bir mendil soğan almış. Deniz tutmasına iyidir diye tuza batırıp batırıp elma gibi onu yiyor. Kamaraya bir gel de gör monşer. Çorap mıdır, havacıvalı muşamba mıdır? Bu gece üstelik bir de gaseyan etti. Kendimi pijama ile dışarıya dar attım. Kamaramı değiştireceğim. Her yer doldu diyorlar. Buna çare!..

Zavallının hâli pek feciydi. Biraz daha çocuk gibi ağlayacaktı.

- Demokrasi bu mudur azizim? diyordu. O herifle bir kamarada ben nasıl yatabilirim?

**

Bir komisyoncu Yahudi ile canciğer ahbab olmuşlardı. Para çoktu. İstanbul'a gider gitmez Yahudi'ye bir yazıhane açılıyordu. Yalnız sığır değil, daha bin türlü iş...

- Yoreceksin Temel Ağa, diyordu. Ne işler olacak ne iş!

Uslucacık Cazip Bey'in kolunu dürttüm:

- Yahudi ile kamaranı değiştiremez misin? dedim.

- Aman monşer, iyi söyledin. Sen mutlaka dahisin.

Üst kamaralar çok aydınlık, demiş. Gözüme ışık gidiyor, uyuyamıyorum. İstersen yatakları değiştirelim.

Yahudi, üst katta aydınlık kamarayı duyunca hiç fırsatı kaybeder mi? Dikkat ettim, ikisi de memnun.

Saat onda Temel Ağa'yı, rakı masasından garsonlar kaldırdılar. On bire doğru da Yahudi yatmaya indi. Sahne çok meraklı idi...

**

On altı saat rötamız var. Boğaz'a sabaha karşı giriyoruz. Süvariye petenayı imza ettirmek için üst güverteden geçerken gözüme bir karartı ilişti. Dikkat ettim Yahudi aydınlık kamarayı bırakmış tahta kanepenin üstüne boylu boyuna uzanmış yatıyor. Dayanamadım, kolunu dürttüm:

- Niçin burada yatıyorsun Meşulam Efendi? Soğuk alacaksın...

- Bırak Alla'î seversen. Efendi oynadı bana bir uyun yorma gitsin...

- Ne oldu, aranızda bir şey mi geçti?

- Bir şey de lakirdi mi? Üst kamara aydınlık kamara. Yel deyior. O pislik kokusu... Pastirmalar bir tarafta... Raki şişesi kırılmış, yerlerde dukulmuş. Beni iskarpinleri yorme... İçinde kusmuş...

**

Gemi rıhtıma yanaşıyor. Yolcular çıkmaya başlıyor. Güverteye indim. Cazip Bey'le karşılaştım:

- Yahudi nerede?

- Şimdi Temel Ağa ile burada idiler. Galiba indiler.

Aşağıda rıhtımın üstünde gözüme ilişti. Temel Ağa, bohçası elinde, gözleri vinçte, sığırlarının inmesini bekliyor. Yahudi dün gecenin hatırasını unutmuş, gözlerini Temel Ağa'nın kesesine dikmiş, hâlâ onu kandırmaya çalışıyor.

20 Şubat 1938, Ankara vapuru

YOLCU TIPLERİ-II

BÖYLESİYLE EVLENECEKLERİN VAY HÂLİNE*

Ağırbaşı, sevimli yüzlü, etine dolgun, kırk beşle elli arasında bir hanım... Sofrada karşıma tesadüf etmişti. Hiç konuşmuyor, bir düşüncesi var gibi uzaklara dalıyor, gözü gözüme tesadüf edecek diye korkuyor gibi çekingen ve sıkılğan bir hâli var. Yol açmak vazifesi erkeğe düşer diye laf olsun kabilinden:

- Yolculuk nereye, hanımefendi? dedim.

Keşki sormasaydım.

- Ben mi efendim? dedi. Allah sağlık verirse Trabzon'a. Kars'ta bir dava meselesi var da. Rahmetlik büyük pederden kalma bir arazi işi... Bir zamanlar Ruslar vaziyet etmişti. Onlardan kurtardık, mütegalibenin eline geçti. Şimdi merhumun hakk-ı temellükünü tanımıyorlar. Mürur-ı zaman var diyorlar. Bir müddet avukatlarla oyalandık, etek doluları para sarf ettik. Hâlbuki köylü ile uyuşmuşlar, burası otlaktır diyorlar. Eski tabir mucibince mera. Hiç on bin dönüm mera olur mu efendim? İnekler kavak ağacını da yiyecek değil ya.

* *Kurun*, 7 Mart 1938.

Maksat araziyi elimizden almak. Alınmadık bir yeri de yok ya... Onlar ekiyorlar, onlar biçiyorlar. Şimdi bir de bilâniza ziraat meselesi çıkardılar. Bizim bey sağ olsun pısırik bir adamdır. Takkesini giyer, köşe penceresine geçer, satıcıları kollar. Ayıptır söylemesi boğazına da çok düşkündür. Baldan turpa kadar kabak çekirdeği der alır, kuşlokumu der çağırır, daha ne bileyim kozhelvası, ünnap, kestane, sakız leblebisi, kavrulmuş fındık, iğde, abdülleziz... Onun aslı habbüllezizdir ama, beynelavam yanlış telaffuz olunur. Size ne diyeyim, başınızı ağrıttıyorum. Mevsimine göre çitlembik, keçiboynuzu, cevizli sucuk, horoz şeker... Hani şu hamamlarda susamcı Araplar yapardı, kurşun kalemi gibi ince kırmızı şekerler vardı. Lakırdı uzatmayayım. Onun yeryüzünde yemediği madde yoktur. Sağ olsun öyle de ağırkanlıdır ki yangın var aman Allah tutuşuyoruz diye haykırsalar, başını çevirip de bakmaz. Bir gün merdivenden düştüm, kalçam çıktı. Bir avaza haykır haykır kendimi kaybetmişim. Ne oldun, bir yerin mi kırıldı diye merak edip de sormadı bile. Baktım, mal elden gidiyor. Ondan hayır yok. Hemen karar verdim. İki saat içinde hazırlandım, yola çıktım. Aceleden gözlüğümü bile minderin üstünde unutmuşum. Bir yerine battığı bir şey değil, ya üstüne oturur da kırarsa diye düşünüyorum. Camlarını İstanbul'da o kadar aradık, ölüm Allah'ın emri bir yerde bulamadık da avuç dolusu para verdik, Alaman'dan getirttik. Bendeniz boş duramam. Sıçandışinin, hristo telyelinin, oyanın, kasnak işlerinin envağını yaparım. İğne ile tenteneler, hisap işleri fistolar... Gözlerim neden bozuldu da gözlük takıyorum ya... Daha kırkına basmadan böyle. Bey maşallah o kadar bile göstermez. Ne olacak ekmek elden su gölden. Onun dünyadan ne haberi var? İlk evlendiğimiz

zaman böyle değildi. Varlık, onu miskinliğe alıştırdı. Ama o bunu bilir mi? Yooo... Güvey girdiği zaman cebinde on parası yoktu. Her sabah yastığın altına bir meci diye koyardım. Alışmıştı, kendi koymuş gibi yavaşça elini sokar alırdı. Şimdi bana kocasını çekiştiriyor diyeceksiniz ama, değil. Rahmetlik babam çok titiz bir adamdı. Damat ile kayınbaba arasında ben neler çektim! Ne üzüntülere katlandım. Bir mesele çıkacak diye helecanlar, baygınlıklar geçirirdim. Niye böyle sinirli oldum ya...

Herkes yemeğini bitirmiş, kahvesini içmiş, sofradan kalkmışlardı. Biz daha birinci tabakta idik. Külbastı soğumuş, kaskatı olmuş, bir elimizde çatal, bir elimizde bıçak, o söylüyordu, ben dinliyordum. İkinci tabak kısmet olmadı. Aşçı çırağı parmağını uçurmuş dediler. Acele ile kalktım. Yemek yarım kaldı ama geniş bir nefes aldım. Salonun kapısından çıkarken başkamarot kulağıma eğildi:

- Parmağı uçan falan yok, dedi. Siz kamaranıza gidin, biz yemeğinizi oraya gönderelim...

Öğle yemeğinde Boğaz'ı çıkarken süvari kumanda köprüsündeydi. Akşam yemeğinde boraya o tutuldu. Kaptandır dedim, nasıl olsa kendini kurtarır. Acele ile yemeğimi yedim. Yavaşça sofradan kalktım, sıvıştım.

Çok geçmedi:

- Süvari bey, müzik salonunda sizi bekliyor, dediler.

Yolcular arasında bir güzel sesli yahut güzel piyano çalan biri bulunduğu zaman Nezir Bey beni unutmazlar, musiki sevdiğimi bilirler. Merdivenlerden çıkarken kulak verdim,

kemana, piyanoya benzer bir ses yok. Zarife Hanım, süvariye köşeye sıkıştırmış, hararetli hararetli bir şey anlatıyor.

- Nerdesin Doktor? Bak, hanfendi seni soruyor.

- Eyvah, niye soruyor acaba?

- Ya Doktor Bey, başıma neler geldi, bilseniz? Oturun da size de anlatayım. Belki bana bir akıl öğretirsiniz. Ne diyordum? Ha... Arazi kanunu sarıh...

Bir aralık Nezir Bey başını kaldırdı. Pencereden karanlıkta sanki bir şey görür gibi oldu. Nereye geldiğimizi anlamak için desem, sahil öteki tarafta. O zaman Karadeniz'de ser-seri torpil hikâyesi vardı. Zahir, bir karartı görmüş olacak. Baktım, usulcacık kapıya doğru ilerledi. Ve kendini dışarıya dar attı. Bu vaziyetten hemen istifade etmek lazımdı, vakit geçirmeye gelmezdi.

- Havada bir şey mi var acaba?

- Deme Doktor Bey. Bir tehlike olmaz ya?

- Vallahi bilmem hanfendi. Süvari bey yukarıya çıktı da merak ettim. Müsaade ederseniz, bir anlayayım...

- Aman çabuk geliniz Allah aşkına... Zaten sinirli bir kadını, merakımdan çatlarım...

- Şimdi hanfendi, şimdi...

Ben dönmeyince aşağı kamara memurunu bulmuş, bir saat ayakta konuşmuşlar. Bir aralık yolunu bulmuş, o sıvışmış. Zarife Hanım, büfenin kapısını tutmuş, içerdeki garsonları sigaya çekmeye başlamış. Garsonlar da büfenin içindeki küçük merdivenden birer birer inerek kaybolmuşlar...

Gece yarısı vardiya kampanası çalıyordu. Zarife Hanım, aşçıbaşıyı yakalamış, marmelatlı krep nasıl yapılır, onu defterine not ederken gördüm, yüreğim ağzıma geldi. Şükür Tanrı'ya, benim yan kapıdan ikinci mevki salonunu dolaşarak kamarama indiğimi görmedi.

Dört gün, Trabzon'a kadar kamarada mezar gibi yerde bunalıp kendi kendine oturulmaz ya... Sabah olunca insan güneşi görüyor. Kuşlar gibi heyecana geliyor. Kendini açık havaya, geniş ufka dar atıyor. Hakikaten de güzel bir sabah. Bu saatte Zarife Hanım elbette uykudadır. Sahile o kadar yakın geçiyoruz ki ormana odun kesmeye giden köylü kadınlarını görüyoruz. Benim gibi uykuya doymuş bir genç hanım var. Spor olsun diye bir aşağı bir yukarı muntazam adımlarla yürüyüş yapıyor. Bazen duruyor. Şair gözüyle dağların durgun sulara akseden yeşil gölgelerini seyrediyor. Hâlinde, ciddi olmak, ağırbaşlı görünmek için nefsinin cebrediyor gibi, bir içi içine sığmamazlık var.

Mamafih, konuşmak istemiyor da değil. Fakat kibrine yediremiyor gibi görünen bir kararsızlık içinde kıvrandığı pek belli. Benim bir kere gözüm korktu. Artık tövbe... Elini şakağına koydu, ne düşünüyor bilmem. Benimle konuşmaya karar vermiş olacak ki deniz kıyısında, meskûn gibi görünen bir yeri göstererek:

- Burası neresi Kaptan Bey? dedi.

Kaptan değilim diyecektim, fakat ne lüzumu var. Baktım, üç evli bir yer. Köy desem değil. Değirmen desem o hiç değil. Bilmiyorum desem ne cahil kaptan diyecek. Neşeli zamanlarımda ekseriya yaptığım gibi:

- Evet hanımefendi, dedim. Burası şey... Çifte Çınarlar. Kerempe eşrafından Hacı Musa Efendi'nin çiftliği. Burada güzel karnabahar çıkar...

- Ya!.. öyle mi efendim. Ne güzel!

- Evet, öyle efendim. (Gene dilim durmadı) Böyle nereye teşrif?

- Ben hâkimim, şarka gidiyorum.

- Ya!.. Öyle mi efendim... Ne hâkimi, sulh mü ceza mı?

- Ceza efendim, ben de ağır ceza...

- Hem de ağır ceza... Allah korusun. Bilmem ama. Kadınların yüreği biraz yufka olur da.

- Ah Kaptan Bey. İnsan hayatta öyle vakalara şahit oluyor ki mücrimin ipini kendi eliyle çekeceği geliyor. (Yumruklarımı sıkarak) Tasavvur edin, bir genç kadını baba ocağından anne koynundan çekip alıyorsunuz. (Sanki ben alıyormuşum gibi gözlerimin içine bakarak söylüyor.) Üç günde bıkıveriyorsunuz. Üzerine hıyanet ediyorsunuz. Silkip atıyorsunuz sonra da bir başkasıyla münasebette bulundu diye tabancayı çekip vuruyorsunuz. Böyle erkeği yatırıp ktır ktır kesmek, ipe çekmek, bir müsamaha olur. Onun derisini yüzmeli, sonra bir sırığa geçirip ateşin üstünde çevirmeli ki aklı başına gelsin. (Hangi aklı ayol? Herifin derisi yüzüldü, kebab oldu).

- Evet, Kaptan Bey. Erkeklere böyle lazım. Ben evlenmedim ve evlenmeyeceğim. (Seni alacak kimseye geçmiş olsun.) Kadınlığı, adalet muvacehesinde bütün cihana karşı müdafaa edeceğim. Onun izzet-i nefsinin kurtaracağım. Tezim budur.

İçi o kadar dolu idi, o kadar heyecanla titreyerek gibi söylüyordu ki ödüm koptu.

- Aman kızım, öyle gözlerimin içine bakarak söyleme diyecektim. Yüzünü biraz öbür tarafa çevir de anlat.

Arkamdan bir ses, Zarife Hanım'ın uzaktan bir saksafon gibi öten gevrek sesi,

- Neredesin Doktor Bey? diyordu. Deminden beri sizi arıyorum. Kamaranıza baktım, bulamadım. Merak ettim doğrusu.

Tam fırsattı:

- İyi ki geldiniz. Bakınız, hanım kızımız hâkimmiş. Sizin işi şöyle bir etraflıca anlatın bakalım.

İster hukuk, ister ceza olsun. Zarife Hanım için bu kadarı kâfi.

- Efendim, bizim malum ya arazi işi... diye başladı.

Sineği yakalayan örümcek gibi ağını örerken ben usulcacık çekildim, onları baş başa bıraktım.

Nezir Bey, başını kamarasının kapısından uzatmış, işiti-lecek diye korkuyor gibi, yavaş bir sesle soruyordu:

- Zarife Hanım nerede?..

Parmağım ile istikameti gösterdim. Baktım, tekrar içeriye çekildi. Sezdirmeden kapısını kapadı.

Çok sevişmişlerdi. Bütün yolda birbirlerinden ayrılmadılar.

Motorla gemiden uzaklaşırlarken hâkim hanım, mendiliyle beni selamlıyordu.

- Allah'a ısmarladık Kaptan Bey.

Arkasından Zarife Hanım seslendi:

- Avdette inşallah gene beraber Doktor Bey.

Ne dersiniz, dört ay sonra avdette gene beraber değil miydik?

22 Şubat 1938, Ankara vapuru

YOLCU TİPLERİ-III

BU DA BİR MUSİKİŞİNAS İŞTE*

Kumanda köprüsünde, kulaklarına kadar geçmiş Panama biçiminde şapkası, arkasında telatin kayışından iri çizmesiyle eski transatlantik yelkenlerinin ihtiyar kaptanlarına benzeyen yaşı geçkince bir zat peyda oldu. Vakurâne adımlarla dümen evine doğru yürüdü. İstanbul'un sisli hayali üzerinde gözlerini gezdirdi. Havada rüzgârların önünde uçuşan bulutlara baktı. Süvariye yaklaşarak bir şey söyledi. Baktım ki ufukla rüzgârla bulutla çok alakadar:

- Belki, dedim. Eski bir deniz kurdu. Bir kaptan mütekaiti. Sonradan anladım, meğerse musikişinasmış.

Fakat o ne eda! O ne vakar! O ne azamet ya Rabbi!

Gözlerini süzerek kirpiklerinin arasından baygın ve dalgın bir bakışı var. Baktığını görmüyor, gördüğünü benimsemiyor gibi. Cebi herhâlde dolu olmalı ki lüzumsuz ve icapsız Karadeniz seyahatine çıkmış... Çehresindeki derin çizgilerden güngörmüş, feleğin çemberinden birçok defalar geçmiş, görgün bir zat olduğu belli. Meğerse ne candan, ne gönülден

* *Kurun*, 16 Mart 1938.

samimi bir insanmış... Elleri paltosunun cebinde, geldi bir saniye içinde benimle senli benli ahbab oldu.

- Vallahi Cemilciğim, seni çok sevdim, diyordu.

- Gel, şöyle bir dolaşalım. Bir iki çift lakırdı atalım. Süvari bey söylüyordu. Siz güzel cümbüş çalarmışsınız. Ben de şöyle biraz karıştırırım. Biraz ud, biraz kanun, biraz keman, biraz piyano, biraz mandolin... (Galiba biraz da santur, biraz da saksafon... diyecekti. İnsaf etti.) Ey söyle bakalım senin Türk musikisi hakkında fikrin nedir? Eski mi, yeni mi?

Eski desem dünya inkılaba doğru gidiyor. Yeni desem yaşı müsait değil.

- Eh dedim. İkisinin ortası. Ne eski ne yeni. Eskiye biraz yenileştirmeli, yeniyi de biraz eskileştirmeli. Mesela ferah-fezadan bir vals, hicazdan bir tango, suzidilden bir rumba, kürdilihicazkârdan bir foks bluz...

- Var ol Cemilciğim, seninle anlaşıcağıza benziyor. Gel aşağıya, sana piyanoda bestelediğim bir parçayı çalayım. Adı, Kestaneci Opereti...

Zahir leblebiciye nazire olacak!

Kolumdan çekti, beni musiki salonuna sürükledi. Beste fena değildi. Elimi şakağıma dayayıp dikkatli dikkatli dinlediğimi sezmiş olmalı ki taburenin üzerinde bir fırıldak gibi dönerek "Nasıl buldun?" der gibi yüzüme baktı.

- Hakikaten çok güzel!

Tekrar döndü:

- Bekçinin ölümü!

- Fevkalade!

- Rahatülervahdan bir melodi!

- Harikulade!
 - Zemzemden bir serenad!
 - O da iyi!
- İkindi yemek kampanası çalındı.
- Sümbüleden bir fantezi!
 - !..

Kamara şefi başıyla işaret ediyordu. Aşağıdan çatal bıçak sesleri geliyordu.

- Muhayyerden bir şarkı!
- Baktım ki beğendikçe devam edecek.
- Bunu beğenmedim. On para etmez dedim.

Ağzı açık, gözleri hayret içinde bakakaldı. İyi bir huyu vardı, ne söylesem kızmıyordu.

**

- Sen bir şey değil ama, diyordu, şu Yahudi'ye çok içerliyordum. Tam piyanonun önüne oturup da bir şey çalacağım zaman bir para bahsi açıyor, arkası gelmiyor. Nereye gitsem çıfıtın sesi kulağımda. Para, komisyon, faiz, tahvilat, borsa, fındık, ceviz kütüğü vesaire... Elli yaşına geliyorum. (Hangi elli, kırk sene devlet hizmetinde bulunduğunu kendi söylüyordu. Adliyyede mezahip kalemine on yaşında çırağ buyrulmadı ya!) Evet, elli yaşına geliyorum, sudan, havadan, denizden, mehtaptan bahseden bir tek Yahudi görmedim. Şu mesela yirmi beş yaşında bir genç. Ne olur, bir kere de aşktan, kaddından bahsetse...

Yahudi, köşede masanın etrafına birkaç fındık tüccarı toplamış, nefes almadan anlatıyordu:

- Bizim Milano'da bir mağaza var ama ne mağaza! Bir tarafında bak, o bir tarafında yoremezsin. Fındık çuvaleri sanki yendi yendine yidiyor. O dekoviller, o hava yolları, idrolik karmanyolalar... Sanarsın bir memleket. Ama ne memleket. Var içinde beş tane Beyoğlu... Sıra sıra dükkanlar, o saraflar, o simsarlar, para hep para...

Yukarıda konser var, dediler. Sizi çağırıyorlar. Çıktım. Lebip Bey piyanonun başına geçmiş, karşısında gözlerinin içine bakan Yahudi'yi görmemek için olacak, gözlerini tavana dikmiş, klavyelere ağır ağır dokunarak en hisli, en dokunaklı bir bestesini çalıyor. İçinden gelen bir coşkunlukla hem söylüyor, hem evzaiyle söylediklerine bir ahenk vermeye çalışarak kendi teessürlerini, kendi tahassüslerini başkalarına duyurmaktan zevk alıyor, gurur hissediyordu.

Hakikaten çok güzel çaldı, çok hisli ve hazin okudu. Herkes, derin bir sükût ve teessür içindeydi Yahudi birdenbire harekete geldi. Ayağa kalktı:

- Beni dinleyiniz efendiler, dedi.

Başlar çevrildi. Herkes Yahudi'nin, Lebip Bey'in şaheseri hakkında söyleyeceği nutku dinlemeye hazırlandı. Lebip Bey heyecan içinde gözlerini Yahudi'ye dikti. Kalbi çarparak bekledi. Yahudi parmağını kaldırdı. Mussolini'yi taklit eder gibi göğsünü şişirerek, omuzlarını kaldırarak:

- İster misiniz efendiler, dedi. İster misiniz, sizi ilen çevirelum bir tombala? Şamsi olan kazanır. Kirk para, kirk para, bir milyon kuruş, bir milyon kirk para deyil mı? Kirk para kazanan, milyonda bir milyoner sayılır. Geliniz yapalum şu işi. Bir şey deyil, vakit yeçirmeyiçin...

Lebip Bey bitmişti. Oturduğu yerde küçüldü, küçüldü, gözleri büyüdü, ağzı bir karış açık kaldı. Dudakları hafif hafif kımıldıyordu. Bir şey söylemek istiyordu, söyleyemiyordu. Herkes ihtiyarsız olarak Lebip Bey'in yüzüne bakakaldılar. Yahudi sustu, salonun içine bir mezar sükûtu çöktü. Lebip Bey, Yahudi'ye dik dik bakarak ayağa kalktı. Arkaya oturanlara dönerek:

- Beyler, dedi. Ben ömrümde bir tavuk kesmedim. Bir kan lekesi görsem düşer bayılırım. Fakat şu çıfıtı şimdi elime verseler, yatırır, kıştır kıştır keser, koyun gibi derisini yüzerim. Salonun içinde bir kahkaha tufanı koptu:

- Yaşa üstad, var ol... Çok yaşa... Yahudi de elleri patlayınca kadar alkışlıyor, o da onlar gibi avaz avaz bağırıyordu:

- Yaşa usta yaşaaa... Sikinti yormiyessin... Paran çok olsun, fayize veresin...

Bir gece, Mösyö Jak, ikinci mevki salonunda bir madamla dans ediyormuş, dediler. Lebip Bey inanmadı:

- Hiç Yahudi dans eder mi? diyordu. O parasız iş.

İkinci bir haber geldi:

- Aman yetişin Yahudi'yi öldürüyorlar!

İki kuvvetli pençe, Jak'ı omuzlarından yakalamış, halı silker gibi kaldırıp kaldırıp yere vuruyordu.

- Sen Türk kadınına dansa kaldırırsın ha?

- İki yozun kör olsun ki aga efendi, o Türk kadını deyil, Rum karisi...

Lebip Bey iki elini dizlerine vurarak atıyordu kahkahayı...

- Oh olsun çıfıt... Ben piyano çalarken tombala ha!

Bir gün ona asıl sürprizi ben yaptım. Yedi sekiz kişi bir olduk, söyleştik; onu zorla piyanonun başına oturttuk. Çünkü artık karar vermişti, İstanbul'a kadar musikiden bahsetmeyecekti. Fakat gene dayanamadı:

- Neyse, dedi. Yahudi yok. Size Leyla'yı çalayım da hatı-
rınız hoş olsun. Aşktan, kadından bahsetse...

Bermutat ceketinin kollarını hafifçe yukarıya çekti, tabureye oturdu. Bileklerini kıvrarak parmaklarını hafifçe tuşlara basarak:

- Gece Leyla'yı ayın on dördü, koyda yıkanırken gördü...

O arkası dönük, yanık yanık okurken biz, ona sezdirmeden kapıdan birer birer çıktık. Onu salonda tek başına bıraktık ve uzaklaştık. O hâlâ söylüyordu. Titrek ve hazin sesiyle hain bir sevgiliye hitap eder gibi acı acı feryad ediyordu:

- Leyla... Leeylaa... Leeeylaa!..

Şimdi beni nerede görse:

- Ah! Sen yok musun! der. Yahudi'yi affediyorum da senin bana yaptığını hiçbir gün unutamıyorum...

10 Mart 1938, Erzurum vapuru

YOLCU TİPLERİ-IV

KOCASINDAN KAÇAN BİR KADIN*

Gemi Boğaz'dan çıkıp Karadeniz'e açıldıktan sonra güvertede bir çift peyda oldu. Ne zaman binmişlerdi farkında değilim. Birisi, ince bacaklı, soluk ve hasta benizli, kısa boylu, tekerlek ve sarı gözlü, şehla bir kadın... Öteki yakışıklı, kumral, yedi sekiz yaş daha küçük, genç ve gürbüz bir delikanlı...

Öyle birbirlerine sokularak baş başa, vücut vücuda bir gezişleri, bazen bir köşeye çekilerek gözgöze bir hasbihâl edişleri var, yeni buluşmuşa, yakında birleşmişe çok benziyorlar. Bir karı koca desem, değil... Birbirlerinin içine bakışlarında, henüz sevgiye ve heyecana doymamış iki hasretzede iştiyakı var. Birbirlerinden hiç bıkmamış ve hiç bıkmayacaklar gibi görünüyorlar. Aralarında o kadar anlatılacak şeyler olmalı ki biri susarsa mutlaka öteki söylüyor. Fakat ne söylüyor? O kadar sessiz, o kadar için için bir konuşuş ki ancak birbirlerini biri, ötekinin dudaklarının kımıldatışından anlıyor gibi.

Yemekte, köşede bir masa tutmuşlar; kâinata arkaları dönük oturmuşlar, iki güvercin gibi baş başa, sessiz sessiz yemeklerini yiyorlar: Yalnız kadın, bazen elini şakağına da-

* *Kurun*, 21 Mart 1938.

yıyor; bakışları hareketsiz dalıp dalıp gidiyor. Zavallının kim bilir, nasıl bir acısı var! Acaba bu aşk, devam etmezse mi diye düşünüyor? Yoksa aşkın sarhoşluğundan mı eli ayağı kesiliyor da mecalsiz ve takatsiz görünüyor...

Baktım, bütün gün ortadan kayboldular; akşam oldu, yemeğe gelmediler. Hanım rahatsızmış, kamarasında yiyecekmiş. Olur a... Kalabalıktan sıkılmışlardır. Bakışa bakışa, gülüşe gülüşe, kumrular gibi sevişe sevişe yiyeceklerdir. Balayı nasıl geçer? Birinin elinde gazete, ötekinde çorap şişi, karı koca gibi günlerini somurta somurta geçirecek değiller a...

Filhakika pek de yalan çıkmadı, sabaha karşı kapım vuruldu.

- On altı numaradan acele sizi istiyorlar. Hanımın sinirleri tutmuş, dediler. Yatağa boylu boyuna uzanmış, elleri bacakları kazık kesilmiş, bir avaza haykırıyor. Komşu kamaralardan gecelik, pijama ile, kombinezonla, don gömlekle dışarıya fırlamışlar, uyku sersemi gözlerle endişeli endişeli yüzüme bakıyorlar.

- Acaba bulaşık bir hastalık mı? Ya karantinaya sokarlarsa!..

Öyle ya gemide hastalık deyince akla karantina gelir. Veba gelir, kolera gelir. Onlar da onun kaygısında...

Nabızı yüz otuz...

- Yüz otuz mu? Felaket...

- Hayır, bir isteri aksesi. Korkulacak bir şey değil.

Müsekinler, soğuk havlular, eterler, kolonyalar, buzlu limonatalar vesaire...

Hanım, yavaş yavaş kendine geliyor; hamam peykesinde lohusa gibi (hamamda doğuranlar da var ya...) keten havlular içinde, yarı baygın yarı mahmur bir hâlde rahat rahat nefes alıyor. Ağzının içinde bir şey mırıldanıyor gibi, dudaklarını oynatıyor. Neriman Bey korkudan gözleri büyümüş, heyecanla:

- Nasılsın Sümbülcüğüm? Nen var yavrum? Daha iyisin ya... Adını öğrendim a... Alelusul nabzı elimde, bu sefer ben soruyorum:

- Nasıl oldun, Sümbül Hanım? Herhâlde iyisin. Sakin ve rahat bir nabzın var. Bundan iyisi can sağlığı...

Artık o, nazlandıkça nazlanıyor; kendine daha çok acındırmak için hazin ve âşıkane sayhalar çıkarıyor:

- Allah aşkına doktor, diyor.

Beni kurtar. Şimdi benim en mesut zamanım. Bu saadetten ayrılmak istemiyorum. Gençliğime acı...

Bunu söylerken yüzünün derileri buruşuyor, gözlerinin biri bir parça daha kayıyor; yüzü, biraz daha soluk bir renk alıyordu. Nasıl oldu, bilmiyorum. Bir aralık Neriman Bey dışarıya çıktı. Sümbül Hanım, yastıktan başını doğrultarak iki tarafa heyecanlı heyecanlı bakındı, kulağına söylüyor gibi yaklaşıyor:

- Doktor, dedi. Kocamdan kaçıyorum, kocamdan!..

Ne mutlu ona, diyecektim. Lakırdıyı çevirdim.

Kim bilir, ne müteessir olmuştur, dedim. Çocuklarınız var mı?

- Üç tane.

- Onları nasıl bıraktınız?
- Siz aşk nedir bilir misiniz?
- Yoooooooo...
- O hâlde ne diyeyim? Şimdi benim çocuklarım, anam, babam, hepsi o.
- Evet, yakışıklı delikanlı... Hakkınız var.
- Beni çok seviyor, Doktor...
- Allah muhabbetinizi artırsın. Kısmet olursa şimdi ne-reye böyle?
- Dağ başlarına, sarp kayalıklara, tehlikeli uçurumlara, anlıyorsunuz ya... Belki de felakete, ölüme...

Hiçbir şey anlamadım... Olur a... Mademki işin ucunda aşk var, akıl ve mantık yok demektir.

Tam bir sene sonraydı. Ilık bir eylül gecesi... Çok kalabalık bir yolcu hamulesiyle Trabzon'dan kalktık. Yeros Burnu'na doğru ilerliyoruz. Henüz kimse ile ülfet peyda edecek kadar zaman geçmediği için bir köşeye çekildim; dalgasız denizde seyahat neşesiyle gülen, söyleyen, yüksek sesle konuşan şen ve coşkun halkı seyrediyordum. Bilmiyorum neden vakit daraldı da ondan mı? Durgunluk, sessizlik, ağırbaşlılık artık bana hasta olmak, bir yeri eksilmek gibi gayrıtabii geliyor; güvertede vakarla dolaşanlara, ciddi şeylerden bahsedenlere, ihtiyaçlara kızıyorum. Kulağımın dibinde bir ses, yabancı gelmeyen bir kadın sesi:

- Koş Neriman, bak burada kim var!
- İlahi Sümbül Hanım, nereye böyle?

- Nereye olacak? Neriman yol mühendisi değil miydi? İşimiz bitti, İstanbul'a dönüyoruz.

Kulağıma eğilerek:

- Kocama gidiyorum, kocama... Sonra anlatırım...

Ona ne mutlu diyecektim, yutkundum.

Fakat bende merak... Acaba niye dönüyor? Adamcağız dayanamadı da gelmezsen kendimi öldürürüm mü dedi. Olur a... Kadın kalbi yufkadır, belki merhamete gelmiştir.

Yemekte hep gözlerinin içine baktım.

Bütün gece arkasını kolladım. Hakikaten hâlleri bir acayıp... Yan yana otururken ayrı duruyorlar gibi, hareketlerinde bir uzaklık, bir başkalık var. Konuşuyorlar; fakat kavga ediyorlara benziyor. Tabir-i mahsusiyle karı kocalaşmışlar. Birbirlerinden ayrılmayan gözleri, başka başka hülyaların peşinde uzaklara dalıyor; biri ötekine bakarken başkasını görüyor gibi. Hani o kumru gibi birbirinin ağzına çikolatalar verişler; birbirlerinin gözlerinin içine bakarken dalıp dalıp gidişler...

- Aşk böyledir. Bir telaş gibi tutuşur ve söner. Vefa ve sadakat ne tatlı şey... Fakat insan, içinde iken saadetin hududunu ölçemiyor. Denizden çıktıktan sonra, balığın suya ihtiyaç duyduğu gibi... Sonra çocuklar... Gözlerimin önüne geldikçe nasıl çıldıracağım! Onlardan nasıl ayrıldım ya Rabbi! Bunu bana siz sormuştunuz. O zaman ben size ne demiştim? Bugün gibi aklımda. Aşk, hakikaten bilinmez bir şeymiş. Çok tatlı görünen, sonunda nedamet olan bir şey. Fakat asıl müşkül bundan sonra... Evime nasıl döneceğim? Kocama, kendimi nasıl affettireceğim? Beni kabul edecek mi? Çocuklarımı bana göstermek isteyecek mi? Bunlar, birbiri arkasına sıralanmış

öyle sualler ki cevaplarını ben hazırlamaya ve muvaffak olmaya mecburum... Çünkü beni artık babam da istemiyor...

O sefer gemimiz İzmir postası alacak dediler.

- Ah ne iyi olur, diyordu. İki gün bekler, sizinle birlikte giderim.

Yolda benden hiç ayrılmadı. Bana akıl öğret Doktor, diyordu. Şimdi ne yapabilirim? Ya bu adam beni kabul etmezse nereye giderim?

- Vallahi Sümbül Hanım, ne diyeyim bilmem ki... Vaziyet müşkül...

- Çok katı yüreklişiniz. Biliyorum, mazur görmüyorsunuz. Hatta bakınız, teselliye bile layık bulmadınız ki, yalandan olsun, beni oyalamaya lüzum hissetmiyorsunuz.

Başı kollarının üstüne düştü, bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı...

İzmir'den hareket edeceğimiz dakikada, siyahlar giymiş bir kadın, bir polisin koluna dayanarak sürüklene sürüklene geliyordu. Gözlerinin yaşını durdurmak için yüzünü beyaz bir mendille kapamıştı. Tanıyamadım.

- Kim bilir bir çocuğunu, bir sevdiğini kaybetmiş bir zavallı, diyordum. Sonra öğrendim. Üçüncü kamaraya gittim, ziyaret ettim.

- Koğuldum Doktor, dedi. Bir köpek gibi dışarı atıldım.

Hep öyle göğsü sarsıla sarsıla ağlıyordu.

- Yanımdan gidin, dedi. Beni dertlerimle yalnız bırakın. Ben artık bir cemiyet kadını değilim. Yersiz yurtsuz bir ser-seri... Anlıyor musunuz? İşte o kadar...

23 Şubat 1938, Ankara vapuru

YOLCU TİPLERİ-V

GENÇ KIZLAR ARASINDA*

Bitişik kamarada bir kıyamet koptu...

Bir yangın çıktı, birine bir şey oldu zannettim. Kamarota sordum, Samsun'dan yeni yolcular binmiş. Tuhaf bir hadise olmuş, ona gülüyorlar.

İki tanesi bir mahalleye kâfi gelir çığlık basıyorlar, öyle bir kahkaha atıyorlar ki bir infilak olmuş, avizeler yere dökülmüş, bardaklar sürahiler havaya uçmuş gibi gökten billur yağmuru boşanıyor, tavuklar horozlar kaçışıyor, kafesten kanaryalar uçuşuyor zannedilir. O ne ötüş, o ne şakıyış, o ne nağme, o ne ahenk ya Rabbi!..

Neyin, tamburun, rübabın, erganunun birleştiği bir musiki tufanı... Kız mı konuşuyor bülbül mü şakıyor? Kadın mı söylüyor kanarya mı ötüyor? Salonun içi bir kuşhaneye dönmüş, bir renk, bir ahenk kaynaşıyor.

Akla sakat... İnsan, bunlara nasıl söz dinletir, nasıl haber anlatır!.. Bir kayıkçı, parmaklık diyeceğine barnakluk demiş. Katıla katıla ona gülüyorlar.

- Kız Seniha ne dediydi ne dediydi?

* *Kurun*, 25 Nisan 1938.

- Barnakluk...

Kendini yerlere atıp tepinen, çığlık çığlığa haykıran, kasıklarını tutarak makarayı salıveren, asabiyetini yenmek için avazı çıktığı kadar bağırان, hoplayan, ellerini çırpان, itişen kakışan daha bin şekilde çılgnlık emareleri...

Hindistan'ın büyücek bir arı kadar renkli kuşları vardır. Kafesin içinde sarı, mavi, kırmızı, yeşil birbirlerine karışır, yüzlercesi bir arada uçuşurken kafesin içinde, türlü türlü renk dalgaları kaynaşır. Onlar da öteye beriye koşuşurken Hindistan'ın bu küçücük renkli kuşlarına benziyorlardı. Salonun içi görülecek bir şeydi.

Bir aralık geminin şişman kâtibi, koltuğunda defterlerle salondan geçti. Dikkatli dikkatli yürüyüşlerine baktılar. Anladım, bir fırtına kopacak. Kamarama çekildim, kapımı kapadım. Salon sanki yıkılıyordu. Ne söylediklerini bilmiyorum, her ağızdan bir ses çıkıyor, anlatıp anlatıp gülüşüyorlar.

Salondan geçmek bir felaket... Beni elimde bastonla aksaya aksaya yürürken görürlerse kim bilir ne kıyamet kopacak! Fakat baktım, ben geçerken sesler kesildi. Gözler beni takip etmeye başladı. Şimdi kulağımın dibinde bir şey infilak edecek, başıma dünya yıkılacak zannettim. Hayret!.. Hepsi derin bir sükûnet içinde sanki bir cenaze karşısında duyulan bir huşu ile kımıldamadan, nefes almadan tetkik ediyorlar; hissediyorum, acı duyuyorlar, şefkat duyuyorlar. Gececeğim yerde duran birkaçı kenara çekildi, yol verdi. İşitiyorum:

- Geminin doktoru, diyorlar. Hani söylüyorlardı; zavallı bacağını kaybetmiş...

- Ne kadar şensiniz Doktor Bey! Şaşılacak bir itidaliniz var. Hâlbuki biz size ne kadar acıyoruz. Bize, vapura

binmeden söylemişlerdi. Sizi gördük, müteessir olduk. Biz, bacağımızı kaybetsek ölürüz...

- Niçin öleceksiniz kızım! İnsan parmağıyla, bacağıyla mı yaşar? Kalp işlerken ölüm, mevzubahis olmaz. Beni ameliyat masasına çıkarırlarken:

- Eh arkadaşlar, dedim. Artık ölümden korkmam. Vücudumun sekizde birini, Ezrail'e avans veriyorum. Elbette beş on sene daha beni tecil eder. Sizin gibi arkadaşlarım da soğukkanlılığıma hayret ettiler. Fakat öyle değil ki... Bunun soğukkanlılıkla, cesaretle ne alakası var? Ölüm ve felaket, tahakkuk edinceye kadar korkunçtur. O an tahakkuk edince, hiçbirinin kıymeti kalamaz. Yeis, teselli ile birlikte yürür. Malul olmanın bir de iyi tarafı var. Bakınız bana karşı bu kadar sevgi, bu kadar şefkat gösteriyorsunuz. Benim için bu hayatta bir kazanç değil mi? Merdivenden inerken şu hanım kızım koluma girdi, bana yardım etti. Ben salona girdiğim zaman, kalkıp yerinizi veriyorsunuz. Bir sigara yakar yakmaz, koşup tabla getiriyorsunuz. Bu her yerde böyle... Mesela tramvayda, vapurda hanımlar kalkıp bana yerlerini veriyorlar. Sonra görüyorsunuz gemide herkes etrafımda. Bir şey istesem, ikisi üçü birden koşuyor. Bir uzvunu kaybedenin talihi açılırmış derler. Benim daha açılmadı ama ufak tefek emareler de yok değil. Son günlerim iyi geçeceğe benziyor.

Yirmi kız etrafımı almışlar, beni söyletiyorlar; bir şey yerken insanın ağzının içine bakan kediler gibi gözlerini bana dikmişler, dikkatli dikkatli dinliyorlar.

- Ne tuhaf düşünüyorsunuz!... diyorlar. Demek felaketin de tesellisi oluyor!

- Tabii, asıl hüner orada. Hayatta kuvvet denilen şey adalelerin takallüsünden ibaret değil ki... Asıl kudret ruhun ümitten, teselliden aldığı enerjidir. Böyle olmasaydı, bu çetin ve arızalı yolda, hıyanet tuzaklarından insan kendini nasıl kurtarabilirdi? Mesela ben gençliğimde tehlikeli bir aşk geçirdim. Fakat silkindim de kurtuldum. Bana ölecek diyenler de oldu. Kalp işlerken, dimağ enerji içinde çalışırken insan ölür mü?

Ölüm tarihin malı olan bir hadisedir. Büyük İskender filan tarihte doğmuştu; filan tarihte öldü. Ondan bir gün evvel ölemezdi. Çünkü o zaman tarihin böyle olmaması lazım gelirdi.

Deniz dağlara çıkar, kaptanların ellerinin titremeye başladığı zamanlar olur. Fakat ben bilirim ki o gün ölmeyeceğim. Hisar vapurunun ateşçisi gibi bir kaya parçasına tutunarak kurtulacağım. Hatta bir zatürre, bir nezle dahi olmayacağım.

- Çok soğukkanlısınız!

- Hayır, ne soğukkanlıyım ve ne de mutad olan dereceden fazla cesaretim var.

Ben tarihe inanan, hadisatın tarihin çizdiği yol üzerinde yürüdüğüne inanan ve belki her şeyin iyi tarafını görmeye çalışan gafilim. Fakat fena görenlerden herhâlde daha rahattım, daha mesudum.

Hem artık yavaş yavaş yaklaşıyoruz. Fatih'i, Altay'ı geçtik. Edirnekapı'ya bir iki istasyon kaldı. Bu kısa yolu da korkulu masallarla geçiremem doğrusu...

Beni dışarıdan dinleyenler kim bilir ne ciddi, ne ağırbaşlı bir insan zannederler!... Hâlbuki ben, asıl öylelerine

tahammül edemiyorum. Bakınız, kendimden bile sıkıldım; felsefeden içime fenalık geldi.

- Haydi kalkınız, içinizde piyano çalan varsa piyanomun başına geçsin. Vals, tango istemem. Şimi, rumba, vanistep, karyoka, ne olursa olsun. Benimle hanginiz dans edecek bakayım?

- A, ben...

- Hayır ben...

- Olmaz, ben...

İçlerinden biri:

- Ne yapıyorsunuz ayol? Doktor Bey nasıl dans eder?

Hepsi birden kelimeler ağzında yarım kaldı, durakladılar.

- Yapmayın Doktor Bey... diyorlardı... Bizi müteessir ediyorsunuz...

- Ne yapayım kızım, kavalieniz yok... O hâlde birbirinizle oynayınız.

Gece yarısından sonraya kadar, o görülecek bir şeydi.

Ne şen, ne iyi yürekli, ne cana yakın çocuklardı! Yüreğimin zehrini aldılar, bana acılarımı unutturdular...

**

- Biraz bakar mısınız Doktor Bey?

Selma çok rahatsız. Galiba bir sinir buhranı geçiriyor. Ona, çok gülmek iyi gelmez. Arada sırada böyle olur.

Selma, yüzükoyun uzanmış, hıçkırıktan boğuluyor.

- Ne var kızım, ne oldu? Biraz evvel gülüp söylüyordun.

Ses vermiyor, hep öyle, göğsü sarsıla sarsıla ağlıyor.

- Söylesene bir şey mi oldu?

Validol içiyor, eter kokluyor, göğsünü kollarını kolonya ile ovuyorlar, sükûn bulmuyor... Bir çocuk gibi içini çeke çeke ağlıyor...

- Beni üzüyorsun ama... Ben öyle gözyaşına gelemem. Biraz evvel ne anlattımdı? Gül bakayım... Hani ya en çok gülen sendin?

Sinirli kız, bir kahkaha salıverdi. Güldü, güldü, güldü. Morardı, az kaldı, katılacaktı...

- Bu kadarını da istemem... Biraz gül, biraz dinlen... Sonra gene gül.

Hiç kendini tutabilir mi? Saatlerce güldü, yorgun düştü. Dediler ki:

- Selma uyuyor...

Kapısını çektik, kendi hâline bıraktık...

**

Bütün gün kamarasından çıkmamıştı. Akşama doğru haber göndermiş, gelmişti:

- Sizi çok sıktım galiba Doktor Bey, dedi. Beni affediniz.

Bana, yanında yer göstererek elimi zorla çekti, öptü:

- Ben hasta değilim, deli de değilim. Bana, sizin neşeniz dokundu. Çünkü eminim, içinizden gelmiyordu. Hiç benim gözümünden kaçır mı?

Hem niçin bize dans teklif ettiniz? Dans edemeyeceğinizi bilmiyorsunuz sanki?

- Şaka ettim kızım...

- Acı duyan, iç acısı nedir bilen insanlarla böyle şaka olmaz.

Sizin kızınız var mı?

- İki tane. Birisi senin gibi, sarı saçlı mavi gözlü...

- Benim de bir babam vardı, sarışın, mavi gözlü... Siz, ona ne kadar çok benziyorsunuz.

- Baban şimdi nerede? İstanbul'da mı?

Derin derin içini çekti. Gene gözleri doldu.

- Hayır. O kendi kendini öldürdü. Annem ayrılmıştı, bir başkasıyla yaşıyordu.

İkinci bir buhrandan korktum.

- Haydi, dedim. Güverteye çıkalım. Ne güzel mehtap var. Biraz hava alırsın.

- Korkmayın, diyordu. Bir buhrandı, geçti. Artık bir şey olmam...

Koluma girdi, yeşil ve karanlık gözlerini gözlerimin içine dikerek:

- Ne olurdu? dedi. Siz benim babam olsaydınız...

15 Nisan 1938, Erzurum vapuru

YOLCU TİPLERİ-VI

İKİ ÇİÇEK BİR BÖCEK*

Kaya ile Haldun...

Kaya adlı kız olmaz ama bu hakikaten çok ince bir sanat zevkiyle yontulmuş bir aşk ve hüsün ilahesi gibi asil ve muhteşem görünüyordu. Altın saçları tunç rengine çok yaraşmıştı. Güldükçe bir ay ışığı gibi ağzının içini aydınlatan iki sıra sedef dişleri, okşarken kadife hissini veren yumuşak ve şeffaf bir teni vardı. Gözlerinin içi, derin ve gölgeli bakışları, insanın yüreğini, neşe ve saadete dolduruyordu. Gençlik ve güzellik çağının en hisli ve ateşli günleriydi. Kendisi gibi genç ve zarif bir sanatkârla nişanlanmışlardı. Mehtaplı gecelerde, uzun deniz yolculuğuna çıkıyorlardı. İstanbul'dan bir neşe ve kahkaha tufanı içinde ayrıldılar, uğurlamaya gelenleri mendillerle selamladılar.

Gemi Sarayburnu'nu dönerken bir aralık onları kaybettim. Marmara'yı geçerken ilk mehtabın alaca karanlığında silüetlerini gördüm. İki güzel baş birbirlerine yaklaşmış, ruhları birleşmiş, heyecanlarının sesi kesilmişti. Gizli heyecan içinde gecenin sükûtunu dinliyorlardı...

* *Vakit*, 13 Haziran 1939.

Uzaktan bir gölge belirdi. İrileşe irileşe yaklaştı, iki başın arasında bir kâbus gibi dikildi. Bu adam kimdi, onlardan ne istiyordu? Deminden beri zevkle ve iştiyakla seyrettiğim levhanın üstünde, şiş karınlı bir örümcek gibi gözlerimin ahengini bozuyordu. Onu büyük bir maşa ile bacaklarından yakalayıp denize fırlatmak için içimde bir arzu, bir ihtiyaç tutuşmaya başladı:

- Çekil oradan... diyecektim. Senin ak saçların, galiz çehren, bu güzel dekora yaraşmıyor, git kendine bir çerçeve ara... Bu canlı levhanın yanında göz, karikatüre tahammül etmez...

Enli kaşlarının altında, bir baykuş gibi ihanet ışığı parlayan gözlerinde, kurbağayı felce uğratan bir yılan bakışı vardı. Gözlerim, onun gözlerine tesadüf ettiği zaman, âdeta içimde bir eza duyuyordum. O kadife ten, o narin yapılı taze vücut, onun kızgın bir şiş gibi dikilen nazarları karşısında, mutlaka bir mum gibi erir tükenirdi. Merak ettim:

- Bu bey akrabanız mı?

- Hayır, ilk defa vapurda görüyoruz.

Hayretimi galiba gözlerimden anladı:

- Çok sırnaşık adam. Değil mi? dedi.

Beş dakika baş başa kalamıyorlardı. Sabahları çok erken kalkıyor, kamaranın kapısında onların uyanmasını bekliyordu.

Bir gün yemek takımlarını almış, izinsiz, habersiz onların masasına çökmüştü.

- Kendi başına insanın iştahı gelmiyor, diyordu.

Ve dikkat ediyordum, onlara bir saniye nefes aldırmadan mütemadiyen kendisi söylüyor ve galiba söylediklerini de hep kendisi dinliyordu:

... 1341 senesinin Ağustos'undaydı. Hiç unutmam, Salı günü saat onu kırk üç gece treniyle Pendik'e gidiyordum. Hava bugünkü gibi sıcaktı. Pardesü de almamıştım. Akşamüstü bir bora bir bora... Arkasından bir de ela gözlü yağmur başlamasın mı?

1311'de peder merhum Diyarbakır'a defterdar olmuştu. Şubat'ın yirmi birinci günü, galiba pazardı. Konya'dan yola revan olduk. Bendenize bir ürkek katır tesadüf etmişti. Kuyruğunun altına sinek kaçtıkça melun atıyordu çifteyi... Âcizleri iyi hayvana binerim. Dizginleri bir topladım, ver ettim kırbacı aman Allah ne kırbaç!..

Zavallı kız, sıkıntısından melul melul nişanlısının yüzüne bakıyor; bir öküz, bir hasretzede gibi fıraklı içini çekiyordu. İkisine de çok acıyordum. Biraz yükü hafifletmek için herifi arada sırada lakırdıya tutuyordum. Fakat ne mümkün...

Benimle konuşurken gözü onlara tesadüf etti mi:

- Müsaade buyurun... diye derhâl yanımdan fırlıyordu; örümcek gibi, avını kıskacının arasına alıyordu; canını çekiyor, kanlarını kurutuyordu.

Rodos'a kadar zavallılara şöyle baş başa bir yemek yemek kısmet olmamıştı. Garsonu çağırdılar; yemek takımlarını bir başka masaya nakletmeye mecbur oldular. Fakat o salona girdi; iki tarafına bakındı. Sürahiye tabakları yüklenince baydı onların masasına:

- Köftehorlar, benimkileri unutmuşlar... diyordu.

Nihayet açık lisanla anlatmak mecburiyeti hâsıl oldu.

- Onlar yeni nişanlıdır, dediler. Belki baş başa kalmak isterler. Siz lütfen bu masada yiyiniz.

Fakat o hiç aldırıyor, başını iki tarafa sallayarak:

- Sizin yanlışıınız var, diyordu. Onlar benden hoşlanıyorlar... Zannetmem ki benim için akıllarına bir şey gelsin...

Haldun... Çok kibar ve terbiyeli çocuk... O, yalnız gülüyor; şaka ediyor.

- Siz bilmiyorsunuz, dahası var, diyordu. Dönüşte tekrar bir vapurda buluşacaktınız, bana kamaraları yan yana almayı teklif ediyor. Aradaki bölümler inceymiş, kamaradan da birbirimizle konuşabilirdiniz... Zaten niyetim de öyle...

Kaya Hanım kızdı:

- Hele öyle yap, dedi. Eğer vapura adımımı atarsam, bak görürsün... Sen afiyetle Zeki Bey'ini karşına al, doya doya konuş...

- Ama o benden hazzetmiyor ki... Seni gözüne koymuş, varsa sen, yoksa sen...

- Gözüne mi koymuş... Gözü çıksın inşallah...

**

Bir sabah, Kaya Hanım sinirlenmiş, giyinmeden bir kimona ile kamerasından fırlamış, hiddetli hiddetli söyleniyor:

- Bu ne terbiyesiz herif böyle!.. Sabah karanlığından beri üç kere oldu. Kamarama telefon ediyor... Benimle konuşmak istiyormuş... O benimle ne konuşabilir? Küstah herif... Ağ-

zının payını aldı ama... Bir daha onunla konuşmayacaksın... Anlıyor musun?

O günden sonra Kaya Hanım'la Zeki Bey, birbirleriyle konuşmaz oldular. Fakat Haldun...

İnce ve hisli çocuk... Kemançeyi alıyor, bir tel üzerinde bin nağme yaratıyor. İçten gelen bir coşkunluğu var. Hem çalışıyor hem ağlatıyor...

**

Bu gece konser var, dediler.

Herkes hoparlörlerin karşısına geçti. Haldun, telsiz telgraf dairesinde mürsilenin karşısına geçmiş, kemançenin tellerine ruhunu vermiş, kendisini dinleyenlerin hassasiyetine hitap ediyor...

Onun içinden doğan ahengin her yeri çektikçe tellerden dökülen nağmelerin muhtelif tipte, muhtelif kabiliyette insanlar üzerinde yaptığı tesirlere bakıyorum, hilkat bir tenevvüden başka bir şey değil. Nasıl gülün yaprağı menekşeninkine benzemiyorsa insan gözü, insan kulağı da öyle. Biri, diğerine hiçbir renkten, hiçbir cepheden uymuyor. Bir hanımın içinde derdi, acısı var, o ağlıyor. Kaya Hanım'ın büyük aşkı bir yangın gibi etrafı sarmış, o tatlı bir rüya içinde saadet tahayyül ediyor. Bir başkası hülyaya dalmış düşünüyor. Bir genç kız sevinç ve neşe duyuyor, mütemadiyen gülüyor. Zeki Bey, kemançe çalındığının farkında bile değil. O, sadece bir radyo dinler gibi arada sırada sesin geldiği yere kulak kabartıyor. Fakat daha mühim anlatılacak bir mevzuu var. Mersinli bir tüccarı köşeye sıkıştırmış, nefes almadan söylüyor.

- 1828 tarihindeydi. Balkan Harbi'nin en civcivli günlerinde hemşireye talip çıktı. Bunu da kaçırsak kızın talihi küser, evde kalır diye gözümüzü yumduk verdik. Artık hangisi hangisine uğursuz geldi bilmem, düğünün üçüncü günü peder bendeniz vefat etti. Aradan on gün geçmedi enişte beyi cepheye gönderdiler. Bir ay sonra şehadet haberi geldi.

Arkadan bir ses:

- Beyefendi, biraz yavaş konuşunuz. Yahut lütfen hiç konuşmayınız. Musiki dinliyoruz.

O, güya sesini alçaltmıştı, fakat susmamıştı:

- Evet, ne diyordum? O kadar uğraştık, bin yere başvurduk. Fakat eski eytam ve eramil maaşları malum-ı âlileri... Bağlaya bağlaya koca binbaşı karısına yüz yetmiş kuruş maaş bağladılar. Bir oğlan yetim kalmıştı, şimdi ikisi de bende hanede yer içerler.

- Susunuz dedik, kemañçe çalıyor...

Mersinli tüccar da sıkılmış olacak ki şehadet parmağını ağzına götürerek onu sükûta davet ediyordu. Nihayet dayanamadı, kalktı. Hikâyenin sonu, Zeki Bey'in ağzının içinde kalmıştı. Yanımdakine dönerek:

- Sonu latiftir, burasını siz dinleyiniz...

- Bendeniz iptidasını dinlemedim ki sonunu letafetini kavrayabileyim.

- O hâlde durun, size baş tarafını hülaseten anlatıvereyim.

- Zahmet buyurmayınız, refikam cariyenizi deniz tutuyor.

- Beş dakika efendim, ne olur...

**

Son gece...

Bulutların arasında sedef gibi parlayan bir ay parçası vardı. Işıklarını doğrudan doğruya güneşten alıyor. Koyu lacivert atlasın üstüne tabiatın renklerini, güzelliklerini işliyor. Geçmiş günler, yaşanmış saadetler orada hep bir rüya, hep bir hülya oluyor.

Genç nişanlılar yan yana küpeşteye dayanmışlar, bulutların arasından süzülen ziya dalgalarını seyrediyorlar. Ürpermişler, birbirlerine sokulmuşlar gibi o kadar yakın, o kadar baş başa duruyorlardı. İki güzel başın boşlukta irtisam eden çizgilerine baktım. Renkten, ışıktan zarif bir çerçeve içine akseden iki canlı hayalin sessiz muaşakalarına şahit oldum.

Aydınlıktan kaçıp kuytu köşelere sokulan gölgeler beni onların tecessüsünden gizliyordu. Arada sırada iki taraflarına bakınıyorlar. Çok yakınlarında bir üçüncünün bulunduğunu fark edemiyorlardı. Bulutların arasından süzülen nemli rüzgâr genç kızın saçlarını uçurtuyor. Haldun'un başı ipek dalgaların içine gizlenmiş sırma tellerin arasından esen leylak kokulu ılık havayı teneffüs ediyor, yaşamının zevkini tatmak, aşkın lezzetini duymak için başlar yaklaşıyor, dudaklar birleşiyordu.

Ertesi gün Mersin'e çıktılar. İskele başında rast geldim. Elimi sıkıldılar:

- Aman diyorlardı. Bu sırnaşık adam gene peşimizden geliyor. Şunu lakırdıya tutsanız da biz şu motorla canımızı kurtarsak.

Fakat ne mümkün. O, aramızdan bir yılan gibi sıyrılarak daha evvel motora atlamış bulunuyordu. Bir gören söyledi:

- Affedersiniz demişler, yolculuk burada bitti. Müsaade ederseniz biz artık evimize gidiyoruz.

Zeki Bey, ertesi gün bizimle dönmüştü.

- Çok ısrar ettiler, diyordu. Fakat bendeniz misafirlikten sıkılıyım. Nezaketsizlik oldu amma, davetlerini kabul etmezdim doğrusu...

2 Haziran 1939, Etrüsk

HENRY FORD'LA BENİM ARAMDAKİ FARK*

Nedir sanki? Onun milyonları varmış, milyarları varmış... İsterse trilyonları, kentrilyonları olsun. Faize verip başıma dert alacak değilim ya! Bu asırda kime emniyet kaldı? Durup dururken bir harp çıkıyor, moratoryum diyorlar, ambargo diyorlar. Emniyet edip de borç para verdiniz mi bir ticarethane ise iflas ediyor, resmî müessese ise kabine değişiyor, yeni gelenler:

- Bu bizim değil, bizden evvelkilerin borcudur diye milyonların üstüne oturuyorlar. Koca Rusya'yı gözlerimizle görmedik mi? Markın, rublenin akıbetine şahit olmadık mı? Neme lazım benim milyon milyar? Miatlar hanesi bana kâfi. Ford'un milyarları var da rahat mı ediyor sanki?

Acaba pencereden biri girer de parasına tamaen boğazına bir ilmek mi geçirir, yoksa ağzına mendil tıkar da tabancaya çeker:

* *Kurun*, 11 Nisan 1938.

- Söyle kasanın anahtarları nerede? diye soyar soğana çevirir korkusu vardır. Gözüne uyku girmiyordur bile. Malum ya orası kovboy memleketi.

Henry Ford, güya geceleri iştigal odasına kapanır, on bire kadar birtakım esrareniz işlerle meşgul olurmuş. Bu saatlerde içerde ne yaparmış kimse bilmezmiş. Bunu bilmeyecek ne var? IV. Mustafa'nın şeyhülislamı gibi tütün dumanından halka yapıp kavuğunu içinden geçirecek değil ya.

On milyon mu girdi, sekiz milyon mu çıktı diye kara cümleden başka Ford'un yapacak ne işi olur? Bunun esrarenizlik neresinde?

Yani Ford bir gün gelecek, otomobillerine kanat takıp uçuracak diye onun dimağından harikulade keşifler bekliyorlarsa aldanırlar. Baksanıza adamcağız nakışları gözüme ilişir de zihnim meşgul olur diye yatak odasının duvarına halı astırmıyormuş, canını, rahatını o kadar seven insan oturur da gece yarılarına kadar:

- Acaba radyatörün neresini delsem de kanat geçirsem diye zihnini yorar mı?

Yataktan kalkar kalkmaz banyo yaparmış.

Sanki biz kalkmadan mı yapıyoruz?

Sabah kahvaltısında haşlanmış sebze yermiş.

Amma da mide... Benim milyarlarlarım yok ama sabah kahvaltısında haşlanmış sebze yemem.

Yatak odasında bir karyola, iki sandalye, bir telefondan başka bir şey yokmuş.

Eğer penceresi de tepedense tam yerini bulmuş demektir. Allah şifalar versin.

Akşam yemeğinde de sebze suyu içermiş.

Eğer hasta da yemiyorsa çok yazık. Amerika'da yiyecek fiyatları yüksektir diye iktisat ediyorsa bu sefer ona değil de milyarlara yazık.

Meşhur milyarder Carnegie, bir kibrit çöpünü sobaya attı diye vekilharcına yol vermiş. Çöpler birikecekmiş, soba tutuşturmak için kullanılacakmış. Bir kibrit çöpünün kıymetini bilmeyen milyarların da kıymetini bilmezmiş.

O, milyarları böyle biriktirmişmiş. Lakırdı. Hiç kibrit çöpüyle milyar birikir mi?

Henry Ford, yemek yerken gazete okumazmış.

Sanki ben okuyormuşum gibi.

Galiba lakırdı da etmezmiş.

Ne zaman edecek? Zavallının vakti mi var ki? Gündüz on altı saat çalışır, on birde yatar, altında kalkar da geriye kalan bir saatin içinde banyosunu mu yapar, haşlanmış sebzelerini mi yer, lakırdı mı edebilir?

Hâlbuki konuşmanın, anlaşmanın insanlar için yemek, içmek gibi hayati bir ihtiyaç olduğuna hiç şüphe yoktur. Ben, iki sene Türkçe konuşmadım.

Zaman oldu, kendi kendime söylenmeye başladım. Deli miydim? Hayır, içimde bir ihtiyaç vardı, onu yeni-yordum.

O hâlde Henry Ford ne yer ne içer ne lakırdı söyler. Belki gülmez de.

Benim Arabistan'da bir maymunum vardı, meyvelerin en lezizini seçer, bardak bardak bira içer, galiba hem konuşur hem gülerdi.

Yalan değil. Bir İngiliz âlimi maymunların yetmiş iki hece ile anlaştıklarını yazıyor. Ben günde üç saat konuşmazsam aklımı oynatırım, konuşacak kimseyi bulamazsam yüksek sesle kitap okurum. Henry Ford, konuşmak istese neden bahseder diye insanın aklına hall-i müşkil bir muamma geliyor.

Bütün hayatı, mavi boyalı yatak odasıyla fabrikaları arasında geçen bu adam, milyarların çizdiği sihirli daire içinden dışarıya çıkamaz ki gördüğü işittiği olsun da onu anlatsın. İnsan bütün ömründe de dinamodan, tekerlekten, bujiden, klaksiyondan bahsedemez ya.

Henry Ford, mahut mavi boyalı odasını tam otuz seneden beri işgal edermiş. Kılı kılına dakika şaşmadan hep aynı şekilde yaşarmış.

Ben onun yerinde olsam milyonlardan, milyarlardan vazgeçer, tabancayı çeker beynime bir kurşun sikar, intihar ederim.

Otuz sene... Otuz sene bir odada, bir memlekette, dakika şaşmadan cansız, kafasız bir makine gibi aynı şekilde hayat... Otuz sene içinde insanların yatak odaları değil, arzın şekli değiştii, saltanatlar devrildi, hükûmetler kuruldu.

Ben o zaman hayata yeni atılmıştım. Bu otuz seneden beri nasıl koştum, nasıl didiştim ve nasıl postu kurtardım? Onu Allahuazimüşşan bilir. Neler gördüm ve nasıl yaşadım? Bu Henry Ford'un hayatı gibi iki yarım sütuna sıkıştırılacak bir hikâye değil, yalnız neşrettiklerimi toplayacak olsam uzun bir tarihtir.

Geçtiğim denizler, aştığım ufuklar, ömrümü kemiren çöller, sahralar... Sonra bu muazzam dekorun içinde yaşayan

tipler, hadiseler, garibeler var ki otuz sene denilen büyük hayat sahnesinin facialarını, müdhikelerini temsil ediyorlar...

Bugün de öyle değil mi? Bugün de aynı dekor içinde aynı oyunlar oynanmıyor mu? Bana:

- Denizlerin kahrını niçin çekiyorsun? Bahusus bacağını kaybettin. Bir müesseseye çekil, rahat et, diyenler var.

Fakat ben dünyaya rahat etmek için gelmedim ki. Keşke uyku hiç olmasaydı. İnsanlar azami ömre nazaran otuz sene fazla yaşamış sayılırdı. Ölüme benzediği için uykuda geçen saatleri ömrümden israf addediyorum, görmek istiyorum, heyecan duymak istiyorum. Karadeniz, Ege bana dar geliyor. Büyük okyanuslar, büyük fırtınalar, tayfunlar gözümde tütüyor.

Güneşin altın ışıkları altında incilerle, elmaslarla işlenmiş atlas yorgandan bir gelin yorganı gibi pırıldayan lacivert ufka bakıyorum. Ayaklarım bir taşla çarpmadan, gözlerim bir dikene ilişmeden, hayalim aksamadan, bir beşikte sallanır gibi zevk içinde nihayetsiz mesafelere doğru sanki akıyorum, yüksek şahikalardan kendini boşluğa bırakan kartallar gibi süzülüyorum...

Henry Ford, eskiden tiyatroya gidermiş ama sekiz on seneden beri ondan da vazgeçmiş.

Hâlbuki ben her İstanbul'a dönüşte bir kere saza, bir kere tiyatroya gitmezsem sefer tamam olmadı sanıyorum.

Şimdi yaz geliyor, Suadiye'de hayat başlıyor. Gelincikler açacak, laleler, sümbüller, menekşeler plajlara dökülecek.

Eğer Henry Ford, benim gibi iskemle atıp bir kır kahvesinde oturamıyorsa, surların dışına çıkıp fulya tarlalarının

içinde topraklarda yuvarlanamıyorsa şüpheşiz dünyanın en
bahtsız adamı odur. Henry Ford'la benim aramdaki fark...

Onun milyarları vardır, benim yoktur...

17 Mart 1938, Erzurum vapuru

DİZİN

II. Abdülaziz 17

A

Adriyatik Denizi 15
Akdeniz 7, 9, 18, 19, 91
Ali Deniz 25, 52, 56, 78, 80
Ali Süha 14
Allenby 93
Almanca 48, 81-83
Almanya 8, 19, 45, 53, 59, 63-
66, 68, 70-73, 83, 86-91,
98-100, 109, 122
Altay 182
Alyanak Mustafa Paşa 11
Amsterdam 73, 78, 89, 96, 106-
108
Anamur 142
Ankara 7, 95, 131, 157, 165,
178
Antakya 4
Antalya 4
Aşîyan 4
Atina 39
Atlantik 9, 19, 91, 111, 113, 116
Avlonya 15
Avusturya 11, 53, 66

B

Bach Paşa 58
Bakü 44, 64
Balaban Mahallesi 11
Balkan Savaşı 15
Baltık 9, 19, 45, 79, 86, 91
Basarabya 8, 21-23, 26, 87
Batum 7, 16
Berat 15
Bering Boğazı 8, 46
Berlin 19, 33, 41, 42, 51, 54, 70,
71, 75, 80, 91, 101, 126
Beyrut 4, 11, 12, 17, 141, 142
Boğaziçi 24, 87, 135
Bremen 140, 141, 143, 145
Bükreş 19, 28, 30, 34-36, 39
Büyük Harp 64, 66, 91, 92, 101

C-Ç

Cağaloğlu 2
Cazip Bey 155-157
Cebelitarık 115-117
Celal Sahir 14
Cemal Paşa 15, 126

Cemil Süleyman 2, 4, 7-9, 11-20

Cezayir 9, 121, 122, 124, 125, 127, 128

Cidde 15, 130

Cordon Rouge 141

Çağlayan 14

Çanakkale 4

Çekistan 66

Çifte Çınarlar 163

D

Danimarka 100

Danzig 50, 53, 66, 71

Derne 125

E

Edirnekapı 182

Elbe Kanalı 100, 104

Elcezire Vadisi 44

Elmine 12

Emin Bülent 13, 14

Ereğli 147

Erenköyü 13, 38, 87

Erzurum 7, 171, 185, 199

Etrüsk 45, 193

F

Faik Ali 14

Faik Efendi 12

Fatih 2, 182

Fazıl Ahmet 14

Fecr-i Âti 4

Filistin 4, 17, 57, 93, 126, 131

Fizan 129

Friedrichstraze 71, 72

Fuat Köprülü 14

G

Galata Rıhtımı 133, 134, 142

Gaskonya 112, 114, 115, 148

Golfstream 112

Güneysu 7, 143

H

Hacı Kirâmî Efendi 14

Halep 4, 11, 12

Halep Mekteb-i İdadisi 12

Hamdullah Suphi 14, 36, 37

Hasan Kaptan 151, 152

Haydarpaşa 87

Hayfa 45

Heliopolis 24

Henry Ford 195-199

Hicaz 4, 17, 131

Hikmet Hanım 94, 109

Hindistan 41, 72, 104, 114, 125, 127, 180

Hitler 53, 54, 58, 64, 65, 72

Hollanda 19, 53, 66, 98, 110

Hopa 142, 153

Hüye 142

İ

İbn Suud 131

İdare-i Mahsusa 141

İskenderun 12, 126, 142

İstanbul 1, 2, 4, 9, 11, 13-20, 28, 37, 82, 87, 119, 120, 128, 131, 132, 141, 142, 155, 156, 159, 166, 171, 176, 185, 186, 198

İtalya 15, 99, 129, 132

İzmit 61

İzzet Melih 14

K

- Kadeş 8, 9, 22, 83, 85, 105
 Kadirga 4, 11, 13
 Karadeniz 7, 8, 15, 18, 31, 43,
 66, 72, 149, 151, 152,
 161, 166, 172, 198
 Karaman 15
 Kasımpaşa Mezarlığı 7
 Katoviç 59
 Kâzım Dirik 15
 Kıbrıs 142
 Kiel Kanalı 19, 100
 Kilisli Rıfat Bey 13
 Köstence 8, 19, 22, 26-30, 75,
 87
 Krakov 19, 51, 59
Kurun 4, 7, 12, 14, 15, 17-19,
 133, 140, 153, 158, 166,
 172, 179, 194
 Kuşdili 13, 18
 Kuzey Denizi 9

L

- Lazkiye 142
 Lebip Bey 169, 170
 Leman 11
 Leyla Hanım 94, 109
 Liman von Sanders 92
 Londra 131
 Lotsen İstasyonu 104
 Luksor 24

M

- M. Behçet Yazar 7, 13, 15
 Manş 9, 91
 Marmara 4
 Meçova 15
 Mekteb-i Tıbbiye 4, 13
 Memduh 22, 82-84, 94

- Mersin 142, 192
Mesnevi-i Şerif 145
 Meşrutiyet 4
 Meşulam Efendi 156
 Mısır 12, 15, 126, 130
 Musul 44, 45
 Müfit Ratip 14
 Münevver Hanım 94

N

- Nablus 57
 Necit 4
 Neriman Bey 174
 Nezir Bey 160, 161, 164
 Niyagara 35, 44
 Nütner 57, 58

O

- Ordövr 141
 Oxford 92

P

- Padokale 111
 Paris 54, 125, 126
 Pire 39, 115
 Polonya 8, 19, 43, 45, 47-51,
 53, 55, 58, 59, 63, 66, 72,
 87, 92
 Portekiz 115

R

- Rabve Tepeleri 93
 Refika Hanım 11, 12
 Refik Halit 14
 Ren 66
 Ribbentrob 53
 Romanya 8, 21, 22, 30, 32, 43,
 45, 66, 72, 87, 92

Rostok 8, 9, 28, 42, 45, 48, 73,
74, 77, 80, 81, 85-87, 90,
93, 97
Rotterdam 105, 108, 110
Rusça 48
Rusya 44, 58, 151, 194

S-Ş

Safiye Ayla 14
Samsun 4, 16, 133, 143, 179
Sarayburnu 22, 186
Sebastiya 57
Selman 11
Servet-i Fünun 4
Sidon 4
Silifke 142
Simens 33, 46-48, 56, 57, 59
Siyah Gözler 4
Suriye 4, 8, 15, 17, 19, 126, 131
Süleyman Bahri 13
Süveyş Kanalı 103, 104
Şahabettin Süleyman 14
Şam 17, 57, 93
Şehzadebaşı 11
Şeria Muharebeleri 92, 118
Şimal Denizi 91, 98, 100

T

Tahsin Nahit 14
Tanın 4
Tebük 15
Temel Ağa 156, 157
Timsal-i Aşk 4
Trablus 45, 125, 128, 131, 142
Trabzon 133, 137, 140, 143,
146, 155, 158, 162, 175
Transilvanya 21
Turkish Petroleum 44
Türk 4

U-Ü

Ukde 4
Ümit Burnu 8, 46
Üsküdar 120

V

Vadi-i Şuayip 15, 118
Vakit 4, 8, 12, 13, 16, 18-21, 27,
33, 39, 43, 49, 56, 63, 68,
74, 79, 85, 90, 97, 106,
111, 117, 122, 123, 128,
146, 186
Venedik 100, 107

Y

Yafa 142
Yahudi 76, 77, 156, 157, 168-
171
Yanbu 131, 136, 137
Yanya 15
Yeni Mecmua 4
Yıldırım Ordusu 92
Yoğurtçu Çayırı 13

AVRUPA VOLKANI PATLAMADAN

II. Dünya Savaşı Eşiğinde
Bir Kıtaya Yolculuk

SEYAHATNAME

CEMİL SÜLEYMAN
ALYANAKOĞLU

Yayına Hazırlayan: İlâseyn Bargon

*Halkan çehresine bakıyorum. Herkes neşe içinde. Hani ya harp tehlikesi vardı?..
Hiç kimse korkuyu aklına bile getirmiyor; Herkes gültüyor; şakalaşıyor; şarka
söylüyor; ıslık çalıyor.*

Cemil Süleyman'ın Bükreş ziyaretinden

Yıl 1939... Avrupa'nın ve dolayısıyla dünyanın da kaderini değiştiren II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi... Fecr-i Âti topluluğunun en etkili isimlerinden Cemil Süleyman, Almanya'ya sipariş edilen yolcu gemilerini almak üzere gönderilen mürettebatta doktor olarak görevlendirilir. Bu vesileyle kısa süreli bir Avrupa seyahatine çıkar ve notlar almaya başlar. Ancak kaleme aldığı seyahat notlarındaki edebî dil, keskin zekâ ve güçlü gözlem yeteneği Cemil Süleyman'ın eserini sıradan bir gezi günlüğü olmaktan çıkarır. Nihayet II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın nabzını tutan, okuması müthiş keyifli bir seyahatname meydana gelir.

Cemil Süleyman'ın bindiği tren bizi önce Romanya'ya götürür; yazar Romanya halkının ufukta beliren savaşa karşı kayıtsızlığına hayret eder. Bir sonraki durağı Polonya'da ise Danzig Meselesi'nden dolayı Polonya halkının savaş ihtimalini çoktan göze aldığını ve bu uğurda canını vermeye hazır olduğunu gözlemler. Yolculuğun geri kalanına gemiyle devam eden Cemil Süleyman, ziyaret ettiği ülkeler arasında savaş havasını belki de en yoğun şekilde Almanya'da hisseder: Friedrichstraze'den sert adımlarla geçerek gösteri yapan askerler, top ve cephane dolu yüzlerce vagonun sevkıyatı, gıda fiyatlarında görülen kayda değer artış, yiyecek kıtlığı, nihayetinde Yahudi vatandaşlara ardı ardına getirilen yasaklar... Avrupa'daki son durağı olan Hollanda'da ise hava donanmasının tatbikatına rast gelir.

Başlamak üzere olan II. Dünya Savaşı'nın bütün kıtaya sirayet eden havasını teneffüs eden Cemil Süleyman, kıymetli ve gerçekçi gözlemlerini tecrübelerinin imbiğinden geçirerek dönemin Avrupa'sını gözler önüne serer. Patlamak üzere olan Avrupa volkanı üzerinde bir seyahate; bütün kıtaya yayılan gerilime, tedirginliğe ve teyakkuz hâline şahit olmaya hazır mısınız?

TIMAS TARİH

timas.com.tr

timastarih

SEYAHATNAME

ISBN: 978-605-08-4556-3

9 786050 845563